

T.C.
DICLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDURRAHMAN MUNİF'İN
ŞARKU'L-MUTEVASSİT ADLI ROMANININ
İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN
Ülkü TUĞRUL

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Faruk BOZGÖZ

DİYARBAKIR
2006

ÖZET

XX. Yüzyılın başlarında pek çok Arap ülkesinde Modern Arap Edebiyatı alanında önemli çalışmalar yapılmış ve bu ilk kalkınma hareketine “Nahda” (Kalkınma) adı verilmiştir. Ancak Arap ülkelerinin Avrupalılar tarafından işgal edilmesi bu çalışmalarını zaman zaman hem sekteye uğratmış hem de bu çalışmaların diğer Arap ülkelerine ulaşmasına engel olmuştur. Modern Arap Edebiyatı'nın en önemli temsilcilerinden birisi olan Romancı-ekonomist Abdurrahman Munif'in “Şarku'l-Mutevassıt” (Orta Doğu) isimli romanı da bunlardan birisidir.

Yazar, Arap dünyasındaki yaşanan siyasî etkinliklerin demokratik olmayan siyasi rejimler tarafından nasıl cezalandırıldığının romanını yazmıştır. Bu roman, Ortadoğu coğrafyasında, düşünce ve siyaset alanındaki faaliyetlerin temel insan haklarını ihlal edecek bir duruma nasıl ulaştığını, baskı ve yasaklamalarla nasıl susturulmaya çalışıldığını ve anti-demokratik uygulamaların hangi boyutlara geldiğini açık bir şekilde dile getirir. Diğer taraftan bu anti-demokratik uygulamaların cezaevi ve cezaevi hayatını nasıl etkilediğini görürüz. Bunların yanı sıra roman, Orta Doğuda meydana gelen sosyo-politik değişimleri de konu edinmektedir.

Abdurrahman Munif romanlarında ve yazılarında feodalite rejimlerine, bunlarla birlikte varlığını sürdüren gelenek ve göreneklere daima karşı çıkmıştır. Romancılığının yanında yazar, aynı zamanda iyi bir petrol uzmanı ve ekonomisttir. Biz bu çalışmamızda Abdurrahman Munif'in hayatı, eserleri, görüşleri ve “Şarku'l-Mutevassıt” adlı romanını ele alıp inceledik. Romandaki kahramanları, olayları, sembolleri, tasvirleri, yazarın dilini ve modern anlatım tekniklerini bir çok yönden ele alarak sunmaya çalıştık.

ABSTRACT

Important works were performed in the area of Arabic literature in many Arab countries at the beginning of XX. century and this first development movement was denominated as “Nahda” (Development). However, the occupation of the Arab countries by the Europeans had interrupted these works from time to time and also prevented them from spreading to the other Arab countries. Şark’ul-Mutevassıt is the one of the most important novel among these works. This novel is of Abdurrahman Munif, which was novelist- economist, and the most important agent of modern literature of Arabic.

The novelist was mentioned about that how political activity was punished by non-democratic regimes in this novel. It is explain in this novel that how activities in the areas of opinions and activities in the Middle East are quiet by pressure and punishment in the context of human right. However novelist-economist Abdurrahman Munif mentioned prision and prision life in this novel. This novel revolves around the social-political changes occured in Middle East.

Generally he always opposed to the traditions and feudal regimes in his works. Besides a writer, he is also an economist and expert. We are deal with and the present study his deal with and investigated his life and works and thoughts and his novel “Şarku’l-Mutevassıt” (Middle East), characters, events, symbols, modern narrative techniques, descriptions and language.

T.C

Dicle Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Arap Bu çalışma jürimiz tarafından Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :.....

Üye :.....

Üye :.....

Üye :.....

Üye :.....

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

...../...../.....

(İmza)

ÖNSÖZ

II. Dünya Savaşının bitmesi ile birlikte Arap ülkelerinde matbuat alanında canlanmalar olmuştur. Bunun paralelinde de edebi eser üretiminde önemli bir artış gözlenmiştir. Yazarlar bilinçli bir şekilde çeşitli edebi akımlara bağlı kalarak ürünler vermeye başlamışlardır. Her akımın yapısı ve ilgi alanına göre yeni konular ve yeni değerler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun bir uzantısı olarak edebiyat alanında da yeni teknikler doğmuştur.

1950’li yıllarda görülmeye başlayan edebi gruplaşmalar ile çeşitli düşünce akımları kendini göstermeye başlamış; şiir ve nesir, eski kalıplarını kırarak kendisine yeni bir yapı arayışına girmiştir. Filistin meselesi, Arapların birliği, sosyal adalet, iç ve dış göçler, geçim sorunu, kadının hürriyeti, insan psikolojisinin tahlili, felsefi konular, dünya barışı, hürriyet mücadelesi gibi çeşitli meseleler eserlerin konuları olmuştur. Klasik eserlerin yanında bu dönemde yeni edebi akımlar sayesinde modern Arap hikayeciliği ve romancılığı büyük mesafeler kat etmiştir.

Bizim burada ele aldığımız Abdurrahman Munif’in Şarku’l-Mutevassit romanı; sosyal roman sınıfına girmektedir. Bu tür romanlarda yazar, yaşadığı toplumu ve o toplumu ilgilendiren meseleleri yeni bir bakış açısı ile ele alır. Kişiler, bazı meslek ve sınıfları temsil eden birer tip olarak ele alınır. Olaylar, sosyal sebeplerle açıklanmaya çalışılır. Ruh tahlilleri ve duygu derinlikleri arka plana atılır. Toplumsal roman kuramında salt özel ve tikel ilişkiler değil; aynı zamanda nesnel, genel ve tarihsel konular da işlenir.

Bu yolda modern Arap Edebiyatı’nın en önemli temsilcilerinden birisi romancı-ekonomist Abdurrahman Munif’tir. Biz bu incelememizde onun romanlarından “Şarku’l-Mutevassit” isimli romanını incelemeye çalıştık.

Abdurrahman Munif’e göre bu romanın yazılmasındaki amaç acıma duygusunu ortaya çıkarmak veya bireysel kahramanlıkları sergilemek değildir. Çünkü asıl problem daha büyük ve daha tehlikelidir. Zira asıl problem rejim ve rejimin organlarıyla alâkalıdır. Yazar bunu özellikle vurgulamaya çalışmıştır. Abdurrahman Munif romanlarında suikast, öldürme, aşk, delilik, çılgınlık gibi eylemlerden yola çıkarak daha büyük olaylara doğru yol alır. Bir devletin veya bir

otoritenin kurulması, yıkılması sürecini bize sunar. Abdurrahman Munif romanlarında demokrasi kavramını sürekli kullanmaktadır. Çünkü ona göre demokrasi, tüm varlık aleminin gizemini çözenin gizli anahtarıdır. Bu kelime sadece siyasi bir başlık değildir. Aksine onun romanları için düşünsel, eğitimsel ve kültürel bir misyon üstlenmektedir. Bu özel misyon sayesinde romanlarındaki şahsiyetler ve roman kahramanları çok sesliliği ve farklı dilleri paylaşmaktadırlar.

Abdurrahman Munif bu romanında, Arap dünyasında yaşanan siyasi etkinlikleri, bunlara sürekli bir baskı uygulayan ve engellemeye çalışan; demokratik olmayan siyasi rejimleri konu olarak işlemiştir. Başka bir deyişle bu insanların siyasi rejimler tarafından nasıl cezalandırıldığını açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. Yine bu romanda Ortadoğu coğrafyasında, düşünce ve siyaset alanındaki faaliyetlerin temel insan haklarını ihlal edecek boyutta nasıl baskı ve yasaklamalarla susturulmaya çalışıldığını ve anti-demokratik uygulamaların hangi boyutlara geldiğini görürüz. Aynı şekilde bu anti-demokratik uygulamaların o bölgelerdeki cezaevlerine nasıl yansıdığını, oralarda yaşanan işkence ve insanlık dışı uygulamaları gözler önüne sermektedir. Tüm bunların yanı sıra roman, Orta Doğuda meydana gelen sosyo-politik değişimleri de konu edinmektedir. Yaşanan bütün adaletsizlikleri gözler önüne sermektedir.

Bu araştırmamızı yaparken bu konuda yazılmış Arapça veya Türkçe'ye çevrilmiş kapsamlı eserlere ulaşamadığımı belirtmek isterim. Eldeki mevcut klasik ve modern eserden yararlandım. Bunun yanında Arapça bazı eserleri Suriye ve Irak'tan temin etmeye çalıştım.

Bu çalışmanın oluşum sürecinde çalışmamıza özellikle kaynak temini noktasında yardımcı olan, gerekli eleştirileriyle yol gösteren ve danışmanlık yapan, saygıdeğer hocamız Yrd. Doç. Dr. Faruk Bozgöz'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bana Suriye'den Arapça bazı eserleri gönderen Mesut Ergin'e ve kaynaklarından faydalandığım Candemir Doğan'a da teşekkürlerimi sunarım.

20 02 2006

Ülkü TUĞRUL

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
TUTANAK.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	VIII

GİRİŞ

A.ROMAN VE ROMAN İNCELEMESİ

1-Roman Nedir.....	1
2-Roman Niçin Yazılır ve Okunur.....	2
3-Romanın Amacı ve konusu.....	4

B.ARAP EDEBİYATINDA ROMAN.....7

C.BATIDA ROMAN.....17

D.ROMAN SİYASET İLİŞKİSİ.....19

İ.BÖLÜM

ABDURRAHMAN MUNİF'İN HAYATI, ESERLERİ VE HAKKINDA YAZILMIŞ ESERLER

A.HAYATI.....23

B.ESERLERİ

1-Romanları

a.Mudunu'l-Milh (Beş Cilt).....	25
b.Alem Bila Harait.....	26
c.Arzu Sevad.....	28

2-Ekonomi ve Siyaset Hakkındaki Eserleri.....30

3-Makale ve Araştırmaları.....30

4-Basında Çıkan Yazıları.....31

5-Ortak Yazdığı Kitaplar.....41

C.HAKKINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

1-Hakkında Yazılmış Eserler.....42

2- Abdurrahman Munif'in Önsöz Yazdığı Kitaplar.....3

3-Çeşitli Kitaplarda Bulunan Makale ve İncelemeleri.....	44
--	----

II. BÖLÜM

ŞARKU'L-MUTEVASSIT ROMANI, ROMANININ İNCELENMESİ VE ROMANIN ELEŞTİRİSİ

A.ŞARKU'L-MUTEVASSIT ROMANI

1-Romanın Yazılış Serüveni.....	49
2-Romanın Girişi.....	50

B.ŞARKU'L-MUTEVASSIT ROMANININ İNCELENMESİ

1-Romanın Hikayesi.....	53
2-Romanın Bölümleri.....	56
a.I.Bölüm.....	56
b.II.Bölüm.....	56
c.III.Bölüm.....	57
d.IV.Bölüm.....	57
e.V.Bölüm.....	58
f.VI.Bölüm.....	59
3-Romandaki Başlıca Karakterler.....	59
4-Romanda Zaman.....	63
5-Romanda Mekan.....	66
6-Romanda Dil.....	68
7-Roman Tekniği.....	70

C.ŞARKU'L-MUTEVASSIT ROMANININ ELEŞTİRİSİ.....78

SONUÇ.....84

KAYNAKÇA.....88

KISALTMALAR

Age. : Adı geçen Eser.

M: Miladi

M.Ö: Milattan Önce

D: Doğumu

Ö: Ölümlü

Bkz: Bakınız

C: Cilt

GİRİŞ

A. ROMAN VE ROMAN İNCELEMESİ

1- Roman Nedir

Heidegger'e göre dil sadece bir iletişim aracı, düşünceleri ifade etmeye yarayan ikincil bir aygıt değildir. Dil insan yaşamının devindiği boyut, dünyayı oluşturan bir ögedir. Sadece dil olan yerde insani anlamda dünya var olabilir. Dilin, insan varlıklarının katıldıkları ve ona katılmakla insan olabildikleri kendine ait bir varlığı vardır. ¹ Dil her zaman öznenin içinde yayıldığı alan olarak öznenin önce var olur, dilin doğru bilgileri iletme aracı olması ve bunu yaparken de hakikati içermesi oldukça önemlidir. İşte bu hakikatler kaleme alındıkça edebi bir metin veya tarihi bir belge olur. Bu belge kimi zaman bir hikaye kimi zaman bir roman olarak karşımıza çıkar. Bu kitaplar zaman içinde hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

Nefes almak, dinlenmek, başka şeyler keşfetmek için başvurduğumuz en önemli şey kitaplardır. Bunların arasında romanın yeri oldukça büyüktür. Graham Green'in dediği gibi romanda "bir eğlence" bulabiliriz; hikaye, eğlenmemiz, zevk almamız için gözlerimizin önüne serilir. Hatta okuduklarımızı, başkalarına anlatmaktan zevk duyabiliriz. Bir diğer romanda, üzerinde düşündüğümüz bir konunun bazı yönlerinin aydınlandığını görebiliriz. İnsan tecrübesi hakkında bazı şüphelerimiz, yazarın projektör ışıkları altında göz kamaştırırcasına doğrulanır, insanın bir yönü aydınlanır. ²

Roman, olmuş veya olması mümkün bir olayla, biri birine bağlanmış çeşitli insanların, ailelerin, cemiyetlerin başlarından geçen hadiseleri ayrıntılarıyla hikaye eden edebi bir eser türüdür. Kelime, "gerçek veya hayali bir olayın mensur hikayesi" manasına gelen "romanus" kelimesinden türemiştir. Edebi bir tür olarak

¹ Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, Çev. Esen Tarım, İstanbul 1990, s. 88.

² Abraham H. Lass, *100 Büyük Roman I*, Çev. Nejat Muallimoğlu, s. 9.

romanın da şiir gibi kesin ve herkes tarafından kabul edilen bir tarifi yoktur.³

Yine Goldmann “Roman bir arayışın hikayesidir” diyor. Romanda gerçek değerler vardır. Romanın destandan farkı şudur; destanda kahraman ile dünya arasında aşılmaz bir kopuş vardır. Bu kopuşta kahraman ile dünya arasındaki temel uyum gerçekliklerden uzaktır. Romanda ise diyalektik bir önem vardır. Burada roman kahramanı ile dünya arasındaki uyum romanı daha gerçekçi kılar.⁴

2- Roman Niçin Yazılır ve Okunur

“Roman, destan, hikaye, masal neden yazılır ve ne için okunur?” Şeklindeki bir sorunun cevabını aramak bizi sanat felsefesi ve estetiğin alanı içine alır. Edebiyatın gördüğü işlevlere bakarsak pek çok faydasını sıralayabiliriz: Bilgi vermek, ahlâk bakımından eğitmek, milliyetçilik duygularını uyandırmak, zevk vermek ... Edebiyat, saydığımız bütün bu şeyleri yapabilir ve yapmıştır da; ancak bazı estetikçilere göre bunlardan bir tanesi edebiyatın asıl işlevidir ve edebiyatı sanat yapan özelliğin bu işlevde aranması doğrudur. Bu söz konusu işleve, zevk verme, estetik duygu veya heyecan uyandırma gibi adlar verilir. Sanat eserini biz okumaktan zevk aldığımız için okuruz. Gerçi okuduğumuz eser bizde başka etkiler de uyandırabilir: Eğitici olabilir, kötü fikirler aşılabilir, bazı duygulardan arındırabilir... Ne var ki bunlar sanatın sanat olarak yaptığı etkiler değildir, bunlar sanatı zevk için okumanın sonucu olarak meydana gelebilecek yan etkilerdir.

Sanat eseri bizim irademiz dışında, dış dünyada mevcuttur. İnsanlar da bu eserleri okuma ihtiyacı duymaktadır. Geniş manasıyla güzel sanatların, dar mana da ise edebi eserlerin varlık sebebi ve vazifesi üzerinde asırlardır süren münakaşalar, fayda ve zevk kelimelerinde ifadesini bulan iki kavram çevresinde toplanmıştır. Fayda tarafı ön planda olan metinler; tarih, biyografi gibi okuyucuya yararlı bilgiler sağlamak gayesi ile yazılır. Bunlar dış dünyadaki bir gerçeği ifade ederler. Söz konusu gerçeğin bariz özelliği; olabilirlik perdesi ardında, var olanı, dış dünyadaki mevcut varlık ve hadiseleri, bir düşünce ve mizaç aracılığıyla

³ *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, s. 92.

⁴ Cemil Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul 1979, s. 74-75.

yorumlamaktır. Bunun yanında bir edebi eserde, okuyucu, bir başkasının tuttuğu aynada kendisini görebilme şansına sahiptir. Eser, her okunuşta yeniden yaratılabilecek ve buna bağlı olarak da yorumla zenginleştirilebilecek bir vasıftadır.⁵

Zevk vermenin, edebiyatın iki işlevinden biri olduğunu çok eskiden Horatius (M.Ö. 65-8) da söylemiştir. Diğer işlevi de “fayda” yani eğitmektir. Bu çift işlev günümüze kadar tartışma konusu olarak gelmiştir. Ama on yedinci yüzyılın sonu, on sekizinci yüzyılın başında durum biraz değişmiş ve “zevk verme” işlevi önem kazanmıştır. Durumun değişmesinde Descartes, Galileo, Hobbes, Locke gibi filozof ve bilginlerin rolü olmuştur muhakkak; çünkü bunların düşünceleri ve yazıları şöyle bir inanca yer hazırlamıştır: Hakikat akla dayanan bir bilimin işidir, sanatın işi değildir. Bu durumda edebiyatın savunucuları, edebiyatın işlevini zevk alanına kaydırma zorunluluğunu duydular. Hedonist olan bu öğretiyeye göre bir şeyi sanat eseri yapan, okurda zevk (haz) uyandırabilme gücüdür. Bu yaygın bir kanıdır.⁶

Bu yaygın kanıdan yola çıkarak diyebiliriz ki; dış dünyadan aldığı unsurlarla yepyeni bir dünyayı gözler önüne seren bir insan, haz duyar. Bu haz başka bir faaliyetle duyulamaz. Dinî manâda olmamak kaydıyla, buna yaratma ve yapma hazzı demek yerinde olur. Her koşulda bu iş, mutlak isteğin tatmini olarak düşünülmelidir. Böylesine kuvvetli bir istek tatmin edildiğinde insanın haz duyması doğaldır. Okuyucu, elindeki metinden hareketle kendisine yeni bir dünya kurmanın zevkini tadarken aynı zamanda kendisini de tatmin eder. Bu zevk her okunuşta, değişik şartlarda ve farklı tonlarda tekrarlanır. Böylece eser veya metin her okunuşunda okuyucu tarafından yeniden yaratılır. İşte edebî metinlerin varlık sebebi, sözünü ettiğimiz bu ihtiyacın tatmini sonucu duyulan haza bağlıdır.⁷

5Bkz. Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara, 2000, s. 36.

6 Bkz. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul, 2003, s. 229, 230, 231.

7 Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, s. 36.

3- Romanın Amacı ve Konusu

Romanlarda konu, bir temel olayın etrafında gelişen iç içe olaylar zincirinden doğar. Bunların olmuş veya olabilir vasfı taşıması önemlidir. Kahramanlar, toplumda rastlanabilir, yaşayabilir veya yaşamış kişiler arasından seçilir. Edebiyatın önemli bir konuma sahip olmasının nedeni, sadece doğanın ve sadece insanlar aleminin ayrıntılarını tek tek açıklaması ve keşfetmesi değil, her seferinde insanları ve doğayı birlikte yeniden keşfetmesidir.⁸ Böyle bir roman, okuru hem inandırıcılığı, hem de bütünlük oluşturması bakımından etkisi altına alır.

Kendisi ile barışık bir yazarın çağının meseleleriyle ilgisiz kalması düşünülemez. Çünkü bir edebiyatçının, toplumu ruhsal ve ahlaki açıdan geliştirme görevi vardır.⁹ Bunu yaparken de gerçekçi ve objektif olması gerekir.

Romanların hemen hepsinde bir gaye vardır. Bu gaye kimi zaman konu arasında gizlenmişken, kimi zaman da çok açıktır. Belli bir ideolojiye bağlı romanlarda bu amaç o kadar ileriye gider ki, okuyucuda bir roman değil de bir doktrin okuyormuş havası uyandırır.

Romanlar, bilinen bir tarihte ve belli bir süre içinde geçen olayları konu alır. Bu bakımdan romanlarda önemli bir zaman, yazarın yaşadığı çağ olabildiği gibi, geçmiş ya da gelecek zaman da olabilir. Bazı romanlar ise yalnızca birkaç saat içinde vukûa gelen olayları konu alır.

Kahramanlar, toplumda rastlanabilir ve yaşamış kişiler arasından seçilir. Bunlar toplumun her tabakasından olabilir. Her türlü huy ve karakterleri doğruya yakın bir şekilde ele alınır. Hatta aynı kişinin zıt mîzaç ve huyları, olduğu gibi

⁸ Hüseyin Salihoğlu, *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı*, Ankara 1995, s. 100.

⁹ Dursun Hazer, *Abdüselam el-Uceylî'nin Edebi Kişiliği ve Hikayeciliği*, Ankara 2004, s. 39-40.

işlenir.¹⁰

Romanlar edebi akımlara göre; klasik, romantik, realist, sürrealist, popüler roman gibi isimlerle sınıflandırılabilceği gibi, iç yapısına göre de tarihi roman, macera romanı, sosyal roman ve tahlil romanı olarak çeşitlendirilir.

Her edebî eserde olduğu gibi romanda da üslûp son derece önemlidir. Bazı romancılar eserlerdeki konuların, olayların, duygu ve fikirlerin eskiyip ölebileceğine, fakat mükemmel bir üslûbun onları yaşatmaya devam edeceğine inanmışlar ve üslûp üstünde büyük hassasiyet göstermişlerdir. Kelimelerini, cümlelerini ve anlatım tarzlarını buna göre düzenlemişlerdir.

Hangi roman olursa olsun, yazarın dünyasına derinden bakmak iyi olur. Çünkü her roman, sanatçının kişisel görüşüdür ve realitenin onun üzerinde bıraktığı direkt izlenimdir. Onun keşiflerini paylaşabilmek için, kendi penceresinden gördüğü dünyaya bakmalıyız. Romancının okuyucudan yapmasını istediği şey, hikayedeki rollerini oynayan insanı tanımalarıdır. Romanlardaki karakterler izah edilebilir. Şayet okuyucunun sezgi gücü kuvvetli ise her karakterin kalbindeki sırrı meydana çıkarabilir. Romanların, tamamen benimsediğimiz canlı karakterleri, bizim hayatımıza hayat katarlar. Onlarla beraber aşık olur, onlarla beraber ızdırap çeker ve nefret ederiz. Onlar, insanın içinde bulunduğu şartlar hakkında öğrenmek istediğimiz bilgiyi bize verirler. Hakiki insanlar, kendilerini, kendilerinden saklamasını bilen insanlardır. Kitaplardaki karakterler ise kalplerini önümüze sererler. Örneğin biz, Abdurrahman Munif'in "Şarku'l-Mutevassıt" romanındaki Recep İsmail'in hapisanede kendini nasıl hissettiğini ve neler yaşadığını kendimiz yaşıyormuş gibi hissedebiliyoruz.

Burada önemli noktalardan biri de romancının gerçekçi mi yoksa doğalcı mı oluşudur. Bu ayırım çoğu kez göz ardı edilir ve doğalcılık gerçekçilik sanılır. Şunu belirtmemiz gerekir ki, gerçekçi romancı, gerçekçiliği belirli bir dünya görüşü ile yeniden üretmek durumundadır. Dolayısıyla romancı, gerçekçiliğin

¹⁰ Hüseyin Salihoğlu, *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı*, s. 100.

yeniden üretme biçimini belirler ve gerçekçilik romana belirli bir dönüşüme uğratarak girer. Başka bir deyişle dünya görüşü, gerçekçiliğin hangi doğrultuda dönüşüme uğratılacağını belirliyor; fakat bu dönüşümün roman bağlamında nasıl gerçekleştirileceğini göstermiyor.

Gerçekçiliğin ölçütü, doğanın ve eşyanın, olduğu gibi betimlenmesi değildir. Betimleme, doğayı ve eşyayı olduğu gibi kopya etmez; bunun yerine betimlenen, egemen ideolojinin içinde yeniden üretir.¹¹ Dolayısıyla gerçekçi betimleme bir yansıtma değildir.

Bir romanda insan; doğa ve eşyayla bütünleşmedikçe gerçekçi bir yazıdan söz edilemez. Bir sanat yapıtında biçim ve içerik arasındaki düzmece, sahte karşıtlığın aşılabilmesi için, önce yapıtın konusunu, onun içeriği ile bir tutmamak gerektiğini belirtir. Gerçekten de bir roman veya öyküde, konuyla içeriğin çoğu kez özdeş sayıldığını, böylelikle de birbirine karıştırıldığını görüyoruz. Oysa romanı içerik düzeyinde kavramak, bu iki olay arasındaki ilişkiyi bir nedensellik bağıntısı olarak değil, salt zamansal bitişlik bağıntısı olarak kavramak demektir. Ne ilki sonrakinin nedeni ne de sonraki ilkinin sonucudur. Romanın içerik olarak kavranmasındaki gerçeklik, bir olayın ötekinin gerçekten nedeni olup olmayacağı sorununda değil, somut verili gerçekliğin yeniden üretilmesindeki bütünselliktir. Romanın gerçekliliğini olgular arasındaki nedenselliklerde aramak yerine, bu anlamda bütünsellikle kavramak gerekir.¹²

Bizim incelediğimiz Abdurrahman Munif'in "Şarku'l-Mutevassıt" romanı; sosyal roman sınıfına girmektedir. Bu tür romanlarda yazar, yaşadığı toplumu ve o toplumu ilgilendiren meseleleri yeni bir açıdan ele alarak yazar. Gizli veya açık bir amacın telkini vardır. Kişiler, bazı meslek ve sınıfları temsil eden birer tip olarak ele alınır. Olaylar, sosyal sebeplerle açıklanmaya çalışılır. Ruh tahlilleri ve duygu derinlikleri arka plana atılmaya çalışılır. Toplumsal roman kuramında salt özel ve tikel ilişkiler değil; aynı zamanda nesnel, genel ve tarihsel konular da ele

¹¹ Hilmi Yavuz, *Yazın Üzerine*, İstanbul, 1987, s. 13

¹² A. g. e. , s. 16-17.

alınmaktadır. Başka bir deyişle kompozisyon çeviriminin her evresi, tez/antitez/sentez süreçleriyle karşılıklı bağımlılık içindedir. Bu da eserin diyalektikle bütünleşmesiyle, eserin diyalektik süreçlere tekabül etmesiyle gerçekleşir.

B. ARAP EDEBİYATI'NDA ROMAN

Cahilliye Dönemi Araplarının nesir türlerinden bir olan roman hakkında çok fazla bilgimiz olmamasına rağmen daha sonraki kaynaklar, Arap düşünce tarzının tabiatına uygun olarak, daha İslam öncesi dönemde vecize ve atasözlerini içine alan bir edebiyatın gelişmiş olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde bu edebiyat diğer edebiyatların konu edindiği varlık alemindeki tüm konuları konu edinmiştir.

Belki insan hayatıyla ilgili her nesne, öğrenme konusunu teşkil eden her varlık, kendi etrafındaki ve aynı zamanda da çevresindeki diğer varlıklarla ilgisiz değildir. Onu, başka varlıklardan ayrı olarak düşünmek de doğru değildir. O varlık, o nesne bütünden bir parçadır. Bütün bilinmediği bir yerde onun parçasını öğrenmenin yolu kapalıdır. Diğer bir deyişle; asgari olarak o nesneyi kuşatan parçalar bilinmediği takdirde, o nesne de bilinemez. Öyleyse şiir ile nesri kendi başlarına başkalarından ayrı olarak incelemek için emek harcamak ve ilmî değerlerini anlamaya yeltenmek doğru değildir. Şiir ve nesir geçirdiği evrelerin her birinde o toplumun birer aynasıdır. Bundan dolayı bir şiiri ve nesri incelerken Arap toplumunun o dönemdeki halini, geniş, derin ve açık bir şekilde bilmek gerekir. Özel ve kendi başına olan hayatını, diğer tabirle dahili hayatı ile beraber harici hayatını, diğer topluluklarla olan bağlılığını da bilmek, Arap kavminin bahsedilen bu iki türlü hayatını inceden inceye, derinlemesine ve son derece ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekir. Buna dayanarak biz araştırmamızı üç bölüme ayırdık;

- 1) Arap toplumunun hicretin birinci asrındaki fikir hayatı,
- 2) Arap toplumunun bu yüz yıl içindeki siyasî hayatı,
- 3) Bu yüz yıl içindeki edebî hayatı.

Bu bölümlerin her biri oldukça karmaşık ve son derece dolambaçlıdır. Arap toplumu sanıldığı gibi, hicretin ilk asrında basit ve kolay bir fikir hayatı yaşamıyordu. Onun fikir hayatı bir birine geçmiş, oldukça girift pekçok kavim ve grubun karmaşasının bir özetidir. Edebiyatta, derin etkiye sahip cahiliye dönemi yaşayışının etkisi görüldüğü gibi, pek te basit olmayan, komplike İslamiyetin etkisi de görülür. Yine aynı şekilde Arap düşünce hayatı içerisinde Hıristiyanlık, Sami kültürü ve Yunan kültürünün etkileri de görülür.¹³

Arap Edebiyatının ilk dönemlerinde doğrudan romandan bahsetmek mümkün değildir. Daha çok hikaye türünden bahsedebiliriz. Hikaye; masal, anlatı, benzetme, tarih, destan, kıssa, latife, fıkra, menkıbe gibi türleri içine alır. Arap Edebiyatında hikaye sanatının kökü çok eskilere dayanır. Eyyamu'l-Arab denilen önemli tarihi olayları konu alan hikayeler, atasözlerine konu olan hikayeler, makamat ve şiirlerde anlatılan efsane, hurafe ve kahramanlık hikayeleri, Arap Edebiyatı'nın ilk ürünleri sayılmaktadır.¹⁴ Hikmetli sözler ve vecizeler de yine bu edebiyatın ilk ürünleridir. Bunlar, yazı ile yaymak için değil de kişisel kullanımlar için kağıda aktarılırdı. Kişilerin hikmetli sözleri topladıkları bu şeylere, mecelle denilirdi ki, bunlar parşömen yapraklarından (sahife) oluşurdu. En çok tanınmış olanları Ahmet ibn Kays ve Eksem ibn Seyfi olan Temim kabilesinin üyeleri, bilhassa hikmetli sözleri ile meşhurdular.¹⁵

Cahiliye döneminden bugüne kadar bize ulaşan Arapça nesir örneklerini dört ana başlık altında toplayabiliriz;

1-Atasözleri (Darbu'l-Mesel),

2-Kehanetler Secu'l-(Kuhhan),

3-Nutuklar (el-Hitabe),

¹³ Bkz. Ahmet Emin, *Fecru'l-İslam*, Beyrut 1969, "Önsöz".

¹⁴ Candemir Doğan, "*Muhammed Abdulhalim Abdullah'ta Kısa Hikayecilik*" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1991. s.1.

¹⁵ İgnace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, İstanbul 1993, s. 16.

4-Savaş anlatıları, aşk, macera ve eğlence hikayeleri (Kıssas),

Bunlardan dördüncüsü hariç diğerlerindeki hakim tarz, nükteli, mücmel, ahenkli ve gevşek kafiyeli cümlelerden oluşmaktadır. Bu tarzın dilinin morfolojisi, Arap toplumunun mizacı ile ve özellikle de ezberleyerek metinlerin korunması ve aktarılması göz önüne alındığında, oldukça uyum içinde olduğu görülecektir. Tarzın bu gereklerine uymayan her şeyin tasfiye edildiği aşikardır.

Kehânetle ilgili sözler herhangi bir içerikten yoksundur. Kâhin, herhangi bir konuda olağanüstü bir hal sergilediğinde, bu müphemliklerle dolu bir beceriden öteye geçmemektedir. İçerik açısından en yeterli olan atasözleridir. Onlar, basit bedevî hayatına uzanan kökleri ile bir olayı sembolleştiren etkili sözlerdir. Bu yüzden atasözleri, İslâm öncesi Araplarına dair tarih, hayat tarzı, gelenekler ve hurafeler için ikincil (birincil kaynak şiiirdir) bir kaynak özelliği taşırlar. Daha sonraki dönemlerde, sözlü ve anlamlı ibareleri şiiir ve nesirden çıkarıp toplama, onları, konuşma ve yazıda kullanma merakı doğdu. Bu yüzden, günlük konuşmadaki Arapça deyimleri ve ibareleri içeren atasözleri birikimi, hayat tarzındaki değişikliklerin artması ve kabul edilmesiyle yok olmadı. Çeşitli uluslar arasındaki temaslardan doğan deneyimleri yansıttı.

Nutuk, savaş ve benzeri kabilevî faaliyetler sonucunda ortaya çıkan toplumsal ilişkilerin doğurduğu bir ihtiyaçtır. Nesir sanatının ikinci dereceden bir tarzı olarak görülmesine karşın, nutuk, şüphesiz bilinen bir edebî cevherde gelişme göstermiştir. Ayrıca makul davranma, iyi hareketleri tavsiye etmenin yaygınlığı, bu tarzın gelişmesinde etkili olmuştur.

Eşraftan cömert bir kişinin avlusunda yapılan akşam sohbetleri, Arap sosyal hayatının eski bir manifestosu olma özelliğini taşırlar. Bu özellik, çölün münzevi hayatından gelen gerçeklikle açıklanmakla beraber, hem tarihi merak, hem de aşk ve maceraya duyulan genel ilgi ile ilişkili olay ve hatıraların konu edildiği sohbetlerin de büyük etkisini taşır. Bunların içeriği;

a) Arap savaşlarına ait rivayetler,

- b) Arap kaynaklarından alınmış aşk ve macera hikayeleri,
 c) Yabancı kaynaklardan alınan hikayelerden oluşur.

Bununla birlikte fabl örneklerine de rastlanır. Daha sonraki yıllarda bile Arap zekasının nadir görülen bir ürünü olmuştur. Elbette ki bu akşam sohbetleri basit, resmi olmayan, daha çok içeriğe önem verilen bir dil ile yapılır; anlatanın mutlaka zikredildiği ilk İslam bilginlerinin kaynaklarına uygun bir yol izlenirdi.¹⁶

İslam'ın kabulünden sonra din merkezli düşünürsek, dünyanın sayılı edebiyatlarından biri olan Arap Edebiyatı'nı iki kısımda toplamak mümkündür. Bunlar miladî V. asrın ortalarından miladî VII. asrın başlarına kadar sürmüş olan Cahiliye Devri ile Kur'an'ın vahyedilmesiyle başlayıp günümüze kadar gelen İslam Devri'dir. Arap Edebiyatı, bilindiği gibi Hz. Peygamberden sonra ortaya çıkan siyasi iktidarlar devrinde geliştirilmiştir. İlk büyük dört halife (Hulefâ-yi Raşidin) devrinde yeni bir ruhla çıkan bu edebiyat "İlk İslâm Devri"dir. Daha sonraki asırlarda Emeviler ve Abbasiler, bu edebiyatı her yönüyle ilerlettiler.¹⁷

Özgün eser vermenin başlangıcı insan ve tabii çevresine olan ilginin artmasıyla yakından ilişkilidir. Bu ilgi Abbasiler döneminde çeşitli ulusların arasındaki rekabetten doğmuştur. Değişik toprakların insanların o günkü ve geçmiş tarihlerindeki fiziki, kültürel ve fitri özellikleri üzerine söylemelerine rağmen, bu ilgiyi zamanın sosyal ve politik şartları sağlamıştır. Abbasi dönemi; hem Arap nesri, hem de Arap şiirinin altın çağı olmakla beraber, nesrin gelişmesi daha bir önem arz etmektedir. Emevîler zamanında basit bir Arap kültürünün lisanı olan Arapça, bu dönemde karmaşık bir İslam medeniyetinin dili olmuştur. Bu medeniyeti meydana getiren çeşitli uzmanlaşmış disiplinler, kendilerine has terminoloji ve ifade kalıpları geliştirdiler, fakat bütün bunlar Arap nesrinin lehine sonuç verdi; nesir, birbirine bağlı bu disiplinlerdeki bir çok akımın kavşak noktası oldu. Çeşitli üsluplar olgunlaştırıldı ve bunlar üç ana kategoriye ayrıldı: ibn

¹⁶ Bkz. M. M. Şerif, *İslam Düşüncesi Tarihi*, İstanbul 1991, "Arap Edebiyatı'nda Şiir ve Nesir", III, s. 224-225.

¹⁷ Ahmet Subhi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, "Önsöz" İstanbul 1996.

Mukaffa tarafından temsil edilen II. /VIII. yüzyılın serbest ve süssüz üslubu olan “Mutlak veya Mürsel”, Cahız (ö. 255/868-69) tarafından temsil edilen, III. /IX. yüzyılın ölçülü üslubu olan “Müzdevic veya Mütevazın”, Bediuzzaman tarafından temsil edilen ve IV. /X. yüzyılın kafiyeli üslubu olan “Müsecca”. Nesir üslubu *mutlaktan, müzdevice ve müseccaya* doğru geliştikçe süslülüğe doğru bir eğilim kaçınılmaz oldu. Arapçanın üstün dehası, rakip şiir sanatının üslup ve biçimde gösterdiği mükemmellik, edebiyat tenkitçileriyle nazariyecilerinin görüşleri bunları teşvik etti. Abbasi nesir edebiyatının gelişmesine katkıda bulunan ilk grup yazarlar “Küttab” yani katiplerdi. Bunlar iyi tanımlanmış bir gruptular ve idareciler, katiplere ihtiyaç duyduğu sürece Arap edebiyatına hizmete devam ettiler. Bunların en önemli temsilcisi, yalnız Arap edebiyatı tarihinde değil, Arap kültürü tarihinde de merkezi bir yere sahip olan İbn Mukaffa (ö. 139/757)’dır.

İkinci grup yazarlar, Arap nesir usulü, nesir edebiyatı ve Arap kültürünün kendilerine çok şey borçlu olduğu III. /IX. yüzyıl “hümanistler” idir. Yunan natüralistlerini ilk inceleyen Mutezilî Câhız bu söylemlere spekülâtif kıyaslamalardan çok, tamamen gerçekçi gözlemlere dayalı, güven ruhuyla sanatsal beceri ve bilgiyi birleştirdiği yeni bir edebi sohbet tarzı içinde yer vermiştir. Tabiat ile insan arasındaki uyarlama yöntemleri üzerine bu kadar bilimsel bir bilgi birikimi edebiyat ve sanat temasının doğmasını sağlar. Câhız’ın “Kitab’ul-Hayavan” (Hayvanlar Kitabı) adlı eseri, ilim ve sanatın bütünleşmesinin en çarpıcı örneğidir. Aynı zamanda da edebiyat için bir kazanç ve zamanın kültürüne de bir katkı olmuştur.¹⁸ Daha sonra yaşayan et-Tevhidî (ö. 413/1023) Cahız’ın yolundan gitmiştir. Bunlar “Edeb” kavramını geliştirip zenginleştirdiler ve onu Sasanî geleneğinde olduğu gibi dar bir gruba ait ahlak anlayışının ifadesi olmaktan çıkararak daha geniş ve yoğun bir anlam verecek şekilde genişlettiler. Harflere önem verdiler ki, bunun odağı Arapça-İslam geleneğidir. Bu şekilde Ortaçağ İslâm döneminde ortaya çıkan yerli Arap edebi geleneğinde “Edeb” kavramına imtiyazlı bir mevki verdiler. Fakat kendi zamanlarının kültürel buhranlarıyla ve “Şuubiye”

¹⁸ Bkz. M. M. Şerif, *İslam Düşüncesi Tarihi*, III, s. 226.

ile olan savaşlarıyla çok meşgul olduklarından eserlerinin büyük çoğunluğu eğitici ve öğretici idi.

Bunlar IV. /X. yüzyılda takip eden ve edebiyatçılar olarak adlandırabileceğimiz kuşak, “Edebiyat” kavramını daha ileri bir ölçüde arındırmış ve onu saf edebi sanata yöneltmiştir. Bu yüzyılda geniş rağbet gören iki edebî mektup “er-Risale” ve bunun bir ileri adımı olan “Makâme” dir. Risale çok çeşitli konulardan bahseden yüksek düzeyde süslü edebî nesir örneği olan makalelerdir. Makâme’nin geçilemeyen ustası Bediuzzaman, (ö. 398/1007) aynı zamanda bu türün başlatıcısıdır.¹⁹ Onun Makâmat’ı kendi aklına estiği gibi yaşayan bir divaneyi anlatır, fakat bunlar aynı zamanda Ortaçağ İslam kentindeki sosyal hayatla ilgili değerli belgelerdir. Makâme’nin önemi; Arap bilim adamının bir hikaye konusunda gelişmemiş olmasıyla beraber, bol fakat içine kapanık edebî becerilerin sergilendiği hayal gücünde yatar. Ebu’l-Alâ el-Ma’arri (ö. 339/1058)’nin, “Risâletu’l-Gufran” (Bağışlanma Risalesi) adlı eseri, bir risaleyi tamamen kaplayan gerçek bir makâmedir. Yazarın bilgi birikimini sergilediği, şiir, edebiyat ve gramer ile ilgili problemleri ve hükümleri ihtiva eden bir vitrindir. Yazar ayrıca bir filozof ve eleştirmen olduğundan, çağdaş ilimi ve toplumu hicvetmek üzere makâmesinin karakterlerine nüktedanlık katar ki, bu da eserine eşsiz bir nitelik verir.

Arap Edebiyatı’nda “Sanat Sanat İçindir” görüşünün etkisiyle sadece edebî ve belağî olan hikayeler yazılmamıştır. Bunlarla beraber tarih, fıkıh ve tefsir konularını işleyen hikayeler de yazılmıştır. Hikayelerdeki sanat anlayışı konuların farklı olmasını etkilememiştir. Hikayenin kullanım alanı bilimsel konuları da içine almıştır. Ansiklopedik bilgilere varıncaya kadar pek çok konu hikaye tekniği ile ele alınmıştır.²⁰

İnsanlık tarihi kadar eski olan hikaye türünün bağımsızlık kazanması on dokuzuncu asırda yapılan hikaye çalışmalarıyla başlamıştır. Bu asırda eski

¹⁹ P. M. Holt, A. K. S. Lambton, B. Lewis , *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1989, IV, s. 209.

²⁰ Candemir Doğan, Age, s. 2-3.

anlayıştan tamamen farklı yeni bir tarzda ele alınan bu tür edebi eserlere “Kısa Hikaye” adı verilmiştir. Bu tür batının Arap nesrine en değerli hediyesidir. Kısa hikaye, roman ve dram; Arap dünyasının çeşitli yerlerinde iddialı uygulayıcılar buldu. On dokuzuncu asrın sonunda sosyal buhranlar yaşayan Arap dünyası, bu tür ile kültürel bir hareketlenme buldu. İlk öncüleri arasında, Amerika birleşik Devletlerine giden Lübnanlı göçmen Halil Cibran’ın (Cubran Halil Cubran) (ö. 1931) makaleleri, masal ve hikayeleri, bir şair, ressam ve mistiğin kompleks şahsiyetini ortaya koyar. En iyi eseri olan (The Prophet)’i (Ermiş) İngilizce olarak yazmakla beraber Cibran, kendi kuşağının edebi zevk eğilimini büyük ölçüde etkiledi. Onun çağdaşı ve dostu olan verimli yazar Mikal Naimi (Nuayme) (d. 1889) bu Arap-Amerikan okulunun diğer büyük ismi, usta bir makaleci, kısa hikaye yazarı ve eleştirmendir “Cibran” adlı eseri, bütün Arapça biyografi edebiyatının bir klasiğidir. Fakat nesir edebiyatının en önde gelen yazarları Arap edebiyatçılarının en kıdemlilerinden Taha Hüseyin’in yarım yüzyıl hakim olduğu Mısır’da yetişmiştir.²¹

Napolyon’un (1213-1798)’de düzenlemiş olduğu Mısır seferi, Avrupa tarihinde bir dönüm noktası olduğu kadar, İslam ve Arap Edebiyatı Tarihinde de bir dönüm noktası olduğunu kanıtlamıştır. Bu sefer hem politik, hem ekonomik hem de kültürel yönlerden İslam üzerindeki Batı etkisinin başlangıcını oluşturur. Başta Fransa ve İngiltere’nin yaptığı büyük etkiye sonraları İtalya’nın ve Almanya’nın daha küçük çaptaki etkisi eklenmiştir.

Batı teknolojisinin ilk lütfü, matbaanın getirilmesiydi. Arapça olarak yapılan ilk baskı, Fransız savaş gemisi “Orion”un bordasında basılan I. Napolyon’un Mısır halkına manifestosuydu. Matbaa bu yüzyıl içinde, bütün İslam dünyasında istinsah yoluyla yapılan kitap üretiminin yerini tamamen ele geçirmişti.²² İslam kültürünün bütün büyük merkezlerinde kurularak geçmiş yüzyılların literatürüne her okuyucunun ulaşması sağlanmıştır. Matbaanın yaygınlaşması Batı, özellikle de Fransız ve İngiliz edebiyatlarının tanınmasını sağlamıştır. Araplar,

²¹ P. M. Holt, A. K. S. Lambton, B. Lewis , *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, IV, s. 214-215.

²² Ignace Golzhier, *Klasik Arap Literatürü*, s. 172.

Avrupa’da kendi yaşantılarının ötesinde daha farklı bir hayatın olduğunu gördüler ve bu durum onları Avrupa hayatı üzerinde düşünmeye sevk etti. Fakat kısa süren Fransız işgali esnasında Batı ve Doğu arasındaki büyük fark sebebiyle Mısır hemen Fransız kültürü etkisi altında kalmadı. Daha sonra Fransızların Mısır’ı terk etmelerinden sonra Mısır, Avrupa’ya yönelip, onların ilmi, edebi ve düşünce hayatından yararlanmaya başladı.²³

Mısırlı aydınlardan pek çoğu tercüme yoluyla Batı edebiyatının kaynaklarından faydalanmaya çalıştılar. Birinci Dünya Savaşından sonra bütün bu faaliyetlerin meyveleri alınmaya başlanmış, Avrupa kültürüyle bütünleşmiş ve bu bütünleşmeyi temin eden yeni bir nesil ortaya çıkmıştır. Bu yeni nesil tercümelerin yanı sıra dil ve edebiyatta da kendi kişiliklerini ortaya koyup tercümenin güzelliğine, üslup inceliğine son derece özen göstermişlerdir. Ancak hemen şunu ifade edelim ki geçen yüzyılın yarısından itibaren, günümüze kadar devam eden edebi kalkınmanın zafer damgası, yakın tarihin son kırk yılına vurulmuştur. Bunun başlıca sebeplerinden biri XIX. asır boyunca ayrı iki ekol gibiymiş görünen ananevi Arapçılık ve Batıcılık ruhunun tam olarak birleşmesi idi. Çünkü klasik edebiyatı benimseyen el-Menfaluti (1876-1924) ve er-Rafi’î (1880-1937) gibi edipler tercüme edilmiş ve Batı edebiyatı ürünlerinden faydalanılıp takdire şayan edebi eserler vermişlerdir. Şevki, el-Akkad, el-Mazini, Lutfi es-Seyid, Taha Huseyn, Tefvik Hakim ve diğerlerinin ellerinde Mısır edebiyatı yeniden tesis edilmiştir.²⁴ Aynı şekilde Arap coğrafyasında da benzeri gelişmeler meydana gelmiştir. Bu nedenle değişik coğrafi kökenler arasında kesin sınırları çizmek zordur. Mısır ve Lübnan’da ortaya çıkan hikayeciliğin Suriye hikayeciliğinin ve hikaye sanatının gelişmesinde önemli rolü olmuştur.

Avrupalı anlamda ilk yazılan uzun hikaye Muhammed Hüseyin Heykel’in “Zeyneb”²⁵ adlı eseridir. Bunu takiben kısa hikaye ise Muhammed Teymur’un “Mâ Terahu’l-Uyun” (Gözün Gördükleri) kitabıdır. Bu kitap batılı tarzda yazılan,

²³ Ahmet Savran, *19. Y. Y. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Erzurum 1991, s. 44-45.

²⁴ Age, s. 48-49.

²⁵ Musa Yıldız, *Nüsha Dergisi*, Yıl II, Sayı: 5, Bahar 2002.

teknikğine uygun ilk kısa hikayedir.²⁶ Bu hikayede, istemediği bir kişi ile anne-babasının zoruyla evlendirilen Zeyneb adlı bir genç kızın, verem ve ölümlle biten acıklı bir öyküsüdür. Romanın iki konusu vardır; birincisi, romanın kendisiyle başlayıp kendisiyle bittiği konu olup köylü kız Zeyneb üzerinde odaklaşır. Romanın ikinci konusu ise Hamid üzerinde odaklaşır.²⁷

Heykel, bu çalışmasını ortaya koyarken, o sıralarda okuduğu Fransızca romanların kendisinde bıraktığı etkinin rolünü itiraf etse de bu romanın sadece Avrupa edebiyatının etkisiyle oluşturulduğunu düşünmek yanlış olur. Çünkü yazarın romanda vermek istediği önemli mesajlardan birisi, kadınların özgürlüğü konusudur. Hatta geleneksel düşünce toplumda hakim olduğu sürece eğitimin tek başına bir işe yaramayacağı görüşünü vurgulamaktadır. Örneğin Azize, şehirde doğup büyümüş ve tahsil görmüş bir kişiliği canlandırmasına rağmen sevdiği Hamid ile evlenememektedir. Aynı şekilde Zeyneb de istediği ile değil de, istemediği ile evlendirilen ve geleneklerin kurbanı olan bir genç kızı temsil eder. Bu konu, yani kadınların özgürlüğü konusu, on dokuzuncu yüzyılın sonlarıyla yirminci yüzyılın başlarında, özellikle de Mısır'da mücadelesi verilen bir konudur.

28

Yine bu dönem roman yazarları, kırsal kesim insanlarına ve onların yaşamlarına pek duyarlı değildiler. Yazarlar, romantizmin etkisiyle bireyin veya ailenin sorunlarına değinmeyi tercih ederler, ancak olayları kentte yaşanan romanlarda dahi, kentin bireyin veya ailenin yaşamı üzerindeki belirleyici etkisine hiç değinmezler. Bu dönem romanlarında bağımsızlık mücadelelerine veya ülkenin fiilen İngiliz işgali altında oluşunun yarattığı sıkıntılara değinilmemiştir. Diğer yandan siyasi ve idari sistemdeki bazı çarpıklıklar, sadece birkaç romanda konu edilmiştir.

²⁶ Candemir Doğan, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, “*Muhammed Abdulhalim Abdullah'ta Kısa Hikayecilik*”, s.

²⁷ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı* (1914-1944), Ankara 1997, s. 78-79.

²⁸ A. g. e. s. 82-83.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yarım asır içinde Arap Edebiyatı, bazı bakımlardan önceki yüzyıllardakinden daha hızlı gelişmiştir. Bu gelişim büyük çapta, bu ülkelerdeki politik ve kültürel hayatın hızlı, derin, etkili değişimlerine ve bu değişimlere bağlı yeni fikirlere dayanır.

Bazı coğrafi sebepli farklılıklara rağmen bu süreç, fark edilir derecede eşit gelişmiştir. Her tarafta öncüler, gerçi Fransız veya İngiliz kültüründe eğitilmiş ama aynı zamanda da kendi ülkelerini Fransızların ve İngilizlerin politik egemenliğinden kurtarmayı en yoğun olarak isteyen aydınlardır. Bu mücadele iki dünya savaşı arası dönemde milli bağımsızlığın temellerini oluşturdu.

Her şeyden önce edebi nesirde, yine aynı şekilde nazım ve edebi eleştiride, gençlerde Fransız, Anglo-Amerikan veya Rus etkisi altında etkileyen yeni bir estetik realizm gelişti. Bu işte eskiden olduğu gibi salt politik değil, daha çok sosyal problemler söz konusu olmaktadır. Eleştiriler, çoğu zaman yazarların toplum hayatı ve toplum hayatı üzerine yazma eğilimleri, kabiliyetini ve yazılarında bu alana ayırdıkları yeri değerlendirme ölçüsü üzerinde yapılmıştır. Ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişiklik gösteren lehçeler, zamanla edebiyat gücü kazandı ve böylece, gerçeğe uygun söyleyiş teşvik gördü. Hatta yeni edebiyat Arapçası bu dönemde yalınlaşmıştır. Okuyucular için, Birinci Dünya Savaşı öncesi yazarların üslubundan daha anlaşılır olmuştur, hatta iki büyük savaş arasındaki dönemde yazarlardan bile, daha kolay anlaşılır hale gelmiştir. Taha Hüseyin ve Ahmet Emin gibi edebiyatçılar, klasik yöntemlerle yazılmış edebiyat tarihi kitaplarını, Mısır gençliğinin edebiyata yönlenmesini zorlaştırdığı için, gençliğe faydalı olacak yeni bir edebiyat tarihi projesi başlatmışlardır. Bu amaçla Ahmet Emin, araştırmakta olduğu Arap düşünce hayatını, bir kimyagerin laboratuvarındaki maddeleri tahlil etmesinde gösterdiği hassasiyetten daha az olmayan bir hassasiyetle inceledi. Arap fikir hayatını, yeteneği ve gücü ölçüsünce, onu oluşturan her türlü ayrıntısına ulaşmak, bu parçaların bir biriyle olan karışımını, karakterini, giriftliğini ve bu unsurların genel Arap düşüncesindeki katkı ve paylarını anlamak için çaba sarf

etmiştir. Daha sonra, “Fecr’ul-İslam”²⁹, “Duh’al-İslam”³⁰, “Zuhru’l-İslam”³¹ ve “Yevmu’l-İslam”³² isimleriyle yaklaşık on ciltlik bir Arap edebiyat kültür tarihi ile ilgili ve o dönemlere dair bir eser kaleme almıştır.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren, Batı etkisine açık olan alanlarda bir Arap entelektüel atılımının sonrasında “Nahda” olarak ifade edilen Arap roman edebiyatında “Uyanış” dönemi günümüze kadar gelmiştir. Bu atılımın sonrasında bir yandan, yabancı düşüncelere karşı doğal bir tepki dolayısıyla, hem klasik Arap edebiyatı tarzlarına hem de bu edebiyatın taşıdığı düşünceye dönüş anlamına geliyordu. Diğer bir ifadeyle, klasik Arap Edebiyatı mirasları ortaya çıkartılıyordu. Araplar, Kuran’dan İbn-i Haldun’un “el-Mukaddime”sine varıncaya kadar bütün klasik eserleri, bu eserleri insanoğlunun ilerlemesine karşı olmadığını ortaya koymak üzere, Batı entelektüalizminin ışığında da olsa ele alıp yeniden yorumladılar; sonuç olarak da, pek çok modern yazar eserlerini, eski devir geleneklerini, hem İslam’ı hem de Arap milliyetçiliğinin uyanışını desteklemede kullanmaktan geri kalmaksızın klasik türlerde ve klasik üslupta yazdılar. Diğer yandan Avrupa kültürünün tanıtımı, aynı zamanda yazarların dikkatini sosyal ve siyasal sorunlara çekmek, bu sorunları I. Dünya savaşından önce roman ve tiyatro, daha sonra da kısa hikaye ve edebi makale gibi batı edebi türlerinden esinlenerek, dile getirmek suretiyle Arap entelektüalizmini belli bir derecede batılılaştırmıştır.

1920’lerin başında Arap Edebiyatı, XIX. asrın ortalarındaki klasik taklitçiliği geride bırakmış ve modern bir karaktere bürünmüştür. Batının etkisi altında özellikle roman ve hikayecilikte yeni şekiller ortaya çıkmış, dini, sosyal reformlar ve siyasi problemler yeni edebiyatta ifadesini bulmuştur.

²⁹ Bkz. Ahmet Emin, *Fecru’l-İslam*, Beyrut 1969, 332 s.

³⁰ Bkz. Ahmet Emin, *Duha’l-İslam*, Beyrut 1933, III Cilt.

³¹ Bkz. Ahmet Emin, *Zuhru’l-İslam*, Beyrut 1953, IV Cilt.

³² Bkz. Ahmet Emin, *Yevmu’l-İslam*, Beyrut 1953, I Cilt.

C. BATI'DA ROMAN

Batı edebiyatında önemli bir yere sahip olan roman, batı toplumunun sosyal hayat, inanç, örf ve adetlerine uygun bir türdür. 18. yy'da Batıda edebiyat kavramı “yaratıcı” veya “hayal ürünü” yazı ile sınırlandırılıyordu. Edebiyat sözcüğü toplumda değerli bulunan tüm yazılar için kullanılırdı. Metni “edebi” kılan kurmaca olup olmadığı değil, “edepli yazı” yazı standartlarına uyup uymadığıydı. Bununla birlikte edebiyatın belirli toplumsal değerleri ifade etmenin ötesinde işlevleri vardı. Edebiyat bu değerlerin korunması ve yaygınlaşması için hayati önem taşıyan bir araçtı. Bir önceki yüzyılda toplumsal sınıfların birbirinin gırtlığına sarıldığı kanlı iç savaştan hırpalanmıştı. Sarsılan toplumsal düzeni yeniden kurma dürtüsü ile akıl, doğa, düzen, erdem kavramları sanatta yoğunlaştırılarak kilit kavramlar haline getirildi.

“Edebiyat” sözcüğü modern anlamı ile Batıda ancak on dokuzuncu yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu olan bu dönem gerçekten bir devrim dönemidir.³³ Bu yüzyılın ilk yarısında Batı Avrupa'nın toplumsal tarihi burjuvazinin egemen bir sınıf olmak için verdiği savaşımın tarihidir. Bu savaşımlardan yenilgiyle çıkan burjuvazi, egemenliğini köklü bir biçimde gerçekleştirdikten sonra yazında da büyük bir dönüşüm görülür. Bu dönüşüm özellikle de roman alanında görülmüştür. Batının romanı; insan, doğa ve topluma ilişkin gerçekliklerin, bu toplumsal tarihin belirlediği bir bilinçlenme ile kavranması, bu dönüşümün öne çıkan yanıdır. Roman, bu kavrayışla toplumsal tarihin yeniden ürettiği somut gerçeklikleri, roman gerçekliğine dönüştürür.

Batının en güzel romanlarının bu yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkması bir tesadüf değildir. Raymond Williams “The English Novel” (İngiliz Roman) adlı incelemesi, Dickens'in “Dombey ve Oğlu”, Emily Bronte'nin “Rüzgar ve Bayır”, Charlotte Bronte'nin “Jane Eyre”, Anne Bronte'nin “Wild-fell Hall Çiftçisi”

³³ Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, Çev. Esen Tarım, İstanbul 1990, s. 41-42.

Thackeray'ın "Vanity Fair" gibi büyük romanlarının 1947-1848 yılları arasında yayımlanmış olduğu olgusu üzerinde düşünülmesinin gerekli olduğunu belirtir.³⁴

Burjuvazinin dönüşümü ile birlikte Batı romanında köklü bir değişim gözleniyor. Batılı romancıların birtakım deneylere giriştikleri, bu deneyleri sonucunda da romanla otobiyografi, romanla anı, romanla felsefi deneme arasındaki klasik ve katı sınırların silinmeye, belirsizleşmeye başladığını görüyoruz.

Burada şunu açıkça belirtmemiz gerekir ki, bu değişimler kitle iletişim araçları teknolojisinin büyük gelişmeler gösterdiği sanayi sonrası toplumlarda, diğer bir ifade ile tüketici toplumlarda gerçekleşmektedir. Kitle iletişim araçları teknolojisinin gelişmesi, klasik burjuva romancısının amaçladığı işlevin, yazın dışı olanaklarla da gerçekleştirilebileceğini göstermiştir.³⁵

D. ROMAN-SİYASET İLİŞKİSİ

Sosyal bir varlık olan insan, doğduğu andan başlayarak ölene kadar toplum içinde yaşama zorunluluğu vardır. İlk çağlardan günümüze dek toplu devlet, iktidar, kişi hak ve özgürlükleri, eşitlik kavramı ve bütün bunların toplum içinde yarattığı sorunlar bugün bile güncelliğini korumaktadır. Bütün bu sorunlara günümüzde hala çeşitli çözümler aranmaktadır. Tarih boyunca bütün bu problemlere eğilen, çeşitli çözümler getiren ve bununla ilgili kavramları açıklayan düşünürler, kimi zaman var olanı savunmuş, kimi zaman da insanların daha mutlu olmaları için mevcut olması gerekenden ziyade, var olanın saptanması ve açıklanması ile uğraşmıştır.

Buna bağlı olarak sosyal bir varlık olan insanın meydana getirdiği edebiyat olgusu da kelimenin tam manası ile sosyaldır ve daha kaleme alınırken okuyucunun etkisini taşır. Aynı şekilde edebiyat eseri de yazarın düşüncesini okuyucuya ulaştırır. Yazar, belli bir okuyucuya seslenir. Söyleyeceklerini ona göre seçer ve

³⁴ Hilmi Yavuz, *Yazın Üzerine*, s. 44.

³⁵ Age. s. 46-47.

ayarlar. Yazmak bir romancı için davete icabet etmektir. Romanın konusunu okuyucu belirler ve farkında olmadan ısmarlar.

Yazar romanını yazdıktan sonra bu eser artık onun eseri olmaktan çıkar. Çünkü toplumun üzerinde etkiyi yapan yazarın kendisi değil, yazdığı romanıdır. Eser, farklı okuyucuların üzerinde başka başka etkiler bırakır. Bu nedenle kitap, yaşayan sosyal bir olaydır ve yayımlandıktan sonra artık yazarın eseri olmaktan çıkar. Bundan sonra yazarın düşüncesini belirtmez, birbirini kovalayan nesillerin düşüncesi olur. Okuyucu romanı kendisine göre yorumlar; onu zenginleştirir veya fakirleştirir. Yazarın amacı hayatı aynen kopya etmek değildir. O, bu dünyayı, hayatın görünmeyen yanlarını veya bizim göremediğimiz yönlerini kendi gözleriyle bize gösterme peşinde veya iddiasındadır. Yine bu konuda Ahmet Hamdi Tanpınar şunları söylemiştir. “ Yazarın kendisi tek başına bir realitedir. Kendi realitesini, yaşadığı saati, duyduğu günü, her gün iç parçalayan sızıları bize anlatmakta kendisi konuşmaktadır.”³⁶

Kitaplar ve bunların içinde romanların okuyucu üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Okuyucu kitapta kendisini arar, kitabı kendisine uydurur. Her fert kendine göre yeni bir adaptasyon yapar. Bununla beraber kitabın da okuyucu üzerinde etkisi vardır. Kitap, kamuoyunun yalnızca belirleyicisi değil, aynı zamanda da yapıcısıdır. İyi yazılmış bir roman, öncelikle herkese bir anda kendi içindeki düşünce ve duygunun ortak bir formülünü verir. Bu duygu ve düşüncüyü tatmin eder. Yani kişisel ayrılıkları ortadan kaldırır, kişilerin özlemlerini de ortadan kaldırarak onları birleştirir. Başarılı bir kitap, sayısız düşünceler, okuyucuların ihtiyaç ve duyguları, müphem bir şekilde gerçekleşmek isteyen bütün bu mahrem faaliyetler arasından bir ayıklama yapar. Belli bir anda bütün dikkatleri aynı amaca yöneltir. Yazarın bu gücü kamu oyunu billurlaştırır. Tıpkı Voltaire, Balzac, Rousso'nun toplum üzerinde bıraktıkları etkiler gibi...

³⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Hazırlayan: Zeynep Duman, İstanbul 1992, s. 51.

Kitap yaratıcı bir güç olmaktan çok düzenleyici bir güçtür. Yazar tıpkı bir orkestra şefi gibidir. Onun orkestra içinde sağladığı uyumu kitap da kendi ulaşabildiği toplumsal sınıflar arasında sağlar. Bu sebeple iyi yazılmış bir roman, özellikle de hür demokrasilerde çok mühim bir organdır.³⁷ Siyasi anlamda topluma yön verir, onu motive eder ve istediği biçime doğru onu yönlendirir.

Bir yapıtın her okunuşu bir anlamda onun kullanımındır. Örneğin “Moby Dick” i balina avını öğrenmek için kullanmayabiliriz, ama yine de ondan bir şeyler alırız. Her edebiyat eseri sonuçta aldığımız yararsızlığından karar verilse bile edebiyatın belli bir yararı olmasını ön gerektirir.³⁸ Ama romanın bizi kuşatan ve gerçeklerle olan bağlantısı, onun bize gerçeğin kurmaca bir parçası olarak görünmesiyle, zorluk çekmeden inceleyebileceğimiz bir kesit olarak kalıyor. Roman içinde hikaye edilen olaylarla gerçekteki olaylar arasındaki fark; birini denetleyebiliyoruz diğerine ise ancak bize tanıtan metin üzerinden ulaşabiliyoruz. Bu metinler gerçek olandan daha ilginçtirler. Bu kurmacalar bir ihtiyaçtan doğup bir işlevi yerine getiriyorlar. Hayali kişiler gerçeğin boşluklarını doldurup onları bize yorumluyorlar.

Bütün bunlardan yola çıkarak diyebiliriz ki ; romanın toplum üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Tarihteki örneklerine bakacak olursak romancıların toplumsal ve siyasi olaylarda büyük rol oynadığını görürüz. Arap Edebiyat tarihine baktığımızda Cahilliyeye ve İslam Dönemlerinde siyaset ve edebiyat her zaman iç içe olmuştur. Cahilliyeye Döneminde toplum, kabilevi bir hayat tarzı sürmüştü ve sözlü edebiyat tabiat şartlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Ezberlenmesi kolay olduğu için şiir oldukça gelişmiş, buna paralel olarak da hiciv, mersiye ve medih gibi türler ortaya çıkmıştır. Ayrıca nesir türlerinden hitabet ve darbimesel türleri gelişmiştir. Özellikle hitabet Cahilliyeye Devri Arapları arasında büyük bir değer taşımıştır. Bir hatip, bir şair kabilenin ileri gelenleri arasında sayılmıştır. Her kabilenin kendine ait hatipleri ve şairleri vardı. Bunları görevi kabilenin vasfını parlak başarılarını güzel bir üslup ile dile getirmektir. Yine aynı şekilde şairlerin de

³⁷ Cemil Meriç, *Umrandan Uygurluğa, İstanbul 1979*, s. 333-334.

³⁸ Hüseyin Salihoğlu, *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı*, s. 300-301.

kabile adına yüklenmiş olduğu sosyal ve siyasal rol oldukça büyüktür. Bunlar savaşta karşı tarafın moralini bozarak kabilesine şiirler söylerdi.

Cahilliye Döneminde kabilecilik esasına dayanan siyasal hayat, İslam'ın kabulünden sonra firkalaşma ve dinsel görüş temeline dayanmıştı. Dört büyük halife devrinden sonra Emevilerin hilafete geçmesi ile bu dönemde ortaya çıkan yeni siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlere bağlı olarak edebiyatta da bazı değişiklikler olmuştur. Bu firkalar, kendi prensiplerini şiirleriyle yayan, fırka büyüklerini metheden, karşı tarafı kötüleyip hicveden, ölen savaşçıların ardından ağıt yakıp mersiyeleyen şairleri tutmaya başladılar.

Birbiriyle sürekli mücadele içinde olan firkalar, sadece ok ve kılıç gibi maddi silahları değil, en az bunlar kadar etkili olan şiiri de kullanmışlardır. Birbirine muhalif olan firkaların bu dönemdeki fiili çatışmaları şiiri siyasal zirveye taşıyan en önemli unsurdur. Şiirin siyasette kullanılması ile bunun türleri olan hiciv, mersiye ve medih de oldukça gelişmiştir. Dine nazaran hicivlerinde siyaset hep ön planda olmuştur. Bu tarz, edebiyatın diğer türlerinde de açıkça görülmektedir. Şairler o dönemde bugünün parti organı yayın vasıtalarının gördükleri işi görüyorlardı. Bugünkü medyanın görevini o günkü şairler yaptıkları için adı geçen firkalar, kendilerini savunan ve karşı tarafın anti propagandalarını yapan şairlere büyük önem vermişlerdir.

I. BÖLÜM

ESERLER ABDURRAHMAN MUNİF'İN HAYATI, ESERLERİ VE HAKKINDA YAZILMIŞ

A. HAYATI

Arap Edebiyat dünyasında modern dönemdeki en büyük muhalefet edebiyatının romancılarından. Abdurrahman Munif 1933 yılında Ürdün'ün başkenti Amman'da dünyaya geldi. Babası Suudi Arabistan'ın Necef bölgesindedir, annesi ise Iraklıdır. Yaz tatillerinde sürekli Yarımada'ya gider, burada Bedevilerle konuşur, onlardan emirlerin ve zengin petrol tüccarlarının hikayelerini dinlerdi. Bunlar daha sonra onun öykülerinin kahramanları olacaktır.

Annesi ona sürekli olarak Irak sevgisini empoze etmiştir. Hatta bu konu da annesi için şunları söylemiştir: “Beni sürekli koruyan ve Irak sevgisi ile besleyen kadın...” Kendisi bütün romanlarını annesine adamıştır. Gençlik çağına kadar ki gelişim yıllarını Amman'da geçirmiş, orta öğrenimini Amman'da yapmıştır. Daha sonra 1952 yılında Irak'a taşınmıştır. Onun politik aktiviteleri henüz daha öğrenci iken, Arap Baas partisine üyeliği ile başlamıştır. Adurrahman Munif hukuk eğitimini Irak'ta gerçekleştirmiş ve orada avukatlık yapmaya başlamıştır. Diğer taraftan da bölgedeki Amerikan ve Sovyet etkisinden kurtulmak için düzenlenen protesto gösterilerine katılmış ve 1955 yılında bir grup arkadaşı ile birlikte bazı Arap milliyetçileri tarafından ülkeden kovulmuşlardır. Buradan Nasır döneminde Mısır'daki Kahire Üniversitesi'ne, sonra General Tito döneminde yani 1958 yılında Yugoslavya'ya geçmiştir. Belgrat Üniversitesi'nde eğitimini tamamlayıp 1961 yılında İktisat Fakültesinde petrol ekonomisi üzerine doktorasını yapmıştır. Fakat bu arada onun politik aktiviteleri devam etmekte ve bu aktiviteler onun için problem olmuştur. Kimi zaman rejimi eleştirmiş, kimi zaman da siyasetle ilgilenmiş bunların yanı sıra gençlik kollarında ve gençlik partisinde çalışmıştır. 1962'de Suriye'de bulunan bir şirkette petrol alanında çalışmalar yapmıştır. Bu arada politik çalışmaları kendisi için problem olmaya devam ediyordu. 1961- 1973 Yılları arasında petrol ekonomisi alanındaki çalışmalarına devam etmiştir. Bu

çalışmalar ona kumun altındaki altın sıvının ekonomi için ne kadar önemli olduğunu kavratmıştır. Böylece derin bilgilerini romanlarında kullanmasının ne kadar etkili olabileceğini keşfetmiştir.

1973 Yılında Suriye’yi terk ederek, Lübnan’a geçmiştir. Orada gazetecilik alanında yeni bir kariyer kazanmış ve bu kariyeri onu editörlüğe kadar taşımıştır. “el-Belağ” dergisinde çalışmış ve bu arada “el-Eşcaru ve İğtiyalu Merzuk”adlı ilk roman denemesini yazmaya başlamıştır. Bu onun bir romancı olarak, sosyal alandaki ilk belirişidir. Abdurrahman Munif, 1975 yılında Irak’a gitmiş ve orada “en-Neftu ve’t-Tenmiyetu” adlı bir dergi çıkarmıştır. Aynı zamanda da Belgrat Üniversitesi’nde petrol ekonomisi üzerine doktora yapmıştır. Doktora esnasında OPEC için çalışmıştır. 1981 yılında Fransa’ya taşınmış, orada beş yıl yaşadıktan sonra 1986 yılında tekrar Suriye’ye dönmüştür.

Milliyetçilik hareketleri için yapmış olduğu politik çalışmalar ve petrol ekonomisi üzerine yapmış olduğu geniş araştırmalar kendisine yazma konusunda büyük tecrübe ve avantaj kazandırmıştır. Nitekim kendisi kırk yaşından sonra yazmaya başlamıştır. Abdurrahman Munif’e göre kitaplar en büyük değişim araçlarıdır ve bunları en iyi şekilde kullanmak gerekir.

Onun en belirgin özelliği “haksızlık” üzerine yapmış olduğu mücadelelerdir. 1973 yılında başlayan petrol gelirindeki artışa rağmen, Arap dünyası iki zıt kavram ile betimlenir: Bir taraftan Orta Asya çöl ülkelerindeki yaşantı ve birkaç kişideki büyük mâli bolluk, diğer taraftan yoksulluk, mahrum bırakma, işkence, işçi sınıfı, politik zulüm...Şaşırtıcı olmayan şey, onun bu haksızlıklara karşı yapmış olduğu çalışmaların yalnızca bir bölgeyle sınırlı kalmayıp Suudi Arabistan dahil, bütün Arap ülkelerinde yasaklanmış olmasıdır. Abdurrahman Munif bütün bunlara rağmen bazen düş ürünü yerler betimlemiş ve yazma konusunda ısrarlı davranmıştır. Bu düş ürünü yerlerin içine gerçek olayları ve karakterleri yerleştirmiştir. Abdurrahman Munif’e göre bu siyasi hikayeler Arap tecrübesini ve özellikle de sıradan insanları değiştirecektir.

Fakat Munif, kendi bulunduğu yeri, romanlarını ve Arap yaşam portresini kendi bakış açısıyla romanlarında eleştirmeye ve bunu irdelemeye karardır. Yine onun elinde bulunan zengin kaynaklar ve farklı söz sanatları buna izin vermektedir. Onun 1973 yılında yazmış olduğu ilk romanı, “el-Eşcaru ve'l-İğtiyalu'l-Marzûk” tur. Romanın baş kahramanı kendi ülkesinde işkence ve tutukluluktan kaçan biridir. Değirmek istediği ana tema Arap kültürüne giren batı hastalığı ve özellikle de olumsuz politik etkileridir.

Abdurrahman Munif, 1981 yılına kadar Belgrat'ta kaldı. Daha sonra Fransa'ya gitti. 1981 yılından sonra kendini yazmaya adadı. Bundan sonra Arap romancıları arasında modern hikaye tekniklerini kullanan en önde gelen romancılardan birisi oldu. 1986 yılında tekrar Suriye'ye döndü. 24 Ocak 2004 yılında Suriye'de kalp krizinden öldü. Öldüğünde 71 yaşında idi.³⁹

B. ESERLERİ

1- Romanları

a. *Mudunu'l Milh (Beş Cilt)*

1. Mudunu'l Milh; et-Tîh, 4. Baskı, Beyrut, 1992, 582 s .
2. Mudunu'l Milh; el-Ukhdûd, 4. Baskı, Beyrut, 1992, 619 s .
3. Mudunu'l Milh; el-Leylu ve'n-Nehâr; Tekâsîm, Beyrut, 1989, 402 s .
4. Mudunu'l Milh; el-Munbettu, 4. Baskı, Beyrut, 1992, 258 s .
5. Mudunu'l Milh; Bâdiyetu'z-Zulumât, 4. Baskı, Beyrut, 1992, 584 s.

Abdurrahman Munif'in en önemli eserlerinden biridir. Beş ciltten meydana gelmiştir. Munif'in bu kitabı geleneksel Bedevi toplumunun bir portresini çizmektedir. Orta Doğuda Suudi Arabistan'da kurulmuş olan, daha sonra zayıflamış bir krallık olan “Moran” saltanatından bahsetmektedir. Abdurrahman

³⁹ -el-Cedîd, Sayı:12, Kış 1996, s. 38.

Munif bu romanı için hayali bir çöl kasabası yaratmıştır. Bu kasaba vadide kurulmuş olan “Vadi’l Uyun” kasabasıdır. Bu kasaba aslında mucizevi ve inanılmaz bir fenomenden başka bir şey değildir. Yolculuğun her bölümünde yolcular hep bu vadiden söz etmektedirler. Burası Dünyanın cenneti olarak nitelendirilmektedir. Romancı romanın tümünde klasik Arapça’yı kullanmış, fakat diğer bütün karakterler kabilenin kendine özgü konuşma dilini kullanmışlardır.

“Mudunu’l-Milh”in (Tuzlar Şehri) ilk cildinde Bedevi toplumsal hayatına petrol bulduktan sonra aniden giren davetsiz yabancılardan bahseder. II. Cilt ise 1950 yıllarda kurulup güçlenen Moran şehrini anlatır. 1930 ve 1950 yılları arasında İngiliz ve Amerikan gruplarının izini sürerek buldukları petrol ile birlikte meydana gelen değişikliklerden söz eder. Orta Asya ve başka yerlerden gelen deneyimsiz vurguncular buraları talan etmeye çalışırlar. Bunların sonucunda eski kabilecilik yöntemlerine karşı yavaş yavaş artan kapitalizm karşısında mücadele kaçınılmaz bir hal alır. Bu arada Sultan Kureybit, Moran’ı ve kendi krallığını güçlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca onun ahlaksız ve savurgan olan oğlu Hazal ve oldukça zeki bir diğer oğlu olan Fanar arasındaki saltanat kavgalarından da bahsetmektedir. Bütün entrikaların arkasında genç sultanın danışmanı bulunmaktadır. Yaptığı bütün planlar onun yıkımının başlangıcı olmuştur. Abdurrahman Munif bu romanında sarayda geçen mücadele, entrika ve rekabetten söz eder. Bu roman Suudi Arabistan’da yasaklanmış ve bu roman ile Abdurrahman Munif’in pasaportu elinden alınmıştır.⁴⁰

b. Alem Bilâ Harâit

Abdurrahman Munif bu romanını, büyük Arap Romancısı Cebra İbrahim Cebra ile birlikte yazmıştı. Romanın konusu “Umuriye” bölgesinde geçer. Bu roman 1982 yılında yani Hani er-Rahibimel-Veba isimli romanından bir yıl önce yazılmıştır. Romanda konu ve mekan benzerlikleri oldukça fazladır. Her iki roman da zaman olarak on dokuzuncu asrın sonlarında geçmiştir. Konu olarak da “Sindiya ve Anz” Aileleri arasındaki çekişmeleri ele almaktadır .

⁴⁰ Abdurrahman Munif, *Mudunu’l Milh*, 4. Baskı, Beyrut, 1992, 582 s.

Bu olay ve onun örgüleri Ken'an bölgesi yani Filistin'e kadar uzanır. Alem Bilâ Haraid romanındaki aileler arasında, on dokuzuncu yüzyılın başından başlayan olaylar günümüze kadar "Edhem" olarak isimlendirilen Filistinli isyancı aileye kadar uzanır .

Kitapta dönemin isyancı dört ailesi ve bu ailelerin başından geçen olaylar yer alır. el-Veba isimli romanda Sindiya ve Anz aileleri işlenir, Alem Bilâ Haraid romanında ise " Suveylin ve Raad" aileleri konu edilir. "Sindian ve Anz" soy olarak Filistin'e kadar uzanırlar ve Ken'an soyundan gelirler. Alem Bilâ Haraid romanındaki "Suveylin ve Raad" ailelerinin soyu da yine Filistin'den Edhem soyundan gelirler. Burada aklımıza şu soru gelmektedir. Bir tarafta Hani er'Rahibin el-Veba isimli roman, diğer tarafta Abdurrahman Munif ve Cebra İbrahim Cebra'nın, Alem Bilâ Haraid romanlarının yayınlanma tarihleri göz önünde bulundurulduğunda neden aynı zaman diliminde yazılmışlardır? Neden bu romanlarda bu dört aile ve onların isyancı çizgileri ele alınmıştır ve niçin ailelerin soyları da Filistin'e dayandırılmaktadır? Hangi tarihsel, düşünsel, siyasal ne edebi kaygılar bu iki romancının da aynı anda zihnini meşgul etmiştir? Sanırız bütün bunlar incelemeye değer konulardır. İşte bu yüzden Arap yazın dünyasında Arap eleştirmenlerini harekete geçirmiş ve geçmiş yıllarda Hayri ez-Zehavi, Fevvaz Haddad, Nihad Sirize ve Nadiye Host isimli yazarları, çeşitli makale ve incelemeleri yazmaya sevk etmiştir .

Umuriye'ye gelince, bu romansal mekan "Alem Bilâ Harait" (Haritasız Dünya) romanında şu şekilde resmedilmektedir; "1920'li yılların başında yüz bin nüfustan, ikinci dünya savaşından sonra yarım milyon nüfusa ulaşmıştır. Bugün ise yaklaşık olarak üç milyon nüfusu vardır. Sanki biz, mucizevi olaylarla gelen tarihsel bir dönemin ilk merhalesindeyiz. Ya da gözlerimizin önünde, erişilmez ufuk çizgilerinde gittikçe uzaklaştığımız gördüğümüz bir sürecin sonundayız."

c. Arzu Sevâd

Bu kitap “karanlık ve verimli ülke” olarak da çevrilebilir. Araplar bu ülkeyi fethettikleri zaman, akşam karanlığında ilk ulaştıklarında gördükleri binlerce renkli palmye ağaçlarının gölgelerinden esinlenerek bu adı koymuşlardır. Farklı başka bir hikayede de bu adın verimli topraklardan türediğini belirtir. Modern Irak çok eski iki nehir olan Dicle ve Fırat ile sulanmaktadır. Yine burası çok eskiden “Medeniyetin Beşiği” olarak bilinmektedir. Abdurrahman Munif bu ismi kasten seçmiş olabilir. Çünkü anlam olarak içinde birkaç sözcük öbeği birden taşımaktadır. Teknik olarak da bu roman içinde her biri gerçek hayattan olan üç öyküyü barındırmaktadır. Bunların ilki 54. bölüme kadar ulaşır, ikincisi 55. bölüm ile başlar, üçüncüsü ise hikayenin devam ettiği 155. bölüm ile son bulur.

Bu hikaye, günümüz Irak’ın bir iz düşümü halindedir. Burada anlatılan hikayeler kabul edilebilir gerçek öykülerden meydana gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılda geçmiştir. Zaman olarak da belirli bir zaman dilimini işlemiştir. Her şeyden önce biz bu romanı tarihi roman kategorisine koyabiliriz. Abdurrahman Munif bu romanında çok usta bir şekilde bize hatırlatıp kombine etmiş ve gözler önüne sermiştir. Bu dramatik olayları kendi doğruları ile birleştirip çok ince bir denge ile zihnimize yerleştirmiştir.

Bu romanın asıl kahramanı olan Davut Paşa, Bağdat’ ta ünlü bir validir. 1774 Yılında Corciya’da doğmuştur. Hıristiyan bir anne ve babanın çocuğudur. Bağdat’a daha on yaşında iken geldiği zaman prensler gibi karşılanmıştır. Çok genç olmasına rağmen Arapça, Türkçe ve Farsça’yı çok iyi bir şekilde öğrenmiş, matematikte çok iyi bir yere gelmiştir. Kendini aynı zamanda işçi sınıfına da kabul ettirmiştir. Süleyman onu layıkıyla haznedar yapmıştır.

1817 Yılında Bağdat’a vali olmuştur. Davut Paşanın en küçük kızı ile evlenmiştir. 1831 Yılında II. Mahmut’un orduları tarafından bozguna uğratılmış ve şehirden kaçmak zorunda bırakılmıştır. Daha sonra bağışlanmış ve Osmanlı Devleti tarafından ona Bosna ve Ankara’nın yönetimi verilmiştir. 1840 Yılında Medine’ye

dönmüş ömrünün son yıllarını orada geçirmiştir. 1850 Yılında öldüğü zaman Peygamber Efendimizin türbesinin bulunduğu bölgede gömülmüştür.

Bu romanda Osmanlı gücünün azalmasından sonra Batının emperyalist güçlerinin bölgede yapmış olduğu olaylar da açıklanmaktadır. Bu roman aslında okuyucuların zihnine detayları ile birlikte titiz bir şekilde yerleştirilmiştir. Romanın sonun da tüm Irak halkı aynı şeyi düşünmektedir: “Yüz binlerce yabancılar ve onların baskılarının seli gelip geçmektedir. Sadece kalıntıları vardır. Eğer bizlerden biri aynı karanlığı hissederse, bu dünyanın sonu olacaktır. Gelecekte kaybedeceğimiz manzaralar bizim için büyük bir kayıp olacaktır.”⁴¹

d. *Kissetu Hubbin Mecusiyye*, Beyrut, 1985, 131s .

e. *Hîne Terekna'l-Cisr*, Beyrut, 1976, 210s

f. *en-Nihayât*, Beyrut, 1988, 164s .

g. *Sibaku'l-Mesâfâti't-Tavileti*, Beyrut, 1983, 395s .

h. *el'An; Huna, Ev Şarku'l Mutavassit Merreten Ukhrâ*, 3. Baskı, Beyrut, 1992, 536s .

i. *Meşahidu'n-Nas İnde'l-Mevt*

J. *El-Irâk Hevâmiş Mine't-Tarih ve'l-Mukaveme*.

k. *Siyratu'l – Medinetu'l- Amman*, Beyrut, 1994, 273s .

l. *Ümmü'n-Nuzûr*

m. *Urvetu'z-Zemani'l Bâhî*, Beyrut, Birinci Baskı, 1997, 192s .

Diğer Bazı Eserleri:

⁴¹ Abdurrahman Munif, Arzu-Sevad, III Cilt, III. Baskı. Beyrut 2002, 1394s.

- a. *el-Katibu ve'l Menfa, Humum ve Afaku'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti*, Beyrut,
- b. *El-Eşcâr ve'l-İğtiyalu'l-Marzuk*
- c. *Demokratiyye Evvelen ed-Demokratiyye Daimen*, Beyrut, 1992, s. 342 .
- d. *Beyne's –Sekafe ve's- Siyasiyye*, 1998, s. 240 .
- e. *Lev'atu'l-Gıyâb*, Daru'l-Beyda, 1998, s .
- f. *el Muessese'l-Arabiyye Li-Diraseti ve Neşr*, Beyrut, 2001, s. 223 .
- g. *Zakiretun li'l- Mustakbel*, Daru'l-Beyda, Beyrut, 2001, s. 214 .
- h. *Rihletu Du'*, 1. Baskı, el-Merkezu's-Sekâfi'l-Arabî li'n-Neşr ve't-Tevzi ,
,2001 s. 223..
- i. *Mervan Kassab Başı,Rihletu'l-Hayati ve'l-Fen*, Beyrut, 1999 .
- j. *Cibr; Mûsika'l-Elvan*, Daru'l Medâ li's-Sekafe ve'n-Neşr, Dımeşk, 2000,

2- Ekonomi ve Siyaset Hakkındaki Eserleri

a.*Te'mimu'l- Mebdeu'l-Muşareke Betrul el-Arabi*, 1. Baskı, Daru'l-Avde, Beyrut, 1973, 228s.

b. *el-Betrulu'l-Arabi; Muşareke Evi't-Te'mim*, Beyrut, 1975

c. *Te'mimu'l-Betruli'l-Arabi*, Bağdat, 1976

3- Makale ve Araştırmaları

a. *el-Uhdûd*, Mecelletu'l-Vahde, er-Rabat: Ekim 1984, s. 139-149.

b. *Tekâsîmu'l-Leyl ve'n-Nehar*, Mecelletu'l-Bedîl, Bağdat, Nisan, 1988, s. 97-105.

c. *er-Rivayatu'l Arabîyyetu Tarîhu men Lâ Tarîha Lehum*, Mecelletu'n-Nâkîd, Londra, Aralık, 1989, s. 10-14.

e. *el-Brehistorika Arabîyyen*, Mecelletu'n-Nehc, Beyrut, 1989, s. 135-138.

f. *Havle'l Hivâr Beyne Teyyarati'l-Fikriyyeti'l-Arabîyyeti*, Mecelletu'n-Nehc, Beyrut, 1990, s. 51-71.

g. *el-Menfâ ve'l-Medinetu'l Ula ve Cevâzu's-Sefer*, el-Bedîl, Bağdat, 1991, s. 13-18.

h. *Kanunu'l Eşrâr*, en-Nâkîd, Londra, Eylül, 1991, s. 35-39.

i. *Vatanî*, el'Kudsu'l-Arabî, Sayı:935, Londra, 14 Mayıs 1992, s. 4.

4- Basında Çıkan Yazıları

a) The Guardian'da Çıkan Yazıları

1. *Muhimmetu'l Edeb Ziyade'l Va'î*, el-İslâm; Sevra Hakikiyye, Kuveyt, 22Nisan1992.

2. *Kıraetu fi Rivayeti Ğassan Kenefânî*, Londra, 20 Ağustos 1992, s. 6-7.

3. *Rihletu Mâe Nezir Neb'a*, Mecelletu'l-Medâ, Sayı:3, Şam, 1993, s. 74-80.

4. *Risâletun Meftuhetu İla M'utemeri Fîyanâ li'-Hukukî'l-İnsan:en Yahtelife Ya'terid, Yerfad*, el-Edeb ve'n-Nakd, Kahire, Ağustos 1993, s. 130-133.

5. *Ra'y ve Şehade Havle'l-Kam'i*, Meeletu Fusûl, Sayı:3, Kahire 1992, 1. Baskı, s. 181-188.

6. *Nahve's-Sekâfe fi Teaddudi'l-Ezmineti ve'l-Emkineti ve'l-Beşer*, Mecelletu Sefi, Beyrut, 11 Şubat 1993.

7. *Cebîr, Şairu'l-Elvan, Sekâfetu'l Cedide, Dımeşk, Haziran-Temmuz 1995, s. 163-165.*
8. *el-Eyyâm, Sayı:1, Bahreyn, 14 Ocak1996, s. 12.*
9. *İbnu Haldûn ve Suretu fi Menemâti Tarîhiyye, Mecelletu'l-Tarîk, Sayı:1, Beyrut, Ocak-Şubat 1996, s. 116-133.*
10. *Sahibun Hikayâtu'l-Busna fi Hivar Mea Ğûyâ, Amman, Ocak 1996, s. 36-43.*
11. *Emîl Habîbî, Haserehu'l-Edeb, Fehel Rebhatehu's-Siyasiyyetu? Mecelletu'l-Tarîk, Sayı:3, Beyrut, mart-Nisan, 1996.*
12. *El-Esveliyyetu'l-İslamiyyetu's-Siyasiyyetu Tebnâhâ'l-Ğarb Munzu'l-Lahzeti'l-Ulâ, Mecelletu ahbâru'l-Edeb, Kahire, 16 Haziran 1996.*
13. *El-Cevâhirî ve's-Siyâse, Mecelletu'-Tarîk, Sayı:6, Beyrut, Kasım-Aralık 1997, s. 98-101.*
14. *Şehadât, el-Cevahirî Hayyen, Rihletu'l-Cevâhiri ve Rehile:Ustûre Karn, Mecelletu'l-Medâ, Dımeşk, 1998, s. 64-66.*
15. *Emîl Habîbî, Hasere'l Edebu, Fehel Rabhatehu's-Siyasiyye? Beyrut, Mart-Nisan 1996.*
16. *El-Esveliyyetu'l İslâmiyyetu's-Siyasiyyetu Tebnâha el-Ğarbu Munzu'l Hazzeti'l Ulâ, Ahbâru'l Edeb, Kahire, 16 Nisan 1996.*
17. *Mecelletu Tarîk El-Cevâhir ve's-Siyase, Beyrut, Kasım-Aralık 1997, s. 98-101.*
18. *Faslun Min Rivâyâtîn Cedidetin, Arzu's-Sevâd, Beyrut, Mart-Nisan 1999, s. 95-102.*

19. *Tevfîk Yusuf Avvâd, Kırâetu'l Cedide, Mecmûatu ve Devruha'r-Riyâdî fi Mecâli'l-Kıssati'l-Arabî*, Mecelletu Tarîk, Beyrut, Mayıs-Haziran 1999, s. 88-95.

20. *Ğıyâb, li key Nekteşefun Fâtih el-Muderris*, Mecelletu't-Tarîk, Beyrut, Temmuz-Ağustos 1999, s. 12-19.

b) Diğer Gazete ve Dergilerde Çıkan Yazıları

1. Velîmetun Kebiretun Marre, Mecelletu'l-Mudâ, Sayı:28, Dimeşk, 2000, s. 4.
2. Şemâatun Yuvâsilu'l-Tehallik, Fi Tecribethi Mea Devletin Re'sin Beyrut, Mecelletu'l-İlektruniyye, Yunşiru Haza'l-Makale fi's-Sefir.
3. Risâletun Meftûhetun İlâ Mu'temirin fîna li'l-Hukûki'l-İnsani, En Yahtalif, Mecelletu'l- Edeb ve Nakd, Sayı:200, Kahire, Nisan 2002, 71-75.
4. Rivâyetun, e't-Tîn, Fusûlun Min Rivayetin Ma'detin li'-Tab'i bi Unvan, Mecelletu'l-Kermel, Sayı:8, Kıbrıs, 1983, s. 156-190.
5. Arzu's-Sivâd, Mecelletu Nezevî, Sayı:19, Amman, Temmuz 1999, s. 187-190.
6. Muhammed Mahmûd Halîl, el-İnsan, ve'l-Fen, Servetun Dâimen, Mecelletu Nuzûr, Sayı:22, Amman, Nisan 2000, s. 135-144.
7. Şefîk el-Kemalî, el-Misâfiru'l-Aid, Mecelletu Nezevî, Sayı:30, Amman, Nisan 2002, s. 41-47.
8. Hel enne'l-Arab Ummetun Şi'run Fakat, Mecelletu Mecelletu'l-Arabiyyetu li's-Sekâfe, Sayı:18, Mat 1990, s. 183-188.
9. Min'el Besiti İlâ İşgâl, Mecelletu'l Mûvafık, Sayı:70, Beyrut, 1993, s. 118-127.
10. El-Eşcâr, Mecelletu el-Mevkifu'l-Edebî, Sayı:8, Dimeşk, 1971, s. 69-98.
11. Hataru'l-Betroli, Hel Kane Hakikaten em Vehmen?, Mecelletu Kadâyâ Arabiyye, Sayı:3, Beyrut, Haziran, 1974, s. 63-76.
12. Selâsun Kıssasun Kasiretun Cidden, Mecelletu'l-Adâb, Sayı:1-2-3,

Beyrut, 1976, s. 24-25.

13. Hazirânve'n-Neft, el-Hezîmeve'z-Zafer, Mecelletu'l-Afâkun Arabiyye, Sayı:10, Bağdat, Haziran 1988, s. 2-3.

14. De'vetun li'l-Munâkeşeti, Mulâhizâtun Evliyetun Havle Humum Fikriye ve Edebiyye, Mecelletu Afâk Arabiyye, , Sayı:11, Bağdat, Haziran 1989, s. 28-34.

15. Nezretun Serîetun, Asârun Te'mîmu'l Irâkî fi Sanâati'l-Neftî'l-Arabîyyeti ve Fi'l-İktisadî'd-Duvelî, Mecelletu Afâk Arabiyye, Sayı:11, Bağdat, Haziran 1979, s:2-3-160.

16. El-Fusûlu'l-Ulâ min Rivâye, Alem Bila Harâit, Cebra İbrahim Cebra ve Abdurrahman Munîf, Mecelletu'l-Fikri'l-Arabî'l-Muâsır, Sayı:13, Beyrut, Haziran-Temmuz 1981, s:184-200.

17. Nehve Cebhetin Sekafiyyetin Arîdatin, Mecelletu'l-Adâb, Sayı:1-3, Ocak-Mart 1983, s. 33-35.

18. el-Kavmiyyetu ve'l-Huviyyetu ve's-Suretu'l-Arabiyye, Mecelletu'l-Mustakbelu'l-Arabî, Sayı:95, Beyrut, 1987, s. 65-101.

19. Tekasimu'l-Leyl ve'n-Nehâr, Mecelletu'l Vahîd, Sayı:44, Mayıs 1988, s. 201-208.

20. El-Buldanu'l-Muntece li'n-Neft Tebdeu Ahaden Cedîden, e't-Tekrîr ve Betrukimaviyyat ve Teknûlûci, Sayı:3, Şubat 1976, s. 5-9.

21. E-Te'mimu'l-Cedîd Bidâyâtun li Merhaletin Cedîd, Sayı:4, Şubat 1987, s:5-8.

22. El-Hattun Sitrateci Alâmetun Barizetun Vehâametun fi Tarihi Sanâati'n-Neft, Sayı:5, Şubat, 1976, s. 5-8.

23. Fi Zikri Sabi' min Nisan, el-İstismâr el-Mubâşîr Bidâyetu Tahrîr Serveti Neft, Sayı:7, Nisan 1976, s. 5-8.

24. Mu'temeru Paris, Maza ve ilâ eyne, Sayı:8, Mayıs 1976, s. 5-8.

25. E-Te'mim fi Seneti Rabi', Mezîden mine'l-İncâzât, Sayı:9, Haziran 1976, s. 5-8.

26. Evbek Vâhid, Evbek Akvî ve ekser Harîsen alâ Mesalihi'ş-Şuub, Sayı:10, Temmuz 1976, s. 5-8.

27. Hel Yekunu Mu'temiru Culumbo, Bi endunec İktisâdî? Sayı:11, Ağustos 1976, s. 7-5.
28. Keyfe Nukavimu'z-Zahef el-Emrîkî? fi Kadâyâ'n-Neft, el-Muhtetu'l-Emerîkî, Eşkâlu ve Merhalu, Sayı:12, Eylül 1976, s. 5-8.
29. Harbun Teşrîne'n-Neft ve's-Siyâse ve'l-Harb, Mazâ Hakikat ve Maza Lem Hukûk? Sayı:1, Ekim 1976, s. 5-10.
30. El-Me'reketul'an-Tarîku'l-Arab ile'l-Mustakbel, Sayı:2, Kasım 1976, s. 5-10.
31. Emrîkâ hiye Emrîkâ, Fûrd ev Karter, Diddu Şuûb, Mea İstiğlâl ve'l-İttihâd, el-Mukâtiatu'l-Arabî, Sayı:3, Ocak 1976, s. 5-11.
32. Maza Ba'du Ref'i Es'ari'n-Neft? Muhâvelatu'-Nisf ve Hiddetu'l-Evbek, el-Muhaveletu emi'l-İstislâmu li hallin Mustakbel? Sayı:4, Şubat 1988, s. 5-10.
33. Felsefetu'l Tesviyyetu Tedahhele fi Mecâli Neft, Sayı:5, Şubat 1988, s. 5-10.
34. Tevhîdu'l Muvâfik ve'n-Nemâzecu'l-İcâbiyye Bidâye li Alakâtin Cedîdetin, Sayı:6, Mayıs 1988, s. 5-10.
35. E-Petrol Siyasetindeki Dolambaçlı Yollar (Mun'atifu's-Siyasetu'n-Neft)
36. Mu'temiru'l-Kametu'l-Arabî'l-Efrikiyyi hutvetun İcâbiyetun fi Tarîkî'l Kifâhi Nehvu icad Kuvveten devliyyeten cedîdeten, Sayı:7, Nisan 1988, s. 7-12.
37. El-İntibah ve'l Huzm ve'l-Vahide ve's-Sail muvâcehetu'l-Hucûmu'l-Emerikiyyu'l-Cedîde, Sayı:8 Nisan 1988, s. 5-8.
38. Te'mimu Neft, Bidâyetun li Asrîn Cedîd, Sayı:9, Haziran 1988, s. 5-10.
39. Temmuz bidâyetu'l-İntikâli'l Kebir, Sayı:10, Temmuz 1988, s. 4-9.
40. Muşkiletu'l Taketu'l Ekberun İmtihânun li idareti Kartır, Sayı:10, Temmuz 1977, s. 41-56.
41. E'n-Neftu ve's-Siyâsetu Hakiketun em Hurâfetun, Sayı:11, Ağustos 1977, s. 4-10.

42. Merreten Uhrâ, e'n-Neft ve's-Siyase, Emrîka Ba'de Teşrîn, Sayı:12, Eylül 1977, s. 4-11.
43. E'n-Neft ve't-Tenmîyye, Senetun Sâlisetun fi Mesîretin Tavîletin, e't-Tarîkun Tavîlun ve Yetesseâ li Aşarâti'l-Munâzelîni'l-Cedîd, Tebdeu Merheletun Cedîdetun ve Tunziru Dâîmen il'el-Emâkin, La Tunsâ'l-Mâdî, İnâretun Şem'atun Hayrun Elfun Merretun Min La'neti'z-Zulâm, Sayı:1, Ekim 1977, s. 4-9.
44. Bernâmeucu'l Takatu La'betun em Tarîkun li't-Tevâsım, Sayı:2, Kasım 1977, s:4-9.
45. En-Neftu ve's-Siyâsetu Marretun Salisetun, Sayı:3, Ocak 1977, s. 4-9.
46. En-Neft Maddetun Sarîâtu'l-İştîâl ve'l Hatr, Sayı:4, Ocak 1979, s. 4-9.
47. El-Mizaniyyetu'l-Ammetu ve'l-Huttetu'l-Seneviyyetu, Vesiletani fi tevsîi'l-Dimokratiyyeti'l İktisadiyyeti, Sayı:5, Şubat 1978, s. 4-9.
48. Haletâni Hatiretani ve Derureti'l Bahs an Hulûl, Sayı:6, Mart 1978.
49. İnhifâdu'l-Dûlâr Silâhu'l -Tehdîdu'l Mustemirru Diddu'l-Evbek, Sayı:7, Nisan 1978, s. 4-7.
50. El-Emenu'l-Ğezâi'l-Arabî hel Yuhahiku'l-İstiklâlu'l-Siyâsî ve'l-İktisâdî? Sayı:8, Nisan 1978, s. 4-8.
51. El'evvelu min Haziran İtâi Mustemir, Sayı:9, Haziran 1978, s. 4-9.
52. El-İmbiryâliyye İmrikiyye Tekîmu İhtikâren Cedîden, el-Harbu'l-Seriyyeti'l-Cedîde, Sayı:10, Temmuz 1978, s. 10-13.
53. E'Zikri'l-Seneviyyeti li Te'sîsi'l- Evbek, Sayı:12, Eylül, 1979, s. 4-5.
54. E'n-Neft ve't-Tenmiyye, Amun Cedîd Merhaletun Cedîde, Sayı:1, Ekim 1978, s. 4-7.
55. Muasker Davud, e's-Siyâse ve'l-İktisâd, el-Hekâik ve'l-Evhâm, Sayı:2, Kasım 1979, s. 4-9.
56. E'd-Dûlâr Yeterâceu ve Yuhbitu Kulli Yevm, Sayı:3, Aralık 1978, s. 4-9.
57. Kable en Tebdeu Ziyâdetu'l Es'âr Hebbete Dûlâr, Sayı:4, Ocak

979s. 4-7.

58. Emrîkâ Terşehu'l –Kîyân Suhûnî li Devrin Cedîd, Sayı:5, Şubat 1979, s. 4-9.

59. Muâhedetu's-Sulh Hiye'l-Hıyâne, Yecibu'l-Kadâu alâ'l-Haini ve'l-Hıyane, Sayı:7, Nisan 1979, s. 4-5.

60. El-Ğazû'l-İktisâdî'l-Cedîd, el-Mukatiâtu'l-İktisâdiyyetu's-Silâh Feâlun fi'l-Ma'reketi, el-Evbek ve'l-Muhâsiretu'l-E'dau, Ehkâmu'l-Hasâr ele'l-Sâdâti ve'l-Kiyâni'l-Suhyûnî, Sayı:8, Mayıs 1979, s. 4-7.

61. Zekeriyâ Tâmir ve Tehdiyâtu'l-Merhaletu'l-Râhine, Sayı:9, Haziran 1979, s. 10-13.

62. Sûretu'l Sâbi' Aşere min Temmuz Bidâyeti'l-Tarîki'l-Nahvi'l-Vahde veTahrîr, Sayı:10, Temmuz 1979, s. 6-9.

63. Mâzâ Ba'de Mu'temirî Sıtrazburğ ve Tokyo ve Hulvetun Kamb Diyfid, Sayı:11, Ağustos 1979, s. 4-16.

64. El-Evbek Beyne'l-Fi'İverdi'l-Fi'l, Sayı:12, Eylül 1979, s. 4-9.

65. E'n-Neft ve't-Tenmiyye, Senetin Hâmisetin fi Mesîretin Taviletin, Sayı:1, 1979,

66. Mu'temirin Hâfânen, Nîdâlu'l Alemu'l-Nâmî min Eclin, Ğadin Efdal, Sayı:1, Ekim 1979, s. 4-13.

67. Neftu'l-Evbek, Siyasetu'l-Udvânu'l-Emrîkîye, Sayı:2, Kasım 1979, s. 4-7.

68. El-Kametu'l-İktisâdîyyetu, Matlebun Esâsi fi Hâzihi'l-Mehaleti, Sayı:3, Şubat 1980, , s. 4-9.

69. İnhilâlu'l-Alâkâtu'l-İktisadiyyetu'd-Devliyetu, Sayı:4, Ocak 1980, 4-9.

70. Nemû Nizâmu'l- İktisâdi Alemi Cedîd, Sayı:5, Şubat 1980, s. 4-9.

71. En-Nizâmu'l –İktisâdi'd-Duveli'l-Cedîd, -el-Metlebu'l-Ekseru İlhâhen, Sayı:6, Mart 1980, s. 4-9.

72. Ulûyetun Ulûyât, el-İnsân, Hedefu'l-Tenmiyyetu ve Vesîletuhâ, Sayı:8, Nisan 1980, s. 4-7.

73. El-Evbek fi'l-Merhaleti'l-Hâliyeti, Sayı:8, Mayıs 1980, s. 4-7.

74. E't-Te'mîmu Bidâyetun Asrun Cedîd, Sayı:9, Haziran 1980, s. 4-7.
75. En-Neftu Maddetun Nâdibetun, ve'z-Zirâetu Îtâun Dâimen, Sayı:11, Ağustos 1980, s:4-7.
76. Akdu't-Tenmiyyetu'l-Arabîyyetu ve Ukûdu't-Tenmiyyetu fi'l-Alemî, Sayı:12, Eylül 1980, s. 4-9.
77. Senetun Cedîdetun veTûrun Müstemirrun, Sayı:1, 1980, 4-7.
78. 1973Amu'l-Tavîlu'l-Kebîr, Sarâun Evbike Maa'l-İhtikarâti ve'd-Duveli'l-Re'semâliyye, Sayı:4-5, Ocak-Şubat 1981, s. 6-13.
79. İinne'l-Hâlâte'l-Cedîde Hiye Nehvedun Melhûzun fil Mesânîf ve'l-Sekenâti ve'l-Eryâfi ve'l-Medîneti ve'ş-Şari', Sayı:9-10, Haziran-Temmuz 1981, s. 4-5.
80. Hakâikun La Budde min Tesliyyetin, e'd-Dev' Aleyhe, Sayı:11-12, Eylül 1981, s. 4-5.
81. Mulâhezâtu Havle'r-Rivâyeti'l-Arabîyyeti ve'l-Hidâseti, Sayı:2, Dimeşk, Yaz 1990, s. 209-225.
82. -e's-Sekâfetu'l-Vataniyyetu Vâki' ve Tehdiyyat, s. 6, Kış 1993, s. 5-22.
83. -Bi Mesâbetin Takdîmin; Munîf ve Faysal Derrâc, Sayı:7, Kış 2000, s. 11-14.
84. -Merâyâ Sadullâh Vennus, , Munîf ve Faysal Derrac, Sayı:7, Kış 2000, s. 15-22. e'z-Zakiretu ve'l-Mevt, Sayı:7, s. 151-170.
85. g) Ropörtaj ve Görüşmeler
86. -Hivârun Mea'd-Doktor Abdurrahman Munîf, Macid e's-Samurâti-Cihâd Fadıl, Mecelletu'l-Fikri'l-Arabî'l-Muâsır, Sayı:6-7, Beyrut, ekim-Kasım 1980, s. 133-139.
87. -Hivâr:Abdurrahman Munîf fi Hivâr Mea Beyruti'l-Mesâi'n-Neft Huve'l-Harab-Kemal Avvad, Ağustos 1986, s. 26-30.
88. -Alemun Abdurrahman Munîf e'r-Rivâî, Şakir Abdulhamit, Mecelletu İbda', Sayı:1, Kahire 1985, s. 152-161.
89. -Abdurrahman Munîf fi'l-Cuz'i'l-Ulâ min Selâsiyyetin Mudunun Milh, Bi'n-Neft Aşit ve Bi'n-Neft Temmut, Selvî Naîmî, Mecelletu Kullu'l-Arab,

s. 51-53.

90. -Vûcuhen Levcen, Abdurrahman Munîf ve Celili'l-Atiyye, Mecelletu'l-Arabî, s. 331, Kuveyt, Haziran 1987, s. 98-102.

91. Hivâr Mea Abdurrahman Munîf, el-Vâki' ve'l-Munkif ve'r-Rivâye, Faysal derrac, Mecelletu'n-Nehc, Sayı:18, Beyrut, 1 Şubat 1988, s. 220-265.

92. -el-Kâtibu'r-Rivâi'l-Kebîr Abdurrahman Munîf fi Hivâr Mea'l – Fikri'l-İştirâkî Huve Fikru'l-Mustakbel ve lâ Yecîbu'l-Teslîm li'd-Duâyeti'l-Ğarbiyyeti, Cem'atu'l-Hâfî, Mecelletu'l-Hurriye, Beyrut, 1 Nisan 1991, s. 38-45.

93. -Hivâr Mea Abdurrahman Munîf, Havle Humumu'r-Rivâye ve Humumu'l-Vâkii'l-Arabî, Abdullatif Hennâşî, Mecelletu'l-Mustakbelu'l-Arabî, Sayı:100, Merkezun Dirâsâtu'l-Vahidetu'l-Arabiyye, Beyrut, Ocak 1992, s. 118-130.

94. -Abdurrahman Munîf:Ene ve Cebra Hâvilenâ en Ne'mel Şeyyien Muâkisen, Mecelletu'l-Yemâme, Sayı:1220, Riyâd, s. 60-61.

95. -Hivâr Mea'r-Rivâi Abdurrahman Munîf, Naîm el-Yâfî, Mecelletu'l-Mevkîfu'l-Edebî, Sayı:207-208, Dimeşk, Eylül-Ekim 1992, s. 84-98.

96. -Muhavveru'l-Adet: Abdurrahman Munîf li'l-Cedîd Uhibbu eşyâen Kesireten la Yuhibbuha's-Sevriyyun. Ni'met Hâlid, Mecelletu'l-Cedîd fi Alemlî'l-Kutub ve'l-Mektebât, Sayı:12, Amman, Kış 1996, s. 7-12.

97. -Hivâr Mea Abdurrahman Munîf: Diktatûrîyye'l-Muessese's-Siyâsiyye, Said Şehhad, Mecelletu'l-Kahire, Sayı:171-172Şubat-Mart 1997, s. 158-165.

98. -Hivâr, el-Bahs Ani'l-Kelime, el-Fi'l (Hivârun Kadîmun lem Yenşur Mea Abdurrahman Munîf, Mâcid Sâmurâî Mecelletu'l-Adâb, Sayı:9-10, Beyrut, Ekim 1997, s. 18-23.

99. -Abdurrahman Munîf min “Şarku'l-Mutevassit” ila “Mudunun Milh” Ene bi la Cinsiyye Munzu 35 âmmen, Ahbâru'l-Edeb, Kahire, Mart 1998, s. 10-11.

100. -Abdurrahman Munîf: la Yustakbel ve la Yusteğnâ Anhu ve'l-Hanîn İleyhi Yedfeanî li'r-Refedi'l-Tenâzilât, Mecîd Husnîn, Mecelletu'l-Ehâlî, Sayı:860, Kahire 1998, s. 13.

101. -Abdurrahman Munîf Yetehaddesu li'r-Ravzi'l-Yûsuf, lem Edhul Alemu'l-Memnûât, fe Ene Sâihun ela'd-Difâfi, Vâil Abdulfettah, Mecelletu'r-Ravzu'l-Yûsuf, Sayı:3639, Kahire, 9 Mart 1998, s. 48-50.

102. -er-Rivâi'l-Arabî Abdurrahman Munîf, "el-İttihâdu's-Sekâfi" Kad Tekfî Heyâtu'l-İnsan Vâhid li't-Teşkîli Rivâyeti'l-Ceyyide, Zeyneb Yâğî, Mecelletu'l-İttihad, Abudâbi, Kasım 1999.

103. -Abdurrahman Munîf, Hâleti'l-Hasseti, Uktub li Ebnâi'ş-Şa'bî ve la Tehammeni'l-Cevâiz, Ahmed Devîhî, Mecelletu Edeb ve'n-Nakd, Sayı:189, Kahire, Mayıs 2001, s. 50-60.

a. -el-Kitâbu'l Kebir Abdurrahman Munîf li "Şâhid" Rivayeti's-Sâhimeti fi Sukûti's-Sicni's-Siyasî, Asım el-Cundî, Mecelletu'ş-Şâhid, Sayı:186, Şubat 2001, s. 86-93.

104. -Abdurrahman Munîf:e's-Sultetu, el-Munkif, el-Hedâse, Şahsiyyatun Suhrâun Mustakbeletun, Takdîm ve Hivâr, Rıza bin Hamid, Mecelletu Kitâbâtun Muâseretun, Sayı:13, Beyrut, Şubat-Mart 1992, s. 31-35.

105. -Abdurrahman Munîf:Şahsiyyâtun Kâlifehun Tevretun Ğayruha, Hivâr: Selvî Naîmî, Mecelletu'l-Kermel, sayı:9, 1983, s. 179-197.

106. -Abdurrahman Munîf:Ene Haletun Hassetun, ve'l-Kibar la Yetehallun ani'l-Ehlâmihim, Hivâr:Ahmed e'd-Devîhî, Mecelletu'l-Bilâd, Sayı:16176, 11Kasım 2000, s. 11.

107. -er_Rivâyetu'l -Kebiretu, la Yuktebihâ Enasun Hâifun, Hivâr:Beyne Cebra İbrahim Cebra ve Abdurrahman Munîf, Uhrâ'l-Hivâr:Macid Sâmurâî, Meelettu Afâkun Arabiyye, Sayı:7, Bağdat, Mart 1988, s. 86-97.

108. -Hivâr Mea Doktor Abdurrahman Munîf Uhrâ'l-Hivâr Yusuf el-Kaîd, Mecelletu Kâdâya Arabiyye, Sayı:5-6, Beyrut, Ekim-Kasım 1977, s. 147-152.

109. -Hivâr Mea Doktor Abdurrahman Munîf, Macid Sâmurâî, Cihad Fadıl, el-Fikru'l-Arabî'l Muâsır, Sayı:6-7, Beyrut, Ekim-Kasım 1980, s. 133-139.

110. -Rekâbetu'l-Muctemiu, Abdurrahman Munîf, Hivâr;Halib Berekât, Mecelletu muvâfik, Sayı:69, 1996, s. 55-73.

111. -Likâ' Mea's-Sehâfi'l-İbrahim fi't-Tilfizyûn, Halikateyn 1987.

112. Likâ' Mea Tilfizyûn li'l-Lubnâni, Hadis Ömer Mea Mahmud Dukrûb 1999.

C. HAKKINDA YAZILMIŞ ESERLER

1- Sadece Kendi Hakkında Yazılmış Eserler

a. el-Betelu'u-Hulhami fi Rivayati Abdurrahman Munif, Dirasetun Ahmed Casim Hamidi, I. Baskı, Daru'l-Ahali, Dımeşk Aralık 1987, s. 179.

b. Medaru's-Sahra, Dirasetu fi Edebin Abdurrahman Munif, Şakir Nabilesi, I. Baskı, Muessesetu'l-Arabiyyetu li'd-diraseti ve'n-Neşr, Beyrut, 1991, s. 550.

c. el-Mekan fi Rivayeti Abdurrahman Munif, Mudunun Milh Nemuzec (Risaletun Mukaddimetun li'n-Nil el-Macestir) Murim Hilfan Hamid, İşraf Abdu'l-Muhsin ve Seyyid Behravi, Camiatu'l-Kahire, Kulliyetu'l-Edeb, Kısmu'l-Lugatu'l-Arabiyyetu, Kahire 1992, s. 205.

d. el-Huruc mine't-Tarih, Dirasetu fi'l-Mudunun Milh li Abdurrahman Munif, Mustafa Abdu'-Ğani, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Ametu li'l-Kitab, Kahire 1993, Silsiletu'l-Mektebetu's-sekafiyyetu, s. 170.

e. Abdurrahman Munif er-Rivai, Tenzir ve İncaz, Subhi Tean, I. Baskı, Daru'l Ken'an li'd-Dirasat ve'n-Neşr, Dımeşk 1995, s. 240.

f. el-Halim ve'l-Hezime fi'r- Rivayati Abdurrahman Munif, Necva Riyahi Kasnetni, Kulliyetu'l-Ulumu İnsaniye ve'l- İctimaiyye, Tunus 1995, Silsile 8, mecelle 3.

g. Hivar Mea Rivai doktor Abdurrahman Munf, el-Hivar Şair Rivai İbrahim Nasurullah, el-Muhaveran, Doktor İbrahim Seafin ve Doktor Mahmut Şahin, Hivaru'ş-Şehr 9, Munteda Abdu'l-Hamid es's-Sekafi, 24 Haziran 1998, Ürdün, Amman 1998, s. 3-59.

h. Tekniyyatu's-Serdiyye fi'r-Rivayati Abdurrahman Munif, Abdulhamit Muhadin, I: Baskı, Beyrut; Muessesetu'l-Arabiyyetu Li'd-Dirase ve'-Neşr, Beyrut 1999, s. 160.

i. Ğassan Kunefai ve Abdurrahman Munif Rev'iyyetu'l-Mustakbeliyyetu fi'r-Rivaye, Kerim Mehdi Mes'udi, I. Baskı, Daru Esame li'n-Neşr ve't-Tevzi', Amman 2000, s. 88.

j. Ma'rifetu'l-Alem Tuanni İzabetu's-Selabete, Kiraetu Susyu, Delaliyyetu fi Mudunun Milh, Abdurrezak İd, I. Baskı, Dımeşk 2002, Daru'l-Ahali, s. 168.

k. el-Ebtalu ve Melhametu'l-İnhiyar fi'r-Rivayeti'l-Munif, Necva Riyahi Kasnetini, Tunus 2001.

l. Ani'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti Hivar Beyne Cebra, Munif Samurai fi'ş-Şahsiyyat ve Mevafik, Macid Samurai, Daru'l- Arabiyyetu li'i-Kitab, Trablus-Tunus 1978.

m. e'r-Rivayetu'l-Arabiyyetu vaki' ve Afak, Dar bin Reşit, Beyrut 1981,

n. Mukaddimetu'ş-Şarku'l-Mutevassıt, Huseyn Vadi, Daru'l-Cunub li'n-Neşr, Tunus 1983.

2- Abdurrahman Munif'in Önsöz Yazdığı Kitaplar

a. Sekafetu Teselletu ve Sultetu Sekafetu, Bedir Abdulmelik, Daru'l-Hidaretu'l-Cedidetu, I. Baskı, Beyrut 1992.

b. Bağdat fi Aşrinat, Abbas Bağdadi, Müessesetu'l-Arabiyyetu li'd-Diraseti ve'n-Neşr, I. Baskı, Beyrut 1998.

c. Hikayetun mine'l-Busna, Zehir Huri, I. Baskı, 1997.

3- Ortak Yazdığı Kitaplar

a. Dirasatun Fi'l-Hareketi'l-Takdimiyeti'l-Arabiyyeti, Te'lif; Abdurrahman Munif ve Ahirune, Merkez Dirasatu'l –Vahidetu'l-Arabiyye, I. Baskı, Beyrut, Temmuz 1987.

b. Reeyhum fi'l-İslam, Luk Barbu Lusku Filib Kardinal, Londra Daru's-Saki 1987, Ta'rib ibn Mansur Abdullah, (Hivar Mea Erbeate ve İşrone Ediben Arabiyyen), Abdurrahman Munif ve Ahirune

c. Sadullah Nuvvis: el-Esdau'l Ula li'r-Rahil, Ali Kayyim ve Ahirune, Dimeşk 1997, Menşuratun Vizaratun Sekafe, e't-Tiflu'-Lezi Rea'l-Meliku Ariyyen, Abdurrahman Munif, s. 45-49.

d. el-Kalik ve't-Temcidu'l-Hayat, Kitabun Teebyene Cibra İbrahim Cibra, I. Baskı, 1995, Beyrut, Muessesetu'l-Arabiyyetu li'd-Dirasat ve'n-Neşr, Cibra Ba'de'l-Cevanibu'l-Uhra, Abdurrahman Munif, s. 9-17.

e. Hivar Mea Fikri Huseyn Merve, Mecmuatun mine'l-Kitab ve'l-Mufekkirine'l-Arab, I. Baskı, Beyrut 1990, Daru'l-Farabi.

f. Hivarat: Mufekkirune Arabun Yunakişune Kerim Merve, Abdurrahman Munif (fi Me'na'l Hivar ve Cedva ve fi Semati'l-Merhaleti'l-Rahineti, s. 489-518.

g. Ğaib Teammetu'l-Ferman, Edebu'l-Munif ve'l-Hanin ila'l-Vatan, I. Baskı, Dimeşk, Daru'l-Muda, Ahmed Numan (el-Menfa ve'l-Medinetu'l-Ula ve Cevazu's-Sefer) Abdurrahman Munif, (Naklen min Mecelletu "el-Bedil" Adet 17, Dimeşk 1991, s. 11-18.

h. Abdullah Tarık (el-E'emalu'l-Kamiletu) Velid Huduri, I. Baskı, Beyrut 1999, merkez Dirasatu'l-Vahidetu'l-Arabiyyetu, Abdurrahman Munif, s. 66-70.

i. Eyyu Alem Seyekun, el-Muteveffune'l-Arab ve'n-Nizamu'd-Duveli'l-Cedid, Avdetu'l-İsti'mar mine'l-Ġarbi's-Sekafi ile'l-Harbi'l-Haliç, Silsiletun Kitabu'n-Nakid, Riyad Rise'l-Kutub ve'n-Neşr, Londra, Kıbrıs 1991, s. 33-44.

4- Çeşitli Kitaplarda Bulunan Makale ve İncelemeler

1. Abdurrahman Munif ve'l-Bahsani'z-Zemni'r-Recule, el-Edem mine'd-Dahil, II. Baskı, Beyrut, Daru't-Taliati Diraset fi Edeb Abdurrahman Munif ve Ahirune, Aralık 1981, Te'lif: Corc Terabişi, s. 51-79.

2. Abdurrahman Munif. Sarku'l-Mutevassıt, Edebu's-Sicun, II. Baskı, beyrut, Daru'l-Hedase, Nisan 1981, Te'lif: Nezir abu Nidal, s. 75-58.

3. Men Yersumu'l-Herai li Haze'l-Alemi'd-Dal? Esvat ve Hutuvat, I. Baskı, Beyrut, Muessesetu'l-Arabiyyetu li'd-Dari'l-Esat ve Neşr 1987, Te'lif: Rucir Alen, Tercüme: Hasat Munif, s. 162-168.

4. Abdurrahman Munif, İnkisarul-Ehlam, Siretu Rivayetu, I. Baskı, Dımeşk Menşurat Vizaretu's-Sekafe, 1987, Te'lif: Mahmud Kamil Hatib, s. 65-79.

5. Bisemati Abdurrahman Munif fi (Şarku'l-Mutevassıt) s. 211-218.

6. Sibaku'l-Mesafatu'-Tavile, s. 231-243.

7. Alem bi la Harait, s. 271-288.

7. Rivayetu'l-Arabiyyetu, en'n-Neş'etu't-Tahvil, Hey'etu Mısıriyyetu Ammetu li Kitab1988, Te'lif: Muhsin Casim Musevi.

8. Suverun Meşrukaton li'l-Mer'e, min Suverin Mer'etin fi'l-kıssasi ve'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti, I. Baskı, Kahire 1989, Daru's-Sekafetu'l-Cedide, Te'lif: Latife Ziyad, s. 168.

9. el-Mevkiu'l-Munfetih ala'l-Mevakii'l-Ahirin li Abdurrahman Munif, e'r-Rav'i: el-Mevk'i ve's-Şekl, I. Baskı, Beyrut 1987, Muessesetu'l-Ebhasu'l-Arabiyyetu, Te'lif: Yumna İd, s. 163-176.

10. Hivar Mea Doktor Abdurrahman Munif, Mektebetu Medbuli Kahire, I. Baskı 1991, Esvatu's-Semt, Ehadisun Edebiyyetun, Te2lif: Yusuf Kaid, s. 113-127.

11. Huriyetu'l-Sahra, Mebahicu'l-Hurriyetu fi'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti, Dirasetun fi E'mali Abdurrahman Munif ve Ahirune, I. Baskı, Beyrut 1992, el-Muessedu'l-Arabiyyetu li'd-Dirasati ve'Neşr, Te'lif: Şakir Nablusi, s. 61-92.

12. Şarku'l-Mutevassit: Adurrahman Munif, Rivaye fi'l-Vatani'l-Arabi, Nemazecun Muhtaretun, I. Baskı, Kahire 1991, Daru'l-Mustakbelu'l-Arabi, Te'lif: Ali Rai, s. 457-463.

13. el'an Huna. . li Abdurrahman Munif, Esalibu's-Serd fi'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti, Dirasatu'n-Nakdiyye, I. Baskı, Kuveyt 1992, Daru's-Suad Sabah, Te'lif: Selah Fadıl, s. 83-108.

14. el-Hitabu'r-Rivai ve'l-Kemi' inde Abdurrahman Munif, el_Kemi' fi'l-Hitabi'l-Arabi, I. Baskı, 1999 Merkezi'l-Kahire li'd-Diraseti'l-Hukuki'l-İnsani, Te'lif: Abdurrahman ebu Avd, s. 9-18.

15. -Ba'de (Mudunu'n-Milh) Abdurrahman Munif Yeğussu fi (arzu's-Sivad) s. 143-178.

16. (Lav'etu'l-Ğıyab) Abdurrahman Munif Yeduna li'z-Ziyareti'r-Rahilin, s. 357-365, min Evraki'n-Nihayeti'l-Karn- Ğurub Şensu'l-Hulum- I. Baskı, Kahire 2002, Daru's-Sekafiyye li'n-Neşr, Te'lif: Faruk Abdulkadir, S. 503.

17. Evraku'l-Uhra mine'r-Rimadi ve'l-Cemri, Mutabiatun Mısriyyetun ve Arabiyyetun, 1986-1989, Te'lif: Faruk Abdulkadir, I. Baskı, Kahire 1990, Muessesetu'l-Arabiyyetu li't-Tabiati ve'n-Neşr, s. 13-40.

18. Erbeûne Âmen mine'n-Nakdi'd-Tatbikî, I. Baskı, Kahire 1994, Daru'l-Musakbelu'l-Arabî, fi'l-Mudunun Milh li Abdurahman Munif, (43-56), min Ene Sukût ilâ Nahnu Tahdî ve Tağyîr, s. 57-70.

19. Mudunun Milh, Melemetun Raidetun li Ardin Bekr, Mudunun Milh Şahsiyyatun alâ Haffe (el-Uhdud), min Evrakin Rimadin ve'c-Cemr, Mutabietun Mısıriyyetun ve Arabiyyetun 1985, I. Baskı, Daru'l-Hilal, Kahire, Te'lif: Faruk Abdulkadir, s. 34-53.

20. el-Eşcaru ve'l-İğtiyalu'l-Marzûk hezimetu'l-Haziran alâ'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti, Te'lif: şakir Aziz Madî, I. Baskı, Beyrut 1978, el-Muessetu'l-Arabiyyetu li'd-Dirasati ve'n-Neşr, s. 118-122.

22. Kirâetun alâ'l-Merhaleteynili'r-Rivayeti'l-Abdurrahman Munif, (Hine Terekne'l-Cisr) Remziyyetu'l-Mer'etu fi'r-Rivayeti'l-Arabiyyeti ve'd-Dirasati'l-Uhra, Corc Terabiş, II. Baskı, Beyrut, Ekim 1985, Daru't-Talia li't-Tibaeti ve'n-Neşr, s. 235-236.

23. el-Hubbu ve'l-Mevt ve't-Tebâa fi (Nihayat) Yunâbi' Ru'ya, Dirasatu Nakdiyye, Te'lif: Cibra İbrahim Cibra, I. Baskı, Beyrut Temmuz 1979, el-Müessesetu'l-Arabiyyetu li'd-Dirasati ve'n-Neşr, s. 36-40.

24. Mu'cemu'l-Metbuatu'l-Arabiyyetu fi'l-Memleke Arabiyyeti's-Suudiyeti, Ala Cevad Tahir, II. Baskı, II. Cilt, Riyad, Daru'l-Yemame li'l-Bahs ve't-Tercume.

25. Mu'cemu'r-Revaiyyine'l-Arab, Semir Ruhi el-Hatib, I. Baskı, Trablus Lübnan 1995, s. 258-259.

26. Mu'cemu'l-Kitab ve'l-Muellifine fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suudiyeti, II: Baskı, Riyad 1993, Dairetu li'l Ehlami'l-Mehdudeti, s. 142.

27. e't-Takriru'n-Nihai li Cenneti'l-Tahkîmî fi Caizeti Sultan Uyus e's-Sekafiyyeti e'd-Dureti's-Saniyyeti, 1990-1991, s. 19-38.

28. Abdurrahman Munif, e't-Te'rihu li's-Sahra, Dirasatu fi'r-Rivaye, Semir ebu Hemedan, Muessetu'l-Camietu li'd-Dirasati ve'n-Neşr ve't-Tevzi', Beyrut 1990, s. 109-121.

29. Min Azabat (Metabu'l Hezal) Ahmed Ail Fakih, Mecelletu: Yemame, Sayı:825, Riyad, s. 59.

30. İ'tizaran ve Feraha fi Dimeşk, Raşid Şemrani, Mecelletu: Yemame, Sayı:872, Riyad, s. 69.

31. Abdurrahman Munif ve Cüz'i Sani min Mudunun Milh, Riyad, Sayı:6416, Sekafetu'l Yevm, 16 Ocak 1986, s. 14.

32. el-İslam fi Nazari Haûlâi'l-Ediba', Müslüm bin Abdullah Müslüm, Riyad, Cilt:22, Mayıs 1989, Huruf ve Efkâr.

33. el-Betelu'l-Mulhemi fi'r-Rivayati'l-Abdurrahman Munif, Te'lif: Ahmed Casim Hamidi, Yusuf Demre, Mecelletu: Efkâr, Sayı: 92, Amman temmuz1989, Vizaretu Sekafetu, s. 98-101.

34. Mudunun Milh, Mustafa Abdulğani, Mustakbelu'l-Arabi Sayı:131, Beyrut Merkezu Dirasatu'l-Vahidetu'l-Arabi 1990, s. 152-163.

35. La'netun (Şarkul Mutevassıt) Kemal ebu Deyb, Mecelletu: Nakid, Sayı:21, Londra, Mayıs 1990, s. 63-67.

36. Tekasimu'l-Leyl ve'n-Nehar, Cuzurun el-Mudunu'l-Milh. . Tarihu's-Suudi ev Vehemu't-Tarih, Abdurrezak İyd, Beyanu'l-Yevmu's-Sekafi, Sayı: 17, Daru'l-Beyda, Temmuz 1991, s. 12-15.

37. Şarkul Mutavassıta Merreten Uhra, Ma Teyeserre min Siretin Sucunu'l-Arabiyyeti, Faruk Abdulkadir, Mecelletu: Ravzun Yusuf, Kahire, Sayı:3346, s. 60-63.

38. Abdurrahman Munif. . . Zekeriyya Medine, Şucau'l-Esed, Mecelletu: Munteda, Sayı:113, Aralık 1992, s. 60-61.

39. Kaderun İnsan fi'ş-Şarki'l-Evsat en Yeîşe İnfisamen, Cenân Casim Halavî, Mecelletu:el-Hayat, Sayı:655, Londra 11 Nisan 1992.

40. Abdurrahman Munif, e'd-Dimokratiyye Evvelen. . . e'd-Demokratiyye Daimen, Amir Edbek, Mecelletu:el-Mustakbelu'l-Arabi, Sayı:171, Beyrut Mayıs 1993, s. 148-152.

41. Abdurrahman Munif: el-Kiab ve'l-Munfa. Humum ve Afak e'r-Rivayetu'l-Arabiyyetu, Mecelletu: Muda, Sayı:1, Dimeşk 1993.

42. el-Hukuk ve'l-İnsan, İlyas Hurî, Mecelletu: Sefir, Beyrut, 26 Haziran 1993.

II. BÖLÜM

ŞARKU'L-MUTEVASSIT ROMANI, ROMANIN İNCELENMESİ VE ROMAN ELEŞTİRİSİ

A. ŞARKU'L-MUTEVASSIT ROMAN

1. Romanın Yazılış Serüveni

Şarku'l-Mutavassıt romanın kahramanı Recep İsmail, hapiste geçirdiği beş yıl boyunca bir roman yazmayı düşünüyordu. Serbest bırakılır bırakılmaz tedavisi için Paris'e gitti . Daha sonra kendisinden şu sözleri işitiriz. “Öyle gözüktüyor ki durum son derece basit. İstenen hikâye yazmak değil, şahit olduğum olaylar ne şekilde kaydedilirse edilsin bu, katillerin alçakça ölümüne tanıklık etmesi için yeterlidir. ” Yine romanında şöyle dediğini işitiyoruz. ”Bu yüzden bu çılgınca yöntemi düşündüm; aynı anda pek çok insanın çeşitli seslerle konuşması, hiçbir bağ ve hiçbir metot olmaksızın pek çok şeyin ortaya çıkması için öyle yaptım. Acaba bu seslerin söyledikleri şeyler bir roman mı yoksa bir hezeyan mı? Önemli değil!” Öyleyse roman kahramanı Recep İsmail bize yazarımız Abdurrahman Munif'in roman tekniği hakkında pek çok şeyi anlatıyor. Roman yazma projesinin başlangıcından itibaren projenin iki önemli özelliği gün yüzüne çıkıyor; Olaylara şahitlik ve çılgın bir yöntem. Çünkü romanda Recep'in söylediği bu sözlerden yola çıkarak, Abdurrahman Munif'in yazarlığına ve roman projesine ulaşıyoruz.

Recep İsmail'e aldırmaksızın söz, yöntem ya da yazım tekniklerini bir roman mı veya hezeyan mı olduğunu olumsuz bir şekilde ortaya çıkarıyor. Burada iki önemli husus açığa çıkıyor. Bunlardan birincisi; olayların gözlemcisi (şahit), ikincisi; gözlemlenenler (el-meşhûd aleyh). Çılgınca yöntem gelince, roman yazım tarihinde ender rastlanan bir olgudur. Öyle ki roman veya romandaki her şey bir kerede okuyucu karşısına sunuluyor. Yazmanın ve okumanın karakterleri arasında bir sürtüşme vardır. Büyük romancı Abdurrahman Munif'in “el-An Huna” ev “Şark'ul Mustavassıt Merreten Uhra” romanındaki roman kahramanının var olan ve olmayanın yangınlarını kastettiği özel bölümde Talî el-Arifî'ye ait şu

sözlere şahit oluyoruz. “Aşağıdaki sayfalar, Moran hapishanesinde kesintisiz yirmi yıl hapis yatanlardan biri olarak benim gözlemlerimdir.” Bu romanın yazılmasındaki amaç acıma duygusunu ortaya çıkarmak veya bireysel kahramanlıkları sergilemek değildir. Tıpkı bu romanın yazım amacının Moran yöneticilerine küfürler savurmak veya hapishane gardiyanlarından intikam almak olmadığı gibi. . . Çünkü asıl problem daha büyük ve daha tehlikelidir. Zira asıl problem rejim ve rejimin organlarıyla alâkalıdır. Recep İsmail’in aksine eğer Adil el-Halidî onu teşvik etmemiş olsaydı Talî el-Arifî roman yazmayı hiç düşünmemişti. Adil’in durumu Talî ve Recep’in durumu gibidir. Oda eski bir siyasi mahkûmdur ve tıpkı Talî gibi hapishaneden çıktıktan sonra Prag’daki Carlof hastanesinde tedavi görmektedir. Recep İsmail’de Paris’te tedavi görmektedir.

Recep İsmail, Talî öldükten sonra romanını sadece Adil’e yazdıracaktır. Tüm bu ayrıntılar roman kahramanlarının gözlemleri ve roman yazım yöntemleri arasındaki dokuyu gözler önüne sermektedir. Çünkü sadece gözlemlemek yetmektedir. Adil el-Halidî’i tarihe ve anılara saklanmışken, Talî el-Arifî, anılar içinde gömülmemizi istemez, maziden kurtulup geleceğe bakma konusunda ısrar etmektedir. Ne merkez hapishanesinin ne de “Umuriye” ve “Moran” gibi yatmış olduğu hapishanelerde yaşamış olduklarını yazmak istemektedir. Ona göre bunları yazmak, nefretin ve dökülen kanların intikamının kendine dikte ettiği şeylerden başka bir husus olmayacaktır. Sanki bir okuyucuymuş gibi romanında bize şöyle hitap etmektedir; “Hapishane hikayeleri anlatarak sizi eğlendirmek istemiyorum.”

2. Romanın Girişi

Abdurrahman Munif, bu romanına insan hakları beyannamesinin insan hak ve özgürlüklerinden söz eden maddeleri ile başlamıştır. Bir anlamda romanı ile de bağlantılı olan bu maddelerin, roman okudukça önemi gittikçe daha fazla kuvvetlenir.

Arapların birliği, sosyal adalet, iç ve dış göçler, insan psikolojisinin tahlili, hürriyet mücadeleleri gibi meseleler bu kitabın ana temaları olmuştur. Yazar olay örgüsünün yanında üsluba da çok önem vermiştir. Romandaki olay örgülerini

şekillendiren karakterlerin kişiliklerini, duygusal yapılarını yansıtacak üslûp biçimlerini seçmede de oldukça başarılı olmuştur.

المادة 1 يولد جميع الناس أحرارا ومتساوين في الكرامة والحقوق وهم قد وهبوا العقل والوجدان وعليهم أن يعاملوا بعضهم بعضا بروح الإخاء ،

Madde 1

Tüm insanlar özgür; onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdanla donatılmış olup birbirlerine karşı bir kardeşlik anlayışıyla davranmaları gerekir.

المادة 2 لكل إنسان حق التمتع بجميع الحقوق والحريات المذكورة في هذا الإعلان، دونما تمييز من أي نوع، ولا سيما التمييز بسبب العنصر، أو اللون، أو الجنس، أو اللغة، أو الدين، أو الرأي سياسيا وغير سياسي، أو الأصل الوطني أو الاجتماعي، أو الثروة، أو المولد، أو أي وضع آخر وفضلا عن ذلك لا يجوز التمييز علي أساس الوضع السياسي أو القانوني أو الدولي للبلد أو الإقليم الذي ينتمي إليه الشخص، سواء أكان مستقلا أو موضوعا تحت الوصاية أو غير متمتع بالحكم الذاتي أم خاضعا لأي قيد آخر علي سيادته

Madde 2

Herkes; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayrım gözetilmeksizin bu Bildirgede ileri sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir.

المادة 3 لكل فرد حق في الحياة والحرية وفي الأمان على شخصه ،

Madde 3

Herkesin yaşama ve kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

المادة 5 لا يجوز إخضاع أحد للتعذيب ولا للمعاملة أو العقوبة القاسية أو اللاإنسانية أو الحاطة بالكرامة ،

Madde 5

Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ve ceza uygulanamaz.

المادة 10 لكل إنسان، على قدم المساواة التامة مع الآخرين، الحق في أن تنظر قضيته محكمة مستقلة محايدة، نظرا منصفًا وعلنيًا، للفصل في حقوقه والتزاماته وفي أية تهمة جنائية توجه إليه ،

Madde 10

Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine herhangi bir suç yüklenirken tam bir eşitlikle bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından hakça ve açık bir yargılanmaya hakkı vardır.

المادة 12 لا يجوز تعريض أحد لتدخل تعسفي في حياته الخاصة أو في شؤون أسرته أو مسكنه أو مراسلاته، ولا لحملات تمس شرفه وسمعته، ولكل شخص حق في أن يحميه القانون من مثل ذلك التدخل أو تلك الحملات ،

Madde 12

Kimsenin özel yaşamı, ailesi, konutu ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin, bu tür karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır.

المادة 14 لكل فرد حق التماس ملجأ في بلدان أخرى والتمتع به خلاصا من الاضطهاد،

Madde 14

14. Herkesin, zulümden kurtulmak için altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.

B. ŞARKU'L-MUTEVASSIT ROMANININ İNCELENMESİ

1. Romanın Hikayesi

Abdurrahman Münif “Şarku'l-Mutevassıt” adlı romanında, günümüzün belki de en önemli olaylarından olan hapisaneleri ve orada yapılan işkenceleri ele alır. Onun bu romanına, biyografi veya düşünce romanından ziyade, toplumsal konulu roman diyebiliriz. Romanın asıl karakteri Recep İsmail'dir. Romanda uzun süre okuyucuyla birlikte. İlk okunuşta roman okuyucuya bir biyografi gibi gelebilir. Her ne kadar roman, Recep İsmail'in hayat hikayesinden bir bölüm ortaya koyuyor gibi görünse de asıl amaç, Recep İsmail'in Orta Doğuda (Şark'ul Mutevassıt) yedi farklı hapisanede geçen hayatının beş yıllık bölümünü ele alır. Her ne kadar bu roman Recep İsmail'in biyografisi gibi görünse de yazarın asıl amacı, Orta Doğudaki siyasi ve toplumsal olaylara dikkati çekmektir. Romanın adı “Orta Doğu” yani “eş-Şarku'l-Mutevassıt”tır. Aslında modern Arapça'da Orta Doğu “eş-Şarku'l-Evsat” diye ifade edilir. Yazar Abdurrahman Münif, Şarku'l-Mutevassıt adlı romanında, günümüzün belki de en önemli olaylarından olan hapisaneleri ve orada yapılan işkenceleri ele alır. Onun bu romanına, biyografi veya düşünce romanından ziyade, toplumsal konulu roman diyebiliriz. Romanın asıl karakterleri seçerken, bu yaygın kullanımı değil de “Şarku'l-Mutevassıt” kavramını seçmiştir. Romanın başlığı, Arapça'daki “Sıfat-mavsuf'tan çok “İzafet Terkibi” konumundadır. Aslında “Orta doğu” kavramı çok geniş bir kavramdır ve içinde yaklaşık olarak otuz devleti bulundurmaktadır. Romanın tam olarak hangi coğrafyada geçmiş olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Çünkü yazar bu konuda, belirli bir yer adını kullanmamıştır. Biz roman boyunca geçen bazı kelimelerin yardımıyla hangi coğrafyada geçtiğini çıkarabiliyoruz. Romandaki en büyük ipucu, Recep İsmail'in gemideyken romatizma tedavisi için Fas'a gittiğini belirten paragraftır. Bilindiği gibi romatizma, nemli bölgelerde oluşan bir hastalıktır. Bundan yola çıkarak, romanın Körfez Bölgesi'nde geçtiğini söyleyebiliriz.

Romanda işlenen hapishane hayatı çerçevesindeki işkence ve baskı konusu, romanın en karakteristik özelliklerinden birisidir. Fakat burada işlenen tek konu baskı ve işkence değildir.

Roman, Recep İsmail ve onun kız kardeşi olan Enise'den hareketle pek çok konuya değinmiştir. Özellikle de Arap dünyasında kadının toplumdaki yeri bunun yanında Doğu ve Batı konuları da işlenmiştir. Yine bu romanda, kadın-erkek, geçmiş-gelecek, hapis-mahpus, gerçek-hayal, baskı dünyası-özgürlük dünyası gibi bazı zıt kavramları da göze çarpmaktadır.

Recep İsmail'in ağzından Doğu ve Batı şu şekilde betimlenir;

(لا يلد الا المسوخ والجراء)

“Doğuda ancak çirkeflikler ve kötü olaylar çıkar.”⁴² Diğer taraftan Recep İsmail Doğu için şu temennilerde bulunur:

لو ظل بركة للتماسيح ولو ظلت الكهرباء بعيدة . . لكن جاءت هذه اللعنة لكي تقتل البشر

“Keşke Doğu bir timsahlar havuzu olsaydı ve keşke enerji (petrol) Doğudan uzak olsaydı. . . fakat bu lanet şey, insanlığı öldürmek için buraya gelmiş...”⁴³

Batıyı da şu şekilde betimler;

"الأحزاب لها مراكز مكتوبة عليها الأسماء بوضوح. يدخلها الناس دون خوف. يدخلون دون أن ينظروا وراءهم، ويتكلمون في الشارع، وبصوت عال.... أما الكتب فلا بد أن الانسان يعجز عن معرفة ما يصدر منها لكثرتها!"

“Orada partilerin tüm tabelaları açık seçik bir şekilde parti merkezlerine asılmıştır. Bu parti merkezlerine insanlar korkmadan ve arkalarına bakmadan girerler, cadde ve sokaklarda (fikirlerini ve düşüncelerini yüksek sesle dile

⁴² Abdurrahman Munif, *Şarku'l-Mutevassıt*, Amman 1993, s. 100.

⁴³ Age. s. 100.

getirirler) yüksek sesle konuşurlar. . . Kitaplar konusuna gelince, o kadar çok kitap yayınlanmaktadır ki, insanlar onları tanıyıp okuma konusunda artık aciz kalırlar.”⁴⁴

Recep İsmail yine Doğuyu anlatırken şunları söyler;

ويذكرون أسماء الكتب. آه يا أهل باريس، لو جئتم بكتبكم الى شاطئ المتوسط الشرقي،

لقضيتم حياتكم كلها في السجون

“Tutuklunun evinin araştırılması sırasında ilişte bulunan şu suç aletleri bulunmuştur: Bir çok kitap adı sıralanır. . . Ah Paris halkı! Eğer şu kitaplarınızı Orta Doğunun sahillere getirmiş olsaydınız, tüm hayatınızı hapisanelerde geçirirdiniz. . .”⁴⁵

Şarku’l-Mutevassıt romanı altı bölümden oluşur.

I. Bölüm, 1 ile 28. sayfa,

II. Bölüm, 28 ile 68. sayfa,

III. Bölüm, 68 ile 96. sayfa,

IV. Bölüm, 96 ile 128. sayfa,

V. Bölüm, 128 ile 158. sayfa,

VI. Bölüm, 158 ile 164. sayfa arasındadır.

Şimdi bu bölümleri sırasıyla konu ve muhteva açısından inceleyelim.

⁴⁴ Age. s. 155.

⁴⁵ Age. s. 155.

2. Romanının Bölümleri

a. I. Bölüm

Bu bölümde hapisane hayatını bir film şeridi gibi gözünün önünden geçiren Recep İsmail'e kulak veriyoruz. Recep İsmail, zayıf düştüğü yerleri ve düşüp kalktığı yerleri hatırlar. Onları tekrar benliğinde adeta hissederek yaşar. Hapishanede dört duvar arasında maruz kaldığı olayları yeniden yaşıyormuş gibi betimler. Hapishanedeyken tutuklu bulunduğu arkadaşlarıyla arasında cereyan eden ilişkileri anlatır. Bu arkadaşların her biri çok farklı karakterlerdedirler. Kimi tüm işkencelere dayanacak kadar güçlü iken, kimi ise daha ilk andan itibaren hainlik yapabilecek kadar zayıf karakterdedir. Hapishanedeki tüm tutuklu arkadaşlarını gözden geçirir, onları tek tek anımsamaya çalışır. Hapishaneden çıktıktan sonra yapmayı düşündüğü olayları sıralar. Bunun yanında kız kardeşi Enise'nin evine gidişini oradayken kendisiyle aralarında geçen konuşmaları anımsar. Annesi ve sevgilisi Hüda hakkında konuştuklarını kafasında canlandırır.

b. II. Bölüm

Bu bölümde yazar Recep İsmail' i değil de onun kız kardeşi Enise'yi konuşturur. Enise, Recep İsmail ile cezaevinden döndüğü ilk gecede nasıl vakit geçirdiklerini anlatır. Enise, Recep İsmail'in annesini sormasını ve bu konuda her şeyi bilmesini ister. Annesinin nasıl öldüğünü, oğlu tutuklandıktan sonra onu araştırmasını, oğlu için gösterilere katılmasını, cezaevinde onu ziyaretlerini ve bu arada düştüğü bazı zor durumları ve çektiği sıkıntıları anlatır. Aynı şekilde Enise'nin ağzından Recep İsmail'in hapishaneye girmeden önce sevdiği kız olan Hüda'nın başından geçenleri de dinleriz.

Enise bize Recep İsmail'in hapishaneye girmeden önceki durumunu, sevdiği kızını, yazdığı şiirleri ve iç dünyasını gözler önüne serer. Onun cezaevinden çıktıktan sonraki haliyle karşılaştırır; Hapisteki değişimini, işkencelere karşı olan dayanıklılığını, sağlam iradesini, olayların onu nasıl olgunlaştırdığını yine Enise'nin ağzından dinliyoruz. Recep İsmail'i tutuklu olan diğer arkadaşlarıyla

kıyaslar ve onun diğer arkadaşları gibi zayıf iradeli olmadığını biraz da kardeşiyle gururlanarak anlatır.

c. III. Bölüm

Recep İsmail gemideyken aynı şekilde konuşmalarını sürdürür. Konuşmalarında gemiye seslenip, ondan biran önce Orta Doğudan uzaklaşmasını ister ki, Recep İsmail bu Orta Doğuda pek çok sıkıntı acı ve işkence görmüştür. Yine aynı gemide sevinçli insanları gözlemler. Ama bu sevinçli insanlara katılamaz. Zihni daima hapisane dünyasına kayıp gitmektir. Sürekli aklına mahpusları kahreden o korkunç sessizlik anı, acımasız gardiyanlar tarafından bir çeşit işkence yolu olarak tutuklular için oluşturulur. Yine bu bölümde Recep İsmail, arkadaşları; direnişçi Hadi ile işkencelere dayanamayıp çözülen Naci'yi hatırlar. Bu bölümde direnişçi Hadi'nin tek başına bir hücreye atılması ve çıldırmamak için karıncayla konuşmasını aynı zamanda da çözünmemek için büyük çabalar sarfettiğini görürüz. Diğer taraftan bedeninin zayıf düşmesini gerekçe göstererek çözülmeye başlayan arkadaşı Naci'nin çözülme anının anlatılmasıyla son bulur.

d. IV. Bölüm

Bu bölümde de Recep İsmail kendisinden uzaklaştıktan sonra yine Enise hikayeyi anlatmaya başlar. Kardeşi Recep İsmail'e kefil olan eşi Hamid'in başına gelen olayları ve onun yüzünden çektiği işkenceleri Enise'nin ağzından dinliyoruz. Enise kardeşinin, sevdiği kız Hüda ile ilişkilerini daha ayrıntılı olarak anlatır.

Aslında bu bölümde yazar Hüda tiplemesiyle ataerkil Orta Doğu toplumundaki bir genç kız veya kadın olgusunu ele almaktadır. Bu ataerkil Orta Doğu toplumunda özgürlük noktasında kızların veya kadınların bir tarafa itildiğini; hatta kendi hayat arkadaşını seçme konusunda dahi hiçbir karar verme hakkına sahip olmadığını belirtir. Bu bölümde Enise Recep İsmail ve Hüda'nın tamamı ile birbirinden ayı dünyalara ait olduklarını açıklar. Bunu göstermek için de Hüda'ya Recep İsmail'den gelen mektupları ve bunların içeriklerini ortaya koyar. Bu

mektuplar vasıtası ile Hüda'nın zihninde oluşan Recep ile annesi arasındaki ilişkinin biçimi de açığa çıkar. Recep İsmail'in annesi babası öldükten sonra onu ve kız kardeşini yetiştirmek için her türlü fedakarlığa katlanmış onlara bütün hayatını adanmıştır.

Enise bu bölümde ayrıca Recep İsmail'in siyasetle ilk olarak nasıl ilgilendiği hakkında bazı ipuçları verir. Onun ne kadar çok kitap okuduğunu ve ne kadar çok araştırdığını anlatır. Bütün bunlar Recep İsmail'in yurt dışından dönüncüye kadar yaşadığı olayları anlatır ki bu olayların en başta geleni Recep İsmail'i tutuklayan siyasi otoritenin başvurduğu yöntemlerdir. Bu yöntemleri Enise'nin kocası Hamid tek tek açıklar.

e. V. Bölüm

Bu bölümde Recep İsmail Avrupa'da iken başına gelen olayları anlatır. Biz burada hikayeyi Recep İsmail'in ağzından dinliyoruz. Recep İsmail hem Doğu hem de Batı'yı tanımış biri olarak Doğu ve Batı arasında bir karşılaştırma yapar. Bu bağlamda kendi psikolojisini de tasvir eder. Avrupa'da iken Dr. Faley ile olan anlaşmasını ve Batı'ya geldikten sonra çözülmeye yüz tutmuş olan Arap öğrencilerin acınası hallerini anlatır. Onların bu hallerini gördükten sonra direnişini sürdürmeye karar verdiğini çeşitli konuşmaları ve sözleri arasında ısrarla belirtir. Bu amaçla üçüncü bölümünde bahsettiği Hadi'nin romanını yamayı düşünür. Ne var ki bu fikirden daha sonra vazgeçer. Çünkü hala direnmekte olan bir direnişçinin böyle çözülmeye başlamış olan iradesiz birinin romanını yazmayı hak etmediğine kanaat getirir. Kendi karşı mazoşist bir tavır takınır, çok kötü bir ruh halin girer; hatta bir ara intihar etmeyi bile düşünür. Biz bu bölümde Doğu-Batı ikilemini oldukça bariz bir şekilde görmekteyiz.

f. VI. Bölüm

Bu bölümde romanın anlatıcısı konumuna yine Enise geçer. Burada Recep İsmail'in ölümünden bahseder. Kocası Hamit'in tutuklanmasından sonraki tabloyu nakleder. Recep İsmail'in ölüm biçimini anlatır. Hala tutukluluğu süren kocasının

nasıl tutuklandığını dile getirir. Kendisini sorgulayarak kardeşi yaşarken ve öldükten sonra sürekli hatalı davrandığını ortaya koymaya çalışır. Recep İsmail'in dönmesi için ona gönderildiği andan itibaren hata yapmıştır. Bundan sonra Enise Recep İsmail'in gittiği yoldan gitmeye karar verir. Gücünün yettiği ölçüde onun yarım bıraktığı işleri sonuçlandırmanın kendisi için bir görev olduğunu belirtir.

3- Romandaki Başlıca Karakterler

Romandaki esas kahraman Recep İsmail'dir. Roman, onun çevresinde gelişir ve onda odaklanır. Anlatılan her şey Recep İsmail ile ilgilidir. Romanın ikinci kahramanı Enise'dir. Fakat onun anlattıkları da yine Recep İsmail hakkındadır. Aslında biz burada Recep İsmail'in annesini de esas kahramanlardan sayabiliriz. Kendisi romanda çok kısa bir süre sonra ölüyor. Fakat yine de romanda sürekli onun adı geçmektedir.

Recep İsmail'i anlatan bu roman toplam altı bölümden oluşmaktadır. Üç bölümü Recep İsmail'in kendisi anlatıyor. Kalan diğer üç bölümü ise Enise bize yine Recep İsmail'i anlatıyor. Bunun dışında Recep İsmail'in anlattıklarında geçen bazı isimler görmekteyiz. Bunlar; Recep'in in hapisane arkadaşları, teşkilattaki arkadaşları, Doktor Faley, Abdulgaffur, Hüda, Enise'nin kocası Hamit, oğlu Adil, kızı Leyla, Recep'in büyük ağabeyi Esad, ve diğerleri. . .

Bütün bu şahsiyetler, romanı okuyup bitirdikten sonra okuyucunun zihninde kalmaz. Aklımızda kalan yalnızca Recep İsmail, annesi, Enise ve Huda'nın karakterleridir. Bunlarla beraber, genel anlamda tutukluların çılgınlıkları ve onların çektikleri işkenceler zihnimizde yer eder. Yukarıda saydığımız bu şahsiyetleri iki bölümde toplayabiliriz. Bunlardan birincisi romanlardaki olaylarla birlikte kendileri de sürekli gelişen şahsiyetler, ikinci şahsiyetler ise roman boyunca hiç değişmeyen ve oldukları yerde kalanlardır.

Bu romanın genelinde, kahramanlar romanla birlikte gelişen karakterlerdir; İsmail Recep, annesi, Enise, Hüda ve Hamid'i bu karakterlerin arasında sayabiliriz. Bunlara karşı Esad ve tutukluların karakterleri değişmeyen karakterlerdir.

Romanın baş kahramanı Recep İsmail, direnişçi ve eylemci bir şahsiyet olarak başlangıçta çok direnir, ancak sonraları dayanamaz ve direnişi kırılır, o güçlü kişi zayıf bir kişiliğe bürünür, geçmişini inkar eder bir duruma gelir. Fakat daha sonra toparlanır ve mücadelesine devam etmek için yeniden ülkesine döner.

Romanın başlarında anne, Recep İsmail'in siyasetle uğraşmaması için ona sürekli telkinlerde bulunur, onun uzak durması için büyük mücadele verir. Fakat cezaevine girdikten sonra onun için elinden geleni yapar, yiğitçe direnmesini ve sonuna kadar direnişini sürdürmesini ister. Kız kardeşi Enise ise roman boyunca anlattıkları kadarıyla; bu olaydan pek de hoşnut olmadığını anlıyoruz. Kardeşinden fazla direnmemesini bekler, bu beklentisini biz roman boyunca konuştuklarından hissediyoruz. Fakat her ne olursa olsun Enise, üzerine düşen her görevi layıkıyla yerine getirmiş ve bu konuda her ne olursa olsun yoluna devam etmiştir. Biz buna benzer bir durumu Hamit içinde söyleyebiliriz.

Diğer taraftan romandaki tutuklular, romanın başından sonuna kadar pek fazla bir değişiklik göstermeksizin oldukları gibi kalmaktadırlar. Aynı şekilde Recep İsmail'in Ağabeyi Esad, ailesinin başına gelenleri pek fazla umursamayan, roman boyunca durağan bir karakter sergilediğini görüyoruz. Roman boyunca biz, belirgin ve kişilikli karakterlere sahip şahsiyetlerin yanında, hiçbir özelliği olmayan, sıradan ve silik şahsiyetleri görürüz. Bu sıradan karakterlerin kendine has bir özellikleri yoktur. Kendilerini diğer insanlardan ayıracak özel bir yaşam deneyimine de sahip değillerdir. Bu kahramanlar mensup oldukları gurupla kendilerini ifade ederler. Bu gurup içerisinde kendi bireysel özelliklerini ortaya çıkarmaktan çok gurup psikolojisi ile hareket ederler.

Özetle şunu söyleyebiliriz; Abdurrahman Munif romanlarında bu tür sınıfları anlatırken, onların insani ve bireysel yönlerini değil de genel olarak o sınıfa olan aidiyetlerini ele almıştır.

Abdurrahman Munif romanlarındaki kahramanlar aracılığıyla; toplumdaki belirli gurupların görüşlerini bu kahramanların ağzından dile getirir. Öyle roman

kahramanları vardır ki bunlar, tutucu, sabit fikirli, yeniliklere açık olmayan ve yüzeysel düşünen kimselerdir. Bu tür kimseler sadece kendi fikirlerinin doğruluğuna ve sağlamlığına inanırlar kendi fikirlerinden başka fikirleri doğru kabul etmeyen sabit fikirli insanlardır. Bunlara örnek olarak: Aşırı milliyetçiler, donuk fikirli Marksistler ve mutaassıp insanları sayabiliriz. Yine romanlarında bunların aksine bir takım örnek şahsiyetler de vardır. Bu örnek şahsiyetler kendini bilimsel alanda geliştirmiş, hayat, evren ve insanlık hakkında oldukça fazla tecrübeye sahip, donanımlı kimselerdir. Bunlar, kimi zaman bir grup içerisinde, kimi zaman toplumun içinden, kimi zaman da kendi aileleri içinden çıkmaktadırlar. Yukarıda belirttiğimiz kişileri romanda bir mahkum veya sıradan bir vatandaş olabildiği gibi bazen bir kadın olarak çıkar karşımıza. . . Bu kadın ya bir anne veya bir kız kardeş ya da bir sevgili oluverir.

Bu romanda bütün karakterler içerisinde gözümüze çarpan en belirgin karakterler tutucu ve kuralcı karaktere sahip olan mahkumlardır. Bu mahkumlar ile diğer roman karakterleri arasında çok belirgin farklar vardır. Genel olarak Arap romancılığında mahkumlara özgü olan “katılık” sıfatı onların en belirgin ve ayrılmaz özelliğidir.

Tutuklular da kendi aralarında farklılıklar gösterirler: Bir tarafta Hadi gibi asla taviz vermeyen, katı, sürekli bit tutarlılık gösteren, değişmeyen direnişçi bir şahsiyet, diğer bir tarafta zamanla gördükleri ağır işkencelerden sonra çözülen, çok fazla bir direniş gösteremeyen Recep İsmail gibi daha farklı bir şahsiyet vardır. Bunların dışında işin başından beri hainliği belli olan Sadettin gibi insanlar da vardır. Tüm bunların dışında bu romanda bir tutuklu annesi olan Recep İsmail’in annesi bu romanda ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Recep İsmail’in annesi, işin başında Recep’in siyasi ve örgütsel işlerle uğraşmasına oldukça karşıdır, fakat tutuklandıktan sonra oğluna sabretmesi, ve direnmesi konusunda ona sürekli destek olmuş, sürekli nasihatlerde bulunmuştur. Yine aynı anne, analık duygularıyla hapishanede oğlu Recep İsmail ile göz göze geldiğinde yaşadığı yoğun duyguları

ile karşımıza çıkmaktadır: Recep İsmail'i çektiği eziyetlerden dolayı çok zayıf ve bitkin görünce kendini kaybedip, dövünmeye başlamıştır.⁴⁶

Roman da Enise'nin en belirgin karakteri, Recep İsmail'in sıkıntılarına ortak olması ve onları paylaşarak ona yardımcı olmaya çalışması ile kendini gösterir. Daha sonra Enise Recep İsmail'in ölümü ile birlikte onun yolundan yürümeye karar verir ve bu konuda çalışmalar gösterir.

Ancak Recep İsmail'in diğer aile üyeleri ise düşünce ve siyasi anlamda onunla aynı görüşte değillerdir. Mesela Recep İsmail, belirli bir siyasi misyonu üstlenip direnişçi bir yol izlerken, diğer tarafta ağabeyi Esad, bu tür siyasi olaylarla ilgilenmemekte ve gittikçe kardeşinden uzaklaşmaktadır. Ona göre kardeşi bu yolu kendisi seçmiş ve sonuçlarına da kendisi katlanmalıdır. Kardeşinin çektiği acılara karşın umursamaz bir tavır takınmaktadır.

Esas Roman Kahramanları:

Recep İsmail: Aslında hiçbir ideoloji veya siyasi bir olayla ilgisi yokken kendisini birden bu çarkın içinde buluverir. Oysa kendisi sıradan bir üniversite öğrencisidir. Cezaevinde çektiği dayanılmaz işkence ve acılardan sonra bir ara çözülecek gibi oluverir. Ancak daha sonraları kendini toparlar ve cezaevinde yaşadıklarını anlatan bir kitap yazmaya karar verir. Bu konuda ailesinden ve arkadaşlarından yardım beklemektedir. Lakin bu kitabı yazamayacaktır. Çünkü cezaevinde yaşadıklarından dolayı sağlığı bozulmuş ve sonunda da ölmüştür.

Enise: Recep İsmail'in kız kardeşidir. Hapishane veya siyasi olaylarla ilgili herhangi bir bilgisi yoktur. Ona çok uzak olan bu konulara kardeşi Recep İsmail tutuklandıktan sonra tanışmıştır. İçten içe istemese de önceleri zorunlu olarak kardeşini desteklemiş ve onun için elinden gelen hiçbir şeyi esirgememiştir. Recep İsmail öldükten sonra, Kardeşinin yolundan gitmiş, onun yazmayı düşündüğü kitabı Enise tamamlamıştır.

⁴⁶ Abdurrahman Munif, *Şarku'l-Mutevassıt*, Amman, 1993, s. 54.

Hamit: Kendisi Enise'nin kocasıdır. Enise'yi destekleyip ona yardımcı olmuştur. Daha sonra kendisi de cezaevine düşmüştür.

Recep İsmail'in Annesi: Romanda her ne kadar çok fazla bulunmasa da sürekli onun adı geçmektedir. Olayları oda Kızı Enise gibi benimsememektedir. Ana yüreği oğlunun bu çektiği acılarından dayanmamaktadır. Ancak daha sonraları oğlunun işkencelere dayanması ve yaşadıkları karşısında dirençli olabilmesi konusunda oğluna sürekli telkinlerde bulunmuş ve onu desteklemiştir. Sürekli oğlunu ziyarete gitmiş, gösteri ve yürüyüşlere katılmıştır. Hatta bu uğurda dayak bile yemiştir. Enise bunu pek dışa vurmasa da annesinin ölümünü bu yediği dayaklara bağlamaktadır.

4 - Romanda Zaman

“Şarku'l-Mutevassıt” romanının ilk baskısı 1975 yılında yapıldı. 1972 yılında romanın yazımı tamamlanmıştır. Ancak tam olarak ne zaman yazılmaya başlandığı konusunda bir tarih belirtilmemiştir. Bu tarih, romandaki olayların dokusundan da çıkarılamamaktadır. Yalnız bazı olaylar bu konuda bizim için ipucu olmaktadır. Beyrut'tan kalkan gemideki Recep'ten, son bölümdeki eşinin tutuklanmasını anlatan Enise'nin anlattığı ana kadar hiçbir ipucu yoktur. Romandaki zamanı tespit etmemizi sağlayacak ip uçları daha çok son bölümde göz çarpmaktadır.

Enise son bölümde, Batı'da üç ay geçirmiş olan kardeşi Recep İsmail'in dönüşünden iki hafta önce kocası Hamit'in tutuklanmasından bahseder. Hamit'in hapisanedeki tutukluluk süresi on altı aydır. Dolayısıyla biz buradan hareketle romanın olaylarının geçtiği süreyi on dokuz ay tespit edebiliriz. Recep İsmail birinci ve üçüncü bölümün olaylarının anlatımını dokuz güne sığdırmıştır ki bu olaylarda gemide geçmektedir. Romanın beşinci bölümünde ise hapisaneden çıkışından üç ay sonraki olayları anlatmaya başlar. Enise ise kendi ağzından anlattığı üç bölümde geçen olayları on dokuz aylık bir zaman dilimine sığdırır.

Romanda Recep İsmail'in yaşadığı belirli bir zaman diliminden bahsedilmemiştir. Onun hayatı için belirli bir tarih bildiremeyiz. Dolayısıyla romanın zamanı konusunda da kesin bir zaman dilimini söyleyemeyiz. Ancak, romanda geçen olaylardan elde ettiğimiz bazı ip uçlarından yararlanarak romanın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemi ele aldığını çıkarırız. Bunu beşinci bölümde Recep İsmail ile Dr. Faley arasında geçen bir konuşmadan anlıyoruz. Dr. Faley, ülkesinin Nazi işgaline karşı direnişe katılan biridir. Bu temel noktadan hareketle, romandaki olayların yirminci yüzyılın; ellili ve atmışlı yıllarında geçmiş olduğunu çok rahat söyleyebiliriz.

Romanın olay kurgularında göze çarpan en karakteristik özellik, hikayenin zaman açısından hızla akmamasıdır. Romanda olayları peş peşe okuyamıyoruz; Recep İsmail'in çocukluğunu, gençliğini, üniversite eğitimini, hapisaneye giriş ve çıkışını, yolculuğunu ve ölümünü roman içerisinde parça parça ve kopuk bir şekilde okumaktayız. Mesela biz Recep İsmail'i gemideyken, yani yolculuğa çıkış anından itibaren tanımaya başlıyoruz. Bundan sonra zamanın romanda düzensiz bir şekilde işlediğini görüyoruz. Gemi sekiz günlük bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk esnasında Recep İsmail, bizi hapisanedeki geçmişine ve ondan önceki yaşantısına götürür. Bu arada gemide kendi kendine muhakemeler yapar, kendisini sorgular, yaşadığı ve gördüğü şeyleri anımsamaya çalışır.

Daha sonra romanın ikinci bölümü; Enise'nin olayları anlattığı bölüm başlar, Enise burada , birinci bölümde anlatılan olaylardan daha öncesini anlatır. Örneğin, birinci bölüm sonunda kardeşi Recep İsmail ile kendi arasındaki diyaloglarda, hapisane çıkışından yolculuk anına kadar olan olayları anlatır. Bu diyaloglarda ikisi birlikte hatıralarıyla geçmişe giderler. Enise kardeşine, annesinin ölümünden, kısmen de Hüda'dan bahseder.

Roman, Recep İsmail'in çocukluğundan kısmen de gençliğinden özet bir şekilde bahseder. Yine aynı şekilde Recep İsmail'in dört yılını geçirmiş olduğu üniversite hayatından da bir veya iki cümle ile bahsedilir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz; romanda anıksal zaman ve gerçek zaman birbiriyle

örtüşmemektedir. Recep İsmail'in hayatında yaşadığı pek çok yılı kapsayan zaman dilimi oldukça az ve kısadır.

Romandaki zaman akışını ve hareketliliğini göstermek için, birinci bölümün ilk beş sayfasına göz atmamız yeterli olacaktır. Recep İsmail'in gemi yola çıkarken gemideki durumunu tasvirle başlar. Fakat bu betimlemede fazla bir bilgi verilmez. Sürekli bizi hapishane çıkışı ve öncesi olaylarına alıp götürür. Bu açıdan baktığımızda, zamanın romanda düzenli olaylar örgüsünde akmadığını gözlemleriz. Bu beş sayfalık bölümde olayların akış seyrini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

1 - “Aşıl titrer, debelenir ve ağır adımlarla uzaklaşır.”⁴⁷

أشيلوس تهتز، تترجرج، تبتعد بحركة ثقيلة

2 - “O gün ekim ayının on yedisi Çarşamba idi.”⁴⁸

كان يوم الاربعاء 17 تشرين الأول (يوم خروجه من السجن)

3 - “O gün poliklinik doktorunun kendisine söylediği şeyleri hatırlar.”⁴⁹

يتذكر ما قاله له، في ذلك اليوم، طبيب العيادة

4 - “Ekimin altısı Salı akşamı onunla birlikte başından geçen olayları hatırlar.”⁵⁰

يتذكر ما حدث معه مساء 16 تشرين أول (ص9يوم الثلاثاء م).

5 - “On yedi ekim çarşamba sabahı onunla birlikte başından geçen olayları hatırlar.”⁵¹

⁴⁷ Age. s. 7.

⁴⁸ Age. s. 7-8.

⁴⁹ Age. s. 8-9.

⁵⁰ Age. s. 9.

⁵¹ Age. s. 13.

يتذكر ما حدث معه صباح الاربعاء 17 تشرين اول

6 - “Hapishaneden çıktığı ve eve gideceği ana dönmek ister”⁵²

يسترجع لحظة خروجه من السجن وذهابه الى المنزل

7 - “Evdeyken hapishane günlerini hatırlar, burası ile ev arasında gidip gelir.”⁵³

تذكر مزدوج: وهو في البيت يتذكر أيام السجن

5- Romanda Mekan

Romadaki mekan, Recep İsmail’in dilinde sürekli tekrar edilir. Şarku’l-Mutevassıt (Orta Doğu) dışında Orta Doğuya komşu olan birkaç devlete daha işaret edilir; Yunanistan, İtalya ve Paris. Orta Doğu çok geniş bir coğrafya olmasına rağmen, romanda Orta Doğunun belirli bir bölgesine, devletine veya herhangi bir siyasi otoriteye odaklanmamıştır. Roman için belirli bir ülkeyi veya yöreyi seçmemesindeki en büyük etken kendisinin sürekli Orta Doğudaki devletlerde çalışmış, eğitim görmüş veya yaşamış olmasından kaynaklanır. Zira kendisi Irak-Suriye, Ürdün karşımı bir kimlikten gelmiştir. Bir diğer sebep de romanın tüm Arap coğrafyasında sansüre uğramadan okumasını sağlamak için belirli bir ülkeyi seçmemiştir. Çünkü işkence ve baskıyla anılan bir ülkenin demokrasi ile anılması hemen hemen imkansız gibidir. Ama romandaki geçen olaylardan anladığımız kadarıyla roman mekanının Irak, Suriye ve Ürdün’de geçtiğini söyleyebiliriz. Romanın doksan dokuzuncu sayfasında Recep İsmail’in çocuklunda küçük bir gölette dayısıyla beraber balık tutmaya gitmesi Ürdün’ü bir miktar devre dışı bırakır; çünkü Ürdün’de balık tutabilecek küçük bir gölet yoktur⁵⁴.

Aynı şekilde Recep İsmail’in gemi ile bir limandan yolculuğa çıkmasından hareketle, Lübnan’ı da romanın mekanı açısından gündeme almayı zorunlu kılar.

⁵² Age. s. 11-12.

⁵³ Age. s. 13.

⁵⁴ Age. s. 99.

Ayrıca romanda geçen bazı kavram, isim ve ifadeler de roman kahramanı Recep İsmail'in bu kavram, isim ve ifadelerin kullanıldığı bölgelerde yaşamış olabileceğini bizlere çağırır.⁵⁵

الأغا، راجي، "ولك مر علي مثلك"، "أمك فاتحة مناخة"، "اسمع يا أحول والله لأرجعك . . . أمك".

Diğer taraftan romanda geçen mekanlardan biri de Mısır'dır. Ancak biz romanın Mısır'da geçmediğine kanaat getiriyoruz. Çünkü Recep İsmail Atina'da iken kız kardeşi Enise'ye mektup yazmış ve mektubunda:

صادفت عددا من الناس يتكلمون اللغة العربية، يتكلمونها بلهجة مصرية لذيذة

“Burada Arapça konuşan bazı kimselere rastladım. Arapça'yı tatlı bir Mısır lehçesiyle konuşuyorlardı.”⁵⁶

Genel olarak Recep İsmail bize romanın birinci ve ikinci bölümünü gemideyken anlatır. Gemi ise Akdeniz'i yararak batıya doğru gitmektedir. Yani hikayenin anlatıldığı mekanda Batı'dır. Recep İsmail'de burada bulunmaktadır. Bunu beşinci bölümde açıkça görmekteyiz.

6. Romanda Dil

Okuyucu başlangıcından sonuna kadar romana tek bir anlatım dilinin hakim olduğunu görür. Romanda geçen kahramanların farklı bilinç ve kültürde olmalarını bir tarafa bırakır ve romanı anlatanların iki temel şahsiyet olduğunu göz önünde bulundurursak romanı inceleyen bir kimsenin; anlatıcının kullandığı üslup ve dil arasında bir ayrı yapamaz. Zaten anlatıcı da bizzat yazarın kendisidir. Çünkü romanda bunun dışında başka bir konuya işaret yoktur. Buradan hareketle biz romanın baş kahramanı ile romanın yazarı arasında bir uyum ve kültürel bir denklik gözlemekteyiz.

⁵⁵ Age. s. 4.

⁵⁶ Age. s. 107.

Şöyle varsayalım: Romanda Recep İsmail roman yazarı Abdurrahman Münif'ten kültür olarak daha az bir seviyede değildir. Buradan hareketle, roman kahramanının dili ile Abdurrahman Münif'in dili arasında tam bir uyum olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Enise'nin ve geri kalan roman kahramanlarının dilleri nasıl olur da Recep İsmail'in diline denk bir durum arz eder. Buna örnek olarak da romandaki şu bölümü örnek gösterebiliriz⁵⁷.

وعندما بدأ يقرأ، بدا مجنوناً، كأنه اكتشف القراءة صدفة، واكتشفها وحده دون مساعدة أحد.

بدأ يقرأ دون توقف، وكلمات أمي، وهي تلح عليه أن يقوم ليأكل، أو أن يتوقف عن القراءة بعد أن صاح الديك ولم يبق أحد ساهراً، كانت كلماتها تذهب هباء . . ولم يكن يستجيب إلا إذا خانه السهر أو انتهى الكتاب.

كان إذا انتهى من قراءة الروايات التي تسميها أمي روايات اللصوص وقطاع الطرق، يلقيها بعيداً، وكأنه يتخلص من عار أو من شيء كرهه، ويقول لي بصوت حالم:

- أنيسة . . هذه الرواية رائعة ويجب أن تقرأها!

- ولماذا رميتها بهذا الشكل؟

- لأنها جيدة ولا أطيق أن تظل بين يدي!

- لماذا؟

.....

⁵⁷ Age. s. 124-125.

ويمضي اليوم الاول ، ولا أقرأ الا صفحة أو صفحتين ، فاذا سألني أقول له : لم يبق الا صفحات قليلة . . ويبدأ يسألني . . وأخجل لانني لا أفهم شيئاً مما يتحدث عنه .

Gerçekten de hiç kimse Recep İsmail'deki bu belirgin dilsel seviyeye şaşırmaz. Çünkü Recep İsmail üniversite mezunu olup ellili ve altmışlı yılların entelektüel kuşağına mensup, sürekli okuyan bir kimsedir. Yalnız okuyuculardan bazıları Enise ve diğerlerinin dillerini birbirinden ayıran dilsel seviye karşısında şaşırıp kalabilir. Kuşkusuz burada yazarın kendisi devreye girmekte ve bu şahsiyetlerin kullandıkları ifadelerin biçimini kendisi gözden geçirmektedir. Tıpkı zaman zaman onların ağzından kendi duygu ve düşüncelerini dile getirmesi gibi. Bu konuyu gözlemek için aşağıdaki metni okuyabiliriz:⁵⁸

تتنح حامد ليشعرنا أنه اقترب . كان يحس بغريزته أن لحظات مثل هذه تجعلنا أقرب الى اللحم ، وكان يحرص أن يترك لنا الاستمتاع أو العذاب ، دون أن يتدخل . . ان الرجل الغريب ، أيا كان زوجا أو صديقا ، تبقى بينه وبين الايام البعيدة سدود من الغيوم السوداء ، الايام التي كونت طفولتنا وحياتنا الاولى ، ولا يستطيع أن يخترقها الا بعد فترة طويلة من الحياة المشتركة أو العذاب ، حتى اذا صارت ماضيا ، اتسعت آفاق الرؤية وبانت الحياة كلها وكأنها مقاطع من الحجارة الصلبة المتداخلة

7. Roman Tekniği

Recep İsmail bu romanı yazmayı düşünmekte ve sürekli bu duyguyla yatıp kalkmaktadır.

Kendisi hayatın belirli dönemlerinde sözün bir silah olduğuna yürekten inanır. Kişi söz aracılığıyla mücadelesini sürdürebilir. Bu fikrini romanda şu sözleriyle dile getirir;⁵⁹

الكلمة سلاح يمكن للمرء أن يحارب بواسطتها

⁵⁸ Age. s. 74.

⁵⁹ Abdurrahman Munif, *Şarku'l-Mutevassıt*, Amman, 1993, s. 146.

“Sinir ve meydan okuma anlarında şöyle bağırırım; kin ve nefret dolu bakışlarımı, meydan okumamı kaybettim. Artık bundan sonra söz silahımı kullanmam gerekir. Yolculuğa çıkmadan önce son sözümü söylemem için. . . Fakat kahpe sözcükler beni terk edip gidiyorlar. Geceleri gözlerimi uyku bürümüşken...”

Fakat Recep İsmail ömrünün son günlerinde cellatların ellerinden tattığı o korkunç işkencelerden sonra, yazdığı romanın tüm sayfalarını yırtmayı ve onları yayınlamamayı düşünür. Çünkü Şarku'l-Mutevassıt romanındaki gardiyanlar, sadece acımasız değil aynı zamanda da sadisttirler.

لما أعطاني عبد الغفور الاوراق ، طويتها بعد أن ألقيت عليها نظرة سريعة ، ماتت في نفسي
 رغبة الكتابة . . اذا أتيت لي أن أكتب فسوف أفعل ، ولكن يبدو أن الوقت الآن أصبح متأخرا . . وكلمات
 الارض كلها لن تستطيع انقاذ سجين يتعذب

“Abdulgaffur bana evrakları verince onlara hızlı bir göz attım. Daha sonra onları katlayıp dürdüm. Artık yüreğimde yazma isteği tükenmişti. Yüreğim bana tekrar yazma fırsatını verdiği anda bunun için artık çok geç. . . Bütün bu sözcüklerin hepsi bu kadar çok işkence görmüş bir mahpusu kurtaramaz artık. . .”⁶⁰

لكن كما قال لي حامد ، وكما قال لي عادل الحكيم ، ما فائدة الكلمة ؟ من سيقراها ؟ حتى ولو
 قرئت فما تأثيرها ؟ لم تعد الكلمات كائنات حيا قادرا على أن يفعل شيئا . . والان وأنا أعود
 استغرب تلك اللحظات المرعبة ، التي تدفعني بقوة للأن أكتب ، أتصور أن الكتابة كفارة . . ولكن . .
 سأصمت . . سأضع الاوراق في مكانها ، وسأعود الى الوطن

“Lakin Hamit’in bana söylediği gibi, Sözün ne faydası olacak? Sözü kim Okuyacak? Hatta okunmuş olmasının bile ne faydası olacak? Sözcükler bir şeyler yapabilecek kadar canlı varlıklar değildir. Bakın bana ben şimdi eskileri

garipseyerek düşünüyorum. Artık o yaşadığım korkunç anlar beni, büyük bir azimle yazmaya sevk ediyor. yazmanın benim için bir kefaret olduğuna inanıyorum. Fakat. . . Susacağım. . . Sayfaları yerine koyacağım. . . Vatanıma geri döneceğim. . .”⁶¹

Aslında burada İsmail Recep yazmamaktadır. Burada Abdurrahman Munif’in bizat kendisi yazmamaktadır. Abdurrahman Munif yazmayı düşündüğü romanın biçimini acaba nasıl hayal etmiştir? Recep İsmail ile Abdurrahman Munif’in üslubu arasında nasıl bir benzerlik bulunmaktadır?

Recep İsmail yazmayı düşünür, kimin için, nasıl ve ne zaman yazacağı konusunda kendi kendini sorgular. Aslında o daşıirler ve romanla yazmayı düşünmektedir. Şiir yazma konusunda da bir takım projeleri vardır. Roman yazma konusunda ise şunları söyler:

الشيء الذي لم أستطع أن أتوصل اليه الان ، كيف يجب أن تكون الرواية . أريدها أن تكون جديدة بكل شيء : أن يكتبها أكثر من واحد ، وفيها أكثر من مستوى ، وأن تتحدث عن أمور هامة والأفضل مزعجة . . وأخيرا ألا يكون لها زمن .

“Şu anda ulaşamadığım şey, romanın nasıl olması gerektiğidir. Bu yazacağım romanın her yönüyle yeni olmasını istiyorum. Romanı yazan kişilerin sayısının birden fazla olmasını istiyorum. İçinde çok farklı seviyelerin ve yine çok farklı konuların da olmasını istiyorum. Ayrıca romanın önemli şeylerden bahsetmesini, rahatsız edecek kadar mükemmel olmasını ve romanın bir zamanın olmamasını istiyorum.”⁶²

Yukarıdaki bu sözlerle Abdurrahman Munif, Recep İsmail’in ağzından Şarku’l-Mutevassıt romanın tekniğini özetlemiştir.

Recep İsmail, Enise’ye hitap ederek, sözlerini şöyle sürdürür:

⁶¹ Age. s. 169-170.

⁶² Age. s. 134.

اسمعي : أريد أن نكتب معا رواية بل وأريد أن يكتب الصغار . لو كتب عادل بعض الاشياء وتركانها على بساطتها وصدقها ، ولو كتب حامد . . .

“Dinle! Birlikte bir roman yazmayı istiyorum. Dahası küçüklerle beraber yazmayı düşünüyorum. Keşke bir kısmını Adil yazsa da biz onun romanın basitliği ve doğruluğu üzerine bırakırsak ve keşke Hamit’de yazsa. . .⁶³”

وحتى لا نضيع في دوامة قد لا نخرج منها ، فمن الضروري أن نحدد موضوعا ونكتب فيه. التعذيب مثلا، كيف تتصورين الموضوع؟ كيف يتصوره انسان من الخارج؟ وليس أي انسان، انسان له علاقة بشكل ما، في مستوى ما

“. . . Hatta çıkamayacağımız bir girdapta kaybolup gitmememiz için. . . İşte bu yüzden bir konu tespit etmemiz ve o konu hakkında yazmamız gerekir. Mesela işkence konusu. . . Bu konuyu sen nasıl planlayıp tasarlıyorsun? Bu işkenceyi bilmeyen ve hiç yaşamayan bir insan bunu nasıl planlayıp tasarlar ki? Acaba herhangi bir insan bu işkenceyi yaşamadan bir biçim ve bir düzlemde bu konuyu tasarlayabilir mi?”⁶⁴

طبيعي يجب أن يكون للموضوع امتدادات كثيرة ومتباينة: الذكرى، الأحاسيس، العلاقات وغير ذلك. وطبيعي أيضا أن ننظر من زوايا مختلفة. هذه الزوايا المختلفة ضرورية لكي نرى الشيء من جميع جوانبه، فاذا ارتبط الموضوع أيضا بالأزمان العديدة، أصبح شيئا جديدا. مثلا: كيف يتصور عادل، وكيف يتصرف، وماذا يتفرع عن ذلك؟ وحامد وأنت وأنا. اذا نجحنا في أن نحاصر موضوعا معيناً، من هذه الزوايا، يمكن أن يكون موضوعا ناجحاً، لست متأكدا ولكن هذا ما أتصوره، أو بالأحرى ما أطمح اليه

“Doğal olarak, bu konunun pek çok uzantılarının ve farklı boyutlarının olması gerekir; hatıralar, duygular, ilişkiler, üzüntüler, sevinçler v. b. Aynı şekilde

⁶³ Age. s. 134.

⁶⁴ Age. s. 135.

farklı açıdan bakmamız da doğaldır. Bu farklı bakış açıları, bir şeyi tüm boyutlarıyla görmemiz için kaçınılmazdır. Aynı şekilde eğer konu çeşitli zaman dilimleriyle bağlantılı olursa yeni bir şey ortaya çıkar. Mesela Adil, bu konuyu nasıl tasarlar bu konu ile ilgili nasıl bir davranış biçimi sergiler? Onda bu konu ile ilgili nasıl bir boyut ortaya çıkar? Hamit, sen ve ben. . . Biz bu açılardan belirli bir konuyu çerçevlendirdiğimiz zaman başarılı bir konunun olması mümkündür. Tam olarak emin de değilim. fakat bu tasarlayıp planladığım bir şeydir. ya da başka bir ifadeyle olmasını istediğim şey budur.”⁶⁵

. . لو كانت أمي موجودة لاستطاعت أن تقول شيئاً مهماً ولكن الموضوع في النهاية مجنوناً

ورائعا

“Eğer annem burada olsaydı, çok önemli bir şey söyleyebilirdi ve sonunda da konu muhteşem olurdu.”⁶⁶

الكتابة هل تحتاج اى انفعالات؟ الى غضب؟ ليس ضرورياً أن أسأل الدكتور فالي لأن المحاولات التي قمت بها حتى الآن أدت الى نتيجة واحدة: سئل من الانفعالات الحاقدة والغاضبة. . ولا صفحة واحدة من الكتابة التي أطمح اليها. .

“Yazma, bir takım reaksiyonlara ihtiyaç duyar mı? Sinirlenmeye ya da öfkeye? Doktor Faley’e sormaya gerek duymuyorum. Çünkü şu ana kadar gerçekleştirmiş olduğum uğraşlar beni tek bir sonuca götürdü: Kin ve öfke dolu reaksiyonlar seline. . . Çok arzuladığım yazma işini bir sayfa bile ortaya çıkaramadım.”⁶⁷

حامد لم يكتب لي شيئاً، سوى كلمة كبيرة في منتصف صفحة بيضاء. . كتب: الكلمة آخر سلاح

يمكن أن ألجأ اليه. .

⁶⁵ Age. s. 135.

⁶⁶ Age. s. 135.

⁶⁷ Age. s. 155.

وعادل . . ماذا تتصورين أن عادل كتب اليّ؟ كتب رسالة قصيرة، قال فيها: انه لم يسمع بقائد انتصر بالكلمة. . السيف وحده هو الذي يحقق النصر، هكذا قال لهم معلم التاريخ عندما حاول أن يسأله بمكر لكي يستعين باجابته في الكتابة الي

“Hamit bana bir şey yazmadı. Beyaz bir sayfanın ortasında, kocaman bir kelimededen başka. . . Şunları yazdı: Söz kendisine sığınabileceğim en son silah. . . Ya Adil, Adil’in bana yazdıklarını nasıl değerlendiriyorsun? Kısa bir mektup yazmış. O da mektubunda diyor ki: söz ile zafere ulaşmış hiçbir komutan işitmedim. Zafere ulaştıran tek şey kılıçtır. Bu söyledikleri, bir zamanlar kendi tarih öğretmenini tuzağa düşürmek için sorduğu sorunun cevabına karşılık, tarih öğretmenin söylediği şeyler. . . O şimdi öğretmenin söz konusunda verdiği cevabı bana karşı kullanıyor.”⁶⁸

أنت يا أنيسة كتبت أكثر مما قدرت وأكثر مما ينبغي. فتحت لي جروحا كانت قد انطفت، منذ وقت طويل. استغربت كيف تتذكرين حوادث، تبدو لي صغيرة متوارية، بحيث يعجز الانسان عن تذكرها

“Sen Enise! Sen gücünün çok üstünde ve gerektiğinden çok fazla yazdın. Uzun süredir sönmüş olan yaralarımı yeniden alevlendirdin. Hayret ediyorum! Bu olayları nasıl zihninde tutuyorsun. Benim gözüme hiç çarpmayan ve insanın hiçbir zaman aklına gelmeyeceği küçücük olayları. . .”⁶⁹

لو كان رجب حيا لكتب لكم رواية أو شيئا آخر تستمتعون وأنتم تقرأونه. لكن رجب رحل منذ وقت بعيد، ولا أجد الآن تكريما لذكراه إلا أن أهرّب الأوراق التي عاد بها الي وراء الحدود وأنشرها كما هي

“Eğer Recep İsmail yaşasaydı, size bir roman veya okuyabileceğiniz başka bir şey yazardı. Fakat Recep İsmail çoktan gitti. ben ise bu demir parmaklıklar

⁶⁸ Age. s. 168-169.

⁶⁹ Age. s. 169.

arkasında bana ulaşabilen birkaç sayfayı kaçırabilmek için onları olduğu gibi yayınlatabilmekten başka, onun hatırasına saygı için şu an hiçbir şey bulamıyorum.”⁷⁰

Yukarıda anlattıklarımızdan sonra Abdurrahman Munif’in incelemekte olduğumuz Şarku’l-Mutevassıt romanı, yapı ve plan olarak Recep İsmail’in önermiş olduğu roman planından farklıdır yoksa recep İsmail, Abdurrahman Munif’in arkasına sığındığı bir maskeden başka bir şey değil midir? Aslında Abdurrahman Munif, kimi zaman roman yazarının romandaki karakterin arkasına sığındığını inkar etmektedir. Mesela bu konuda şunları söylemektedir:

الرواية وعلاقتها مع الراوية علاقة شديدة التعقيد، بمعنى أن الكاتب يخلق عددا غير محدود من الشخصيات لكن يحملها مقادرا متفاوتا من آرائه وقناعاته. وهذه الآراء والقناعات ليست بالضرورة تلك التي يرويها البطل أو تتصل بالبطولة الخارقة أو الحكمة. قد تقال على لسان المعتمهين أو الشخصيات الثانوية، وقد تقال رمزا أو بسرعة

“Roman ve onun anlatıcısı ile arasındaki ilişkisi çok kompleks bir ilişki biçimine sahiptir. Şöyle ki; yazar sınırsız sayıda roman kahramanı yaratır, ancak kendi görüş ve kanaatinden farklı olan değeri ve miktarı ona yükler. Bu görüşler ve kanaatler aslında çok da gerekli değildir. Kahramanın anlattığı, ya süper kahramanlığı ya da hikmetle ilgili bu kanaat ve görüşler, bazen sıradan ahmakların dili ile veya romandaki ikinci düzey roman kahramanlarının diliyle söylenebilir. Bazen de bir takım sembol ve mecazlarla söylenebilir veya hızla geçebilir.”⁷¹

Daha önce anlattıklarımıza binaen Recep İsmail ve Abdurrahman Munif arasında bir irtibat kurmamız mümkündür. yine aynı şekilde bunu pekiştirecek başka delillerimiz de vardır: bu deliler Abdurrahman Munif ve Recep İsmail’in şahsiyetleri ve siyasi görüşleri hakkında bildiğimiz şeylerdir.

⁷⁰ Age., s. 171.

⁷¹ Abdurrahman Munif, *el-Kitab ve'l-Menfa*, s. 194. Ayrıca bkz. Age.

a)-Recep siyasi olaylara karışmıştır ve aynı zamanda da bir gizli örgütün siyasi üyesidir. Bu durum aslında Abdurrahman Munif'in de bizzat içinde bulunduğu bir durumdur. Kendisi de siyasi bir partiye katılmış ve siyasi eylemlerde de yer almıştır:

ولكن رأيت أن هذا كله خدعة كبيرة

”Fakat gördüm ki bütün bunlar tamamıyla siyasi bir aldatmacaymış.”⁷²

b) Recep İsmail şiir yazmayı da düşünmektedir:

يبدو لي أن الشعر لا يمكن أن يكتبه إلا إنسان واحد، لأنه سيل من الأحاسيس الداخلية، في لحظات هاربة، فإذا لم يستطع الإنسان السيطرة على هذه اللحظات توارت وانتهت. هذا ما توصلت إليه

”Bana öyle geliyor ki şiiri tek bir insan yazabilir. Çünkü şiir içsel duyguların bir coşkusudur kaçış anlarında. . . eğer insan bu anları yakalayamazsa bu duygular kaybolur ve tükenir. İşte şiir k.onusunda vardığım sonuç budur.”⁷³

Abdurrahman Munif'in romanında Recep'in dilinden söylediği bu iken, kendisi ile röportaj yapan Selva en'-Naimî'nin “Hiç şiir yazdınız mı?” sorusuna verdiği bir cevapta ise şiir konusunda şunları söylemektedir:

لا، ولكننا كنا نجتمع، شلة من الشباب، لنظم الشعر في هجاء الأساتذة والسلطة. وأحيانا لكتابة

قصيدة بذيئة

”Hayır, fakat bir grup genç toplanırdık; şiir üstatlarının hece vezni ve aruz vezni ile şiir yazmaya uğraşırdık. Kimi zaman da basit birkaç dize yazardık.”⁷⁴

⁷² Age. s. 163.

⁷³ Abdurrahman Munif, *Şarku'l-Mutavassıt*, s. 134.

⁷⁴ Abdurrahman Munif, *el-Katib ve'l-Menfa*, s. 162.

c) Şarku'l-Mutevassıt romanının konusu Recep İsmail'in yazmayı düşündüğü roman konusundan farklı değildir. Romanın yazım tekniği hakkında da hiçbir farklılık yoktur. Hatta romandaki zaman kavramı ve roman konusunun seçimi arasında da bir ayrılık göremeyiz.

d) Recep İsmail roman projesini gerçekleştiremeden ölmüştür. Ancak Enise bu roman müsveddelerini yayınlamak için ülke dışına çıkarmıştır. Kendisi de romanda gücünün yettiğinin üzerinde bir çaba ile romanın anlatım tekniğine katkıda bulunmuştur.

e) Aslında Enise'nin herhangi bir tutuklanma veya hapis tecrübesi yoktur. Bu tecrübeyi kardeşi ve kocası cezaevine girdikten sonra onlarla birlikte yaşadıkları ile elde etmiştir. Öte taraftan Enise konuyu hep dışardan anlatmaktadır. Oysaki Recep konuya, bizzat içerden ve yaşayarak yaklaşmaktadır.

f) Şarku'l-Mutevassıt romanında mektup, romanın esas tapısından bir parçadır. Bu konuda Recep İsmail de aynı şeyi düşünmektedir. Çünkü o da kız kardeşinden mektuplarına sürekli cevap yazmasını istemiştir. Aynı şekilde Enise'nin, Hamit ve Adil'i de mektup yazmaya teşvik etmesi gibi. . . Onun bu ricası üzerine ikisi de mektup yazmaya başlamışlardır.

g) Romanda Adil ve babası Hamit, yazma sınırlarını aşmışlardır ve teoride inandıkları şeyleri pratikte de gerçekleştirmişlerdir. Zira Adil, söz ile zafere ulaşan hiçbir komutanın olmadığını, zaferin; ancak kılıçla elde edildiğini duymamıştır. Bunu romanın sonun da kendisi takdim etmektedir. Hatta kendisi hapisanede gerektiğinde kullanmak için bir şeyi sürekli gizlemektedir.

Sonuç olarak, Şarku'l-Mutevassıt romanının yapısı hakkında söyleyebileceğimiz tek şey, romandaki baş karakter Recep İsmail'in roman kurgusu ile Abdurrahman Munif'in romanı ile aynı özelliklere sahip özdeş bir roman olmasıdır. Sanki Recep romanda, Abdurrahman Munif'in yazmayı planlamış olduğu romanın yapısını anlatmaktadır. Gerçekten de yöntem ve konu

açısından Recep İsmail'in yazmayı düşündüğü romanın konusu bir hayal ürünü değildir, Abdurrahman Munif'in yazmış olduğu romanın ta kendisidir.⁷⁵

C. ŞARKU'L-MUTEVASSIT ROMANININ ELEŞTİRİSİ

Abdurrahman Munif'in Şark'ul Mutevassıt ve el-An Huna romanlarında kullandığı roman tekniği öncekilerden farklıdır. Önceki romanları (Mudunu'l Milh, Alemun Bilâ Heraid, el-Eşcar ve'l İğtiyal) ile Şark'ul Mutavassıt ve el-An Huna'yı karşılaştırdığımızda ortaya şu durum çıkar;

1-Romanda Recep İsmail'e ait bölümler ile kız kardeşi Enise'ye ait bölümler romanın tümünü oluştururlar.

2-An Huna romanındaki ikinci ve üçüncü bölümler, Talî el-Arifî ve Adil el-Halid'in ağzından anlatılmış gibidir.

3-Bu romanla Abdurrahman Muif'in daha önce yazmış olduğu Alem'un Bilâ Haraid romanında bahsettiği "Şeceret'u Nar/ Ateş Ağacı"roman projesinin gerçekleşmiş halidir.

4-Mansur Abdusselam'ın el-Eşcar ve'l-İğtiyalu'l-Marzûk romanındaki günlüklerin karalamalarını (romanın sonunda da anlatıldığı gibi) bir gazeteci ele geçirir. Bu karamalar içindeki birtakım isimleri ve sakıncalı bazı kelimeleri çıkarır ve bunları bize roman olarak kırk iki bölümde sunar. bu romanın benzer bir tekniğini daha önceden İlyas Nahle ve Mansur Abdusselam'ın romanlarında da görmekteyiz.

5-el-An Huna romanı, yazarın Mudun'ul Milh roman beşlemesindeki roman içeriğine oldukça benzemektedir. Özellikle de anlatım teknikleri roman içerisindeki kültürel doku benzeşmesi oldukça fazla göze çarpmaktadır. Aynı şekilde el'An Huna'da da Hamlet, Edward gibi batılı isimlere de rastlanmaktadır.

⁷⁵ Bu bölümle ilgili bkz. Ali e'r-Raî, *er-Rivayetu fi'l-Vatani'l-Arabî: Namazic Muhtara*, Kahire 1991, s. 457-463; Corc Terabişhi, *el-Edebu mine'd-Dahil*, Beyrut 1978, s. 51-79; Muhammed Dekrub, *el-Katib ve'l-Menfa*; Abdurrahman Munif, Lübnan 1992, s. 167; Adil el-Usta, *Kirâetun Nakdiyyetun fi'r-Rivayeti Şarku'l-Mutevassıt*, Kudüs 2002. .

6-Abdurrahman Munîf romanlarında ben ve dünya, doğu ve batı problemlerini ele almış ve bunları irdelemiştir.

7-Yine el-An Huna ve eş-Şark'ul Mutavassıta romanlarında olayların geçtiği mekan olarak Umuriye, Moran ve genel olarak çöl ortamı vardır. Aynı mekansal örgüleri biz, önceki romanlarında ve özellikle de "en-Nihayat" romanında görmekteyiz.

8-Romanlarında kullandığı dil ve üsluplarda bir çeşitlilik görmekteyiz. Aynı zamanda roman anlatımcılarının anlatım seviyelerinde de çeşitlilik arz ettiğini görüyoruz. Örneğin eş-Şark'ul Mutavassıta'da Enise ve Recep, el-Eşcar ve'l-İğtiyalu'l Marzûk romanında Mansur Abdusselam ve gazeteci, Mudun'ul Milh romanında Suphi el-Muhamleci (el-Hakim)'in esas anlatımcılarıdır.

Bu maddelere daha pek çok madde ekleyebiliriz. Ancak yukarıda bahsettiğimiz ilk dört özellik Abdurrahman Munif'in klasik Arap Romancılığı dışında roman yazım tekniklerinde farklı bir boyuttur. Özellikle de yazmış olduğu romanda ilk önce sanki birer müsvedde çalışmalar, resmi belgeler veya günlükler gibi ortaya koymakta ve bunları daha sonra romana dönüştürmektedir. Romanın baş karakterleri kimi zaman iki üç hatta dörde kadar çıkmaktadır.

Abdurrahman Munîf'in romanlarını incelediğimizde; yetmişli yılların başından doksanlı yılların başına kadar yazdığı tüm romanlarında, roman tekniği açısından seleflerinin roman yazım tekniklerinden pek de farklı olmadıklarını görüyoruz. Bu süreçte Mudun'ul Milh romanı, romancısının roman yazım tekniklerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymakta ve Arap Romancılığına da objektif bir ayna tutmaktadır. Yetmişli yılların başındaki roman yazım tekniği doksanlı yıllara gelinceye kadar büyük bir değişim göstermiştir. Başlangıçta klasik Arap Roman yazım tekniğini kullanan romancı, tıpkı Arap Şiirindeki değişim serüvenine benzer bir değişim serüveninden geçmiştir. Klasik Arap Şiirinde Ebu Temmim'den başlayıp modern Arap Şiirinin temsilcisi Adonis'e kadar olan dönemde dil açısından göze çarpan belirgin bir sadeleşmeyi görürüz. Modern Arap

Şiirindeki; mecaz, kinaye, istiare ile kültürel ve tarihsel temalar zamanla yerini daha anlaşılır ve sade bir üslûba bırakmıştır. Buna benzer bir değişim serüvenini Abdurrahman Münîf'in romanında da görüyoruz.

Abdurrahman Münîf'in romanlarının başlıkları olay, zaman ve mekandan bölümlerin portrelerini sunuyor. Genelde romanın portresi romanın akıcılığıyla dirilir, okuyucu da romanı zihinde bu sürükleyiciliği ile tekrar oluşturur. Abdurrahman Münîf'in romanlarının başlıkları incelendiğinde bazılarının bir mekâna, bazılarının bir zaman dilimine, bazılarının da eleme referans olduğunu görmekteyiz. Mudun'ul Milh (Tuz Şehirleri)'te yer adı, Alem'un Bilâ Haraid (Haritasız Dünya)'de mekan, Hine Terekna'l-Cisr (Köpüyü terk Ettiğimiz Zaman) adlı eserinde de hem zaman hem de mekan ele alınmıştır. Tekasımu'l-Leyl ve'n-Nehar (Gece ve Gündüzün Ayrışması) yine zaman ele alınmıştır.

Abdurrahman Münîf'in romanlarının ortaya koyduğu bu zaman, mekân ve olaylar örgüsü; Moran olarak nitelendirdiği Orta Doğu coğrafyasındaki 20 yıllık bir olaylar dizisinin romansal dökümüdür. Romanlara serpiştirmiş olduğu bu olayla örgüsünde işlediği ana temalar şunlardır;

1-Doğal ve insanî trajik eylemler, başka bir deyişle doğalsallık \ insansallık, bununla problematik kimlikleri ve doğadaki gerçekleşen aşılmaz engelleri, örneğin; ölüm olgusunun doğanın bir parçası olarak vurgulaması gibi. . . Mansur Abdusselam'ın şu sözünde; “Marzuk, tüm insanlık demek, Marzuk ağaç demektir. ” Ölüm olayını imtiyazlı trajedik romansal bir eyleme dönüştürür. Öldüren ya bir cellat ya da bir doğal afettir. Öldürülen ise kimi zaman bir şehir, bir yer veya bir ağaçtır. “Mecrerat'ul Vadi'l Uyunî \ Vadi'l Uyun'un toplu katliamı” gibi. . .

Kimi zaman Alem Bilâ Haraid romanındaki Necva gibi bir kadındır. Kimi zamanda bir kuştur. Denilebilir ki; onun romanındaki her şey canlıdır ve her şey biri biriyle bağlantılıdır. Bu eylemlerin özünde ise aşk yatmaktadır. Alem Bilâ Haraid romanındaki Necva ve Alau es-Sellu arasındaki cinsellik ve polisiye olaylarla karışık bir ilişki gibi. . . Fakat Merzuk'un suikaste kurban gitmesi veya

Necva'nın sonu gelişigüzel bir olay değildir. Bilakis sosyal, siyasi, teknik ve eğitim ile ilgili boyutlar taşıyan kapsamlı bir olaydır. Tıpkı en-Nihayat romanında olan garip ve çılgınca işlenen temalarda olduğu gibi... Yine Assaf'ın tabiat olaylarıyla helâk olması Merzûk'un komploya kurban gitmesi gibi. . .

Onun romanlarında çöl ağacı, gizemli gece hikayeleri Mansur Abdusselam'ın karalama sayfalarını, sözlü anlatım yazılı anlatımı çağrıştırmaktadır. Bunların tümü belirli bir seviyede ve özel olaylar örgüsü içinde işlenmektedir. Yazar suikast, öldürme, aşk, delilik, çılgınlık gibi eylemlerden yola çıkarak daha büyük olaylara doğru yol alır. Bir devletin veya bir otoritenin kurulması, yıkılması sürecini bize sunar. Tabiri caizse, şiddetli sosyal hareketlilikleri en çetin tarihsel dönemlerde irdelemeye çalışmıştır. Sanki Micheal Facoult'un, "Deliliğin Tarihinde" adlı eserinde irdelemeye çalıştığı delilik olgusunu, Abdurrahman Munîf, Şark'ul Meutavassıt ve el-An Huna romanlarında "hapis, mahpus, hapisane psikolojisi" gibi olguları işlemiştir. Bu gerçeklikleri tarihsel olgusu içinde ele almış ve bu olguyu romanında tıpkı Bastil Hapishanesinde olduğu gibi; el-Abid, el-Afir, el-Merkezi ve el-Kalia hapishanelerinde bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. İnsan bedeni problemiğini hapisane ve hastane arasına yerleştirmiş, baskı ve demokrasi problemiğini ise tıpkı Cahız'ın da yaptığı gibi yapısal ve metinsel bir olaydan çıkarıp alarak yirminci yüzyılın Arap Dünyasına ve modern dünyaya sunmuştur. Diğer bir ifadeyle romanlarındaki Arap zindanlarını sembolize eden Umuriye'den alarak Prag'a veya Paris'e taşımıştır.

Sıradan bir okuyucu için, Abdurrahman Munif'in romanında görülen yukarıdaki kavramlar, daha çok demokrasi dışındaki siyasi yapıları hatırlatır. Demokrasi ile ilgili el-An Huna romanında şunları söyler; "Zerre kadar olan şu küçük kelime, tüm bir varlık alemi, insanlığı ve yaşamı değiştirmiştir. Bu kelime beni de değiştirdi. Bir insan, bu kelimeyi nasıl, ne zaman ve kime karşı kullanacağım konusunda bana cesaret kazandıran da yine bizzat kendisidir. "

Abdurrahman Munif'e göre demokrasi, tüm varlık aleminin gizemini çözenin gizli anahtarıdır. Bu kelime sadece siyasi bir başlık değildir. Aksine onun romanları için düşünsel, eğitimsel ve kültürel bir misyon üstlenmektedir. bu özel misyon sayesinde romanlarındaki şahsiyetler ve roman kahramanları çok sesliliği ve farklı dilleri paylaşmaktadırlar. Mesela Abdurrahman Munif düşünce kitaplarından birisine “e'd-Deokratiyye'tu Evvelen” adını vermiştir. Yine bu konuda roman kahramanlarından Adil el-Halidî geçmişteki dava arkadaşlarına şöyle seslenmektedir; “Zaten ben demokrasiye ne bir siyasi parti, ne bir hizip, ne bir grup ve ne de bir sınıf için inanmıyorum. Ben demokrasiye herkes için inanıyorum. Bunun da ötesinde aynı seviyedeki vatan hainleri için de inanıyorum.”

Abdurrahman Munif'in “en-Nihayât” romanını yazmasından sonra Arap Romancılığına “Sahra” boyutu yerleşmiştir. Artık sahra (çöl) Mudun'ul Milh romanında romansal bir alan olarak kendini göstermiş ve Arap Romancılığında bir gereç haline gelmiştir. Benzer şekildeki çölün kullanılması, diğer Arap Romancıları arasında da hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Bu romancılara, İbrahim l-Kavmî, İbrahim Nasrallah ve Sabri Musa'yı örnek olarak gösterebiliriz. Çöl temasının işlendiği “en-Nihayât” romanındaki olaylar “Taybe” köyünde geçer. Taybe sahranın başlangıcında bir yerdir. Kıtık ve kuraklık dönemlerinde çekirge ve kargaların uğrak yeridir. Mudun'ul Milh romanında petrolün gelmesiyle beraber Arap Toplumundaki sosyal yapı değişmiştir. en-Nihayat romanında ise kuraklık gibi felaketlerle insan yaşamı kötü yönde değişmiştir. en-Nihayat romanında “Taybe Köyü” ne ise, Mudun'ul Milh'te de “Vadi'l-Uyun, Moran ve Harran aynı önemi taşımaktadır. Abdurrahman Munif'in beşlemesi (Humasiyat) 'nde de mekan olarak “Moran” ön plana çıkar. Daha sonra bu mekanın el'An Huna da da karşımıza çıktığını görmekeyiz. Daha öncesinde de Alem Bilâ Haraid romanında “Umuriye” mekan olarak ön plana çıkar. Yine aynı mekanın el'An Huna'da da işlendiğini görürüz. Böylece Abdurrahman Munif ile kullanılmaya başlanan

mekansal örgüler, dar bir alandan çıkıp, Irak'tan tutun Suudi Arabistan Krallığına kadar bütün Orta Doğu'ya kadar uzanıyor⁷⁶.

⁷⁶Ni'me Halit “*Abdurrahman Munif li Cedid ; Uhibbu Eşya Kesira Le Yuhibbu's-Sevriyyun*” el-Mektebat el-Cedide, Sayı: 12, Kış 1996, s. 7-15.

SONUÇ

Çalışmamızda Arap Edebiyatı'nın, geçirdiği evrelere kısaca temas ettikten sonra günümüz Arap Edebiyatı'nın genel çerçevesini gözeterek, Abdurrahman Munif ve onun eserlerini incelemeye çalıştık.

İslamın doğuşu ile beraber Arapların hem dini, hem ekonomik hem de siyasi alandaki eski yaşantılarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Toplumun değişen maddi ve manevi değerlerine bağlı olarak Arap Edebiyatı da etkilenmiştir. İslamın doğuşu Arap Edebiyat tarihçileri tarafından her zaman bir dönüm noktası olarak kabul edilir.

Buna paralel olarak dört halife döneminde de edebiyat ve şiir, İslami çerçeve içinde gelişmesine devam etmiş, Emeviler Dönemi'nde edebiyatın boyutu değişmiş, ortaya çıkan yeni siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlere bağlı olarak, edebiyat yeni bir maceraya sürüklenmiştir. Bu dönemde edebiyatın siyasi boyutu devreye girmiş ve edebiyat müthiş bir siyasi araç olmuştur.

Burada belirtmemiz gerekir ki, Arap Edebiyatı'nda sadece edebî ve belağî olan hikayeler yazılmamıştır. Bunlarla beraber tarih, fıkıh ve tefsir konularını da ele alan edebi değerlere sahip eserler de yazılmıştır. Dolayısıyla bütün alanlar birbirinden etkilenmiştir. Hikayelerdeki sanat anlayışı konuların farklı olmasını etkilememiştir. Hikayenin kullanım alanı bilimsel konuları da içine almış ve ansiklopedik bilgilere varıncaya kadar pek çok konu hikaye tekniği ile ele alınmıştır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan hikaye türünün bağımsızlık kazanması on dokuzuncu asırda yapılan hikaye çalışmalarıyla başladı. Bu asırda eski anlayıştan tamamen farklı yeni bir tarzda ele alınan “Kısa Hikaye” yazıldı. Bu tür, batının Arap nesrine en değerli hediyesidir. Kısa hikaye, roman ve dram; Arap dünyasının çeşitli yerlerinde iddialı uygulayıcılar buldu. On dokuzuncu asrın sonunda sosyal buhranlar yaşayan Arap dünyasında kültürel bir hareketlenme olmuştur. Arapçadaki dil rönesansının ruhu ile özellikle modern edebiyat parlamış, bu dönemde yazarların sayısız deneme, eleştiri ve hikayeleri yayınlanmaya başlanmıştır.

Napolyon'un 1789'da düzenlemiş olduğu Mısır seferi, İslam ve Arap Edebiyatı tarihinde de bir dönüm noktası olmuştur. Bu sefer hem politik, hem ekonomik hem de kültürel yönlerden İslam üzerindeki Batı etkisinin başlangıcını oluşturur. Başta Fransa ve İngiltere'nin yaptığı büyük etkiye sonraları İtalya'nın ve Almanya'nın daha küçük çaptaki etkisi eklenmiştir. Batı teknolojisinin bir harikası olan matbaanın getirilmesi ile Arapça eserler basılmaya başlanmıştır. Matbaa bu yüzyıl içinde, İslam dünyasında İslam kültürünün bütün büyük merkezlerinde kurularak geçmiş yüzyılların literatürüne her okuyucunun ulaşması sağlanmıştır. Matbaanın yaygınlaşması Batı edebiyatının, özellikle de Fransız ve İngiliz edebiyatlarının tanınmasını sağlamıştır. Araplar, Avrupa'da kendi yaşantılarının ötesinde daha farklı bir hayatın olduğunu görmüşlerdir. Fransız işgali esnasında Batı ve Doğu arasındaki büyük fark sebebiyle Mısır hemen Fransız kültürü etkisi altında kalmadı. Daha sonra Fransızların Mısır'ı terk etmelerinden sonra Mısır, Avrupa'ya yönelip, onların ilmi, edebi ve düşünce hayatından yararlanmaya başladı.

İkinci Dünya Savaşının bitimi ile birlikte edebi üretimde bir canlanma gözlenmiştir. Yazarlar bilinçli bir şekilde çeşitli edebi akımlara bağlı kalarak kültürel ürünler vermeye başlamışlardır. Her akımın yapısı ve ilgi alanına göre yeni konular, yeni değerler ortaya çıkmaya başlamış, edebiyata yeni teknikler girmiştir. Edebiyat alanında çıkan bu gruplaşmalar, edebiyata bir verimlilik getirmiştir. Geleneksel Arap Edebiyatının alışık olmadığı yeni konular şiirde ve nesirde işlenmiştir. Arapların birliği, sosyal adalet, iç ve dış göçler, geçim sorunu, çiftçiler, kadının toplumdaki yeri ve hürriyeti, aşk, insan psikolojisi, felsefi konular, dünya barışı, hürriyet mücadeleleri gibi çok çeşitli meseleler eserlerin konuları olmuştur.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren, Batı etkisine açık olan alanlarda bir Arap entelektüel atılımının sonrasında "Nahda" olarak ifade edilen Arap roman edebiyatında "Uyanış" dönemi günümüze kadar gelmiştir. Bu dönem aynı zamanda yazarların dikkatini sosyal ve siyasal sorunlara çekmek, bu sorunları I. Dünya savaşından önce roman ve tiyatro, daha sonra da roman, kısa hikaye ve edebi makale gibi batı edebi türlerinden esinlenerek, dile getirmek suretiyle Arap entelektüalizmini belli bir derecede batılılaştırmıştır.

Bu dönemin edebi gelişimine katkı sağlayan bir diğer etken, İngiliz, Fransız ve Rus edebiyatından bir çok önemli eserin çevrilmesidir; bu çeviriler yazarlara değişik eserleri ve edebi tecrübeleri tanıma şansı vermiştir.

Bu çalışmamızda hayatına kısaca değindiğimiz Abdurrahman Munif’ de romanlarında uyanış döneminden sonra işlenen; sosyal ve siyasal sorunlara dikkat çekmeye çalışmış, romanlarında toplumun ve tüm Arap dünyasının problemlerini dile getirmeye çabalamıştır. Milliyetçilik hareketleri için yapmış olduğu politik çalışmaların yanı sıra petrol ekonomisi üzerine aldığı eğitimden sonra kendisini bu konularda yazmaya adanmıştır. Nitekim kendisi kırk yaşından sonra yazmaya başlamıştır. Abdurrahman Munif’in çeşitli alanlarda yapmış olduğu geniş araştırmalar kendisine yazma konusunda büyük tecrübeler kazandırmıştır. Munif’e göre kitaplar en büyük değişim araçlarıdır ve bunları en iyi şekilde kullanmak gerekir.

Onun en belirgin özelliği “haksızlık” üzerine yapmış olduğu mücadeleleridir. 1973 yılında başlayan petrol gelirindeki artışa rağmen, Arap dünyasındaki yoksulluk, işkence ve politik zulümleri konu edinmiştir. Onun bu haksızlıklara karşı yapmış olduğu çalışmalar, yalnızca bir bölgeyle sınırlı kalmayıp Suudi Arabistan dahil, bütün Arap ülkelerinde yasaklanmıştır. Abdurrahman Munif bütün bunlara rağmen bazen düş ürünü yerler betimlemiş ve bu yerleri eserlerinde olması gerektiği gibi aktarmaya çalışmıştır. Bu düş ürünü olayların içine gerçek olayları ve karakterleri yerleştirmiştir. Abdurrahman Munif’in yapmaya çalıştığı şey; bu siyasi hikayeler ile Arap tecrübesini ve özellikle de sıradan insanları değiştirmektir. 1948 Yılında Filistin’de meydana gelen yıkımlardan sonra kendisi oldukça kararlı bir Arap nasyonalisti olmuştur.

1963 Yılında Suudi Arabistan vatandaşlığından çıkarıldıktan sonra Irak’a gelmiş bundan sonra sosyalist bir düşüncenin savunucusu olarak çalışmıştır. Daha sonra aktif siyasi faaliyetlerinden vazgeçip kendini tamamen yazmaya adanmıştır. Petrol endüstrisi üzerine yaptığı çalışmalardan sonra; bu “siyah altının” aslında bütün Orta Doğu ve dünya için büyük bir önem arzettiğini görmüştür. Batı tarafından gerçekleştirilen zoraki göçler ve yıkımlar onu daha fazla yazmaya itiyordu. Onun en büyük ideali bütün Arap Coğrafyası’nda bütünlüğü oluşturmak ve ellerinde bulunan bu kıymetli hazineyi kendi halkının kullanıp değerlendirmesini sağlayabilmektir.

Abdurrahman Münif incelemeye çalıştığımız Şarku'l-Mutevassıt adlı romanında, günümüzün belki de en önemli olaylarından olan hapisaneleri ve orada yapılan işkenceleri ele alır. Kendisi bütün Orta Doğu'yu büyük bir hapisane olarak görmektedir ve romanlarında da böyle kurgulamıştır. Onun bu romanına, biyografi veya düşünce romanından ziyade, toplumsal konulu roman diyebiliriz. Her ne kadar roman, Recep İsmail'in hayat hikayesinden bir bölüm ortaya koyuyor gibi görünse de asıl amaç, Recep İsmail'in Orta Doğuda (Şark'ul Mutevassıt) yedi farklı hapisanede geçen hayatının beş yıllık bölümünü ele alır.

Her ne kadar bu roman Recep İsmail'in biyografisi gibi görünse de yazarın asıl amacı, Orta Doğudaki siyasi ve toplumsal olaylara dikkati çekmektir. Yazar bu romanında, romanın asıl karakteri Recep İsmail ve onun kız kardeşi olan Enise'den hareketle pek çok konuya değinmiştir. Özellikle de Arap dünyasında kadının toplumdaki yeri bunun yanında Doğu ve Batı konuları da işlenmiştir. Yazar bu konuların dışında; kadın-erkek, geçmiş-gelecek, hapis-mahpus, gerçek-hayal, baskı dünyası-özgürlük dünyası gibi konulara da dikkatleri çekmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Munif, *el-Katib ve'l-Menfa*, Beyrut, 1994.
- Abdurrahman Munif, *Âlem bila Harâit*, Beyrut, 1982.
- Abdurrahman Munif, *Arzu-Sevad, III Cilt*, III. Baskı, Beyrut 2002.
- Abdurrahman Munif, *Şarku'l-Mutevassıt*, Amman 1993.
- Adil el-Usta, *Kırâetun Nakdiyyetun fi'r-Rivayeti Şarku'l-Mutevassıt*, Kudüs 2002.
- Abraham H. Lass, *100 Büyük Roman I*, Çev. Nejat Muallimoğlu, Ankara 2003.
- Ahmet Emin, *Duha'l-İslam*, Beyrut 1933, III Cilt.
- Ahmet Emin, *Fecru'l-İslam*, Beyrut 1969, “Önsöz”.
- Ahmet Emin, *Fecru'l-İslam*, Beyrut 1969, 332 s.
- Ahmet Emin, *Yevmu'l-İslam*, Beyrut 1953, I Cilt.
- Ahmet Emin, *Zuhru'l-İslam*, Beyrut 1953, IV Cilt.
- Ahmet Savran, *19. Y. Y. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Erzurum 1991.
- Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Hazırlayan: Zeynep Kerman, İstanbul 1992.
- Ahmet Subhi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, “Önsöz” İstanbul 1996.
- Ali e'r-Raî, *er-Rivayetu fi'l-Vatani'l-Arabî: Namazic Muhtara*, Kahire 1991.
- Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul, 2003.

- Candemir Doğan, “*Muhammed Abdulhalim Abdullah'ta Kısa Hikayecilik*” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1991.
- Cemil Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul 1979.
- Corc Terabîşî, *el-Edebu mine'd-Dahil*, Beyrut 1978.
- Dursun Hazer, *Abdüsselam el-Uceylî'nin Edebi Kişiliği ve Hikayeciliği*, Ankara 2004.
- *el-Cedîd*, Sayı:12, Kış 1996, s. 38.
- Hilmi Yavuz, *Yazın Üzerine*, İstanbul 1987.
- Hüseyin Salihoğlu, *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı*, Ankara 1995.
- İgnace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, İstanbul 1993.
- M. M. Şerif, *İslam Düşüncesi Tarihi*, İstanbul 1991, “Arap Edebiyatı'da Şiir ve Nesir”, III,
- M. M. Şerif, *İslam Düşüncesi Tarihi*, İstanbul 1991, III,
- Muhammed Dekrub, *el-Katib ve'l-Menfa*; Abdurrahman Munif, Lübnan 1992.
- Musa Yıldız, *Nüşa Dergisi*, Yıl II, Sayı: 5, Bahar 2002.
- Ni'me Halit “*Abdurrahman Munif li Cedid ; Uhibbu Eşya Kesira Le Yuhibbu's-Sevriyyun*” ve'l-Mektebat el-Cedid, Sayı: 12, Kış 1996.
- P. M. Holt, A. K. S. Lambton, B. Lewis , *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1989.
- Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı (1914-1944)*, Ankara 1997.
- Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara, 2000.

- Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, Çev. Esen Tarım, İstanbul 1990.
- *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994.